

16

Tema va 2.Bonyaka

201

Temana va 1: Go phekola ka ditaola.

584 Phekolo ya dingaka ka ditaola tša bona. Khale dingaka e be di thatala e be e le mokete le mokete fêla. Le gona e be e the ba thankana, e be e le banna ba go tiya. Bjale ka go riale mowe, e be ba tha tšwe go tšama ba šaba, ka gobane naga e be e tha bifile. Bjale makhowa ba itša go fitha mo nageng e, ba khotše metwa ka moka. Dingaka tša hkale e be ba dilatella meteng ya tšona. Ke moka e phokole mmabjetša, mowe lepatelong la gwe.

202

585 Dingaka tša khale e be e the bathoka. Ka baka la gore ge motho a tha ka a e latella moteng wa yōna, a ka theke a bōna motho a thepela a w rwele dithébélé a re bonang nna ke nna ngaka. Taba ya bobedi ge motho a tilo laoléla molwetši, o be a laola fêla bolwetsi bja mmabji, le go bola gore molwetše o thabegile ka mokhwa mang. Ke moka a laolélé dithare tša go alafa molwetše. Ditšele tša bo moteng wa bo molwetši e be ba tha bole. Ba be ba fo réma diéma. Molaolwa a nyake go teba, ke moka ba mmošé gore a še rena bathoka, ge o nyaka go kwa thepela bathokeng ba ta go botša. Bathoka ke gore a ba na thephiri bona ba bola. Dingaka tša bathoka ke bo-mokome ka lona lebaka lewe. Dingaka tša mono ga gešú ba dibitša gore ke Botšhokhotšwane. Ba dibitša gore ke botšhokhotšwane ka baka la gore a ba khone go tiya molōi. Go tiya gōna ba ka tiya, ba tšhaba go ruta mete ya batho.

203

586 Dingaka tša botšhokhotšwane le dingaka tša mekomé le didupé. Dingaka tša botšhokhotšwane diphala mekome le didupe, ka baka la dithare. Botšhokhotšwane ba na le dithare.

Motho ba mo alafa a fôla. Mekome le didupe bona ba khona fe-
la go tiya baloi, ge e le pheko yôna a ba nayô. Pheko e e
bolwabolwago ke pheko ya go fa mmabjetša gore a te a fê
molwetši wa gwe. O fo ba botša fêla motho yo a loilego
molwetši. Ke moka ge ba boya gwe mete e a rutêga ka baka
la Bathoka.

587 Dingaka tša pakaeno. Bongaka bo hwile pakaeno ka baka
la bongaka bja go tala lefathe. Dingaka ke basemanyana.
Basadi le bona ke mathari. Bjale botšhokhutšwane bawe ba
tšama ba khantšha gore le tebeng ke nna ngaka. Taba kholo
bongaka bo bolaile ke Thetsiba tha modimu. Thetsiba tha
modimu ke tšhalete. Ka baka la yôna bannana ba réka bongaka.

204

588 Basadi ke dingaka. Khale bongaka bja basadi e be e
le bja go alafa malopo. Motho ge a babja ba ya ga ngaka
ya monna ba yo laola bolwetše bja mmabji. Bjale ditaola di
bolabole gore molwe tši o bolaya ke bolwetši bja malopo.
ke moka ngaka e mmotše gore thepela o nyaka ngaka ya go
khona go alafa malopo e alafe molwetši o ta bôna a fôla.
Bjale ke moka mmabjetšwa a e mowe ga ngaka ya mosadi. Le
yéna o ta re go kwa a ba kwele, ke moka a e ga ngaka a yo
laola gammôgô le go laolêla gore bolwetši bja gwe ge bo to
fôla ke ge a ka lafiwa ka mokhwa mang. Ke moka mo a tšeo bo
ya ke gôna a ka kgônago alafa molwetši.

589 Tša éta ke dinamagadi pele go ya lewa ke ga tšôna.
Matšatši a bo lehono dingaka tše di kholo ke basadi. Ka
nnete dingaka di ile ka leweng ka baka la dinamagadi. Ke
gore dithare tše dikholo dingaka tša basadi ba di tšere
ditolo. Dithare tšwe a dithana modirô, ka moka go tšôna
basadi bana le ditholo tša tšôna.

205

560 Ngaka ya mosadi e šaba ga bedi. Basadi ba tšere bongaka
ga banna ka baka la x mešabô ya bôna e mmedi. Mošabo wa
mathômô ke wa bongaka. Mošabô wa bobedi ke wa malaô.

ser 891

Bjale monna wa ngaka a bôna bo bote bja mosadi yowe wa ngaka ke moka o mo wela godimu. Ka moragô ga moo a kwane naê, ke moka o mmotša dipheko tše dikholo. Ke bjôna bongaka bja pakaeno bja bašemanyana. Mošemanyana a ke a e ba ngaka, ka baka la gore o khatiše ke maloba a lefathe. Dithare le tšôna di a khoma. Ke baka la dingakana tša bannanyana, basadi ke dingaka tše dikholo tša go namêla bannana bawe.

206 561 Ngaka ke khoši a e thepele. Khoši a e thepele le mete ya the téhaba. Ge e ka thwaêla the twaêlô tha mohuta o we, the the ta mojago a thebebe ke motho. Dibegô tša mabjala le mathakori di ta fo mo latella a dutši kowa gae ga gwe. Ngaka le yôna e bjale, ba alafiwa ba rola mabjala ba isa gae gagwe. Ke mowe o kwago ba re ngaka e tha gapego khomo e gapa mpa.

562 Ngaka ke motho yo a boifisago kudu, ka baka la tebo ya gagwe ya ditaola. Ditaola diteba dilo ka moka gammôgô le memôya ya badimu thewe the belaêlago. Bjale tebo ya mohuta o we e ya makatša. E makatša bawe e theng dingaka. Ke ditaola tšabôna ba khona go bôna tša bošego baloi. Ka k tšôna ba kgôna go laolêla ba beya dipheko tšewe moloi a éitago go tena ka moteng. Ngaka e ka the ~~xxx~~ ke ya sumiša dithare ka nte le ditaola tša yôna. O wa thôma a laola ka moragô ya ba gôna a the sumišago ka baka la tumêlô ya ditaola.

207 563 Dingaka tša pakaeno gore basadi ba ba tšeetše ditholo, thetwapa-manwana, letšwa, go tswarega ga moloi a dithale gôna. Diganka tša basadi di ba etile pele. Khanthe khale ge e be ba re moemedi wa dillo ke letšwa.

Temana ya 2: Lebaka la go laola ga ngaka.

564 Ngaka e laola morithing wa lepatelo la yôna. Motho o bëlêga ka moswanyana le ka merithi goba ka mabanyana. Le

go hwa o wa ka moswanyana, goba ge meso e nkha le ka merithi goba ka mabanyana. Mosegare o mogolo motho a belege le bošego gare. Go bjale le go hwa motho mothegare o mogolo le bošego gare a hwe. Bjale ngaka e laola e thale ka moswanayana le ka motithi. Ka mabanyana a maetišo o wa laola. Gare ga mothegare a ba dumele go laola ka baka la gore dipholofolo ka moka dirobotše. Ka goriale mowe ke gore ditaola le tšona di robotše.

208

565 Morithi wa ngaka mowe a laolago gona. Mote o mongwe le o mongwe ge motho a nyaka go aga mote o swanetše go aga mowe gonang le mothabe. Mothare owe ke morithi. Le ge go bolwabolwa ditaba tša ka magae a bona, ba bolabola ba dutši gona. Bjale mowe fathe ga motithi owe, go wa khodiwa gaw šala e le go go bote. Ke mowe ngaka a laolago ditaola tša yona gona. Go dulwa go feediwa, gore go dule e le go go bote.

566 Ngaka ge a laola e dula le yona molaolwa fela. Le ge ba laolwa e le ba ba ntši, a ba swanela go khobakana ka moka ga bona. The diba ke tha mo ta pele. Ke gore go swanetše go thoma yola wa go ta pele, ke moka a laolwe. Ka moragō ga moo a mo feditše go laolwa ke moka gota yo a mo latelago. Ke moka ba dira bjale bjale go fithela ba felela yo mongwe a tha o kwa thopa ya yola.

209

567 Ngaka e šitwa go laola ba khobakane, ka bakala gore yo mongwe a ka kwa ditaba tšayola, ke moka tšame a bola. Ge ba ile ka the thopha tha bona gona o khona go ba laola ka thona. Motho yo mongwe wa ngaka yowe a begela ke ngaka gore a te a mo thuše. Motho fela a ba mo dumelle.

568 Dingka tša pakaeno ke bo moepapatši. Ga bakhone go dira thephiri, ba fo laola batho ba le gona. Ba dira gore

batho ba o kwe gore a wakhona go laola, a the ke a bona gore o ruta mete ya batho. Le gona ba laola the thoka ba bola le dithele tša moteng. Khorong ba laola, ka lapeng le góna ba laola. Mowe o hwetšana ga mo laolwa a šita go mo dumela lego thaloša thewe ngaka e the bolabolago, kabaka la poifo ya gore batho ba ta dikwa ba tšama ba bolabola. 569 Bathoka le ge ba bolabola dilo ka moka, a ba bjale ka dingaka tša tša Botshokhotšwane. Ba na le šle bata lewe k ba laolago ga lona. Ke lapeng a ba laole. Taba ya bobedi a ba dumele gore motho yo mongwe le yo mongwe a fo dula mowe. O laola fela bawe ba tšwago ba lla go thena le motho.

210 570 Bolwetši a bo phopholetšwe, bo bola ke ditaola. Ngaka a e khone go fa molwetši thethare kante le go tšhela ditaola. Le ge motho a ka gobala ya ba nthó, nthó ewe ya gwe ya ba e kholo. Ngaka e swanetše go laola gore e kwe gore motho o ile a gobala mjang. Ka moragó ga moo a laotše o ta kwa a re ke malepela. Malepela ke gore ba diyo moromella pheko, ke yóna e we e dirilego gore a gobale ka mokhwa o. Ka moragó ga moo we ke góna a ka khonago a laolella dithare tša go alafa nthó.

571 Khunulla-moraba. Khunulla-moraba ke ge ngaka e hunulla dithébélé tša dithare. Ka go khunulla-meraba e we ke gore yóna e ntšha dithare tša go alafa molwetšei. Khunulla meraba e tšwa pele ga gore a hunulle. Molaolwa o ntšha khunulla-meraba pele. Ka moragó ga moo a ntšhitše, ke góna a ka khonago a hunulla. Khunulla-moraba ba hunulla ka thethano goba lesome. Kudu ke yóna pudí.

211 572 Pele ga khunulla-moraga go tšwa yo ditaola. Ngaka e thóna ka go laola, ka moragó ga moo molaolwa a khodišitšwe ke ditaola, ke góna a ka khonago a ntšha khunulla meraba. Tha ditaola goba dikhagara bare ke lebone. Lebone khaleng e be e no ba khogo. Ka moraga ga lebone o nyaka

ser 891

lefatho. Lefatho ke motšoko. Ditaolwa dikhogiswa pele ga gore a di bolabudiše. Ngaka e tšholla ditaola ke moka a theke a di bolabudiša. Molaolwa a ntšha lebone. Ka moragô ngaka e khopela lefatho. Ge a mo file, o wa soba le sobo goba masobo a mabedi ke moka a tšhela dikgagara. Ka moragô ga mowe ke moka e khona e khoga.

212

573 Molaô wa ngaka e re e sale gosasa, ya laola. O nyaka go bôna gore bosele gabote. O dirêta ka gore, tsoga malakane meso e sele, o re botše tša meso. Ge a laotse a dikwele ke moka o diboetša ka morabeng (khotwana). Ge motho yo mongwe a tilo nyaka go laola o thôma ka go huwetša mōya wa gwe ka khotwaneng ya dikhagara, a khone a ditšholla. Mo molaolwa a ka hwetšana ngaka e tha butšiša tša meso, gona a humetša ka khotwaneng. O re go ntšha lebone le lefatho, ke moka molaolwa a a lla ditaola ka diata tša gwe. O di gokara ka diata tše pedi, ke moka a dihuwetša a khona a di tšhela legogwaneng la tšona.

574 Ngaka ge e ka fo fa motho thethare kante le gore e laole. Molaolwa a ka theke a thaba. O thabiša ke gore e laole pele, e khone e mo fa thethare. Ka mokhwa o we molaolwa o ta taba.

575 Tefo ya kalafô ya ngaka. Ngaka e lifiwa ka moragô ga mo molwetši a fodile. Ge molwetši a ka mo šita go alafa, a fiwi thelô. Malwetši a ile ka go fetana, le ditefô tša ôna diya ka go fetana. Khale gôna malwetšinyana a manyana e be ba gapa mpa. Malwetši a magolo e be ba gapa khomo. Molwetšana a manyana ba bangwe e be ba gapa pudi.

213

576 Maina a malwetši le ditefa tša ôna: Lebofelo, Malopo, Dilešo, mokotagane, motsela, ntere le mothogo. Ke ôna malwetši a magolo a we a go ba a tibja khale. Malwetšanalwetšana a gôna a we motho a go ba alafa, ke moka ba mo topele,

ser 891

morula ba mo ~~ma~~ leboge ka óna. Ke moka molato o fedile wa kalafó ya molwetší. Bjale malwetší a a ka gódimu ke óna malwetší a magolo. Féla ka moka ga óna a be a tha lebana khomo, a go lebana go lifiwa ngaka kalafó ya gwe ke a: Lebofelo, mokotogane, motsela. Bjale a: malopo, dilešo le (ntere) a lebane go lifiwa ka dipúdi ke gorepudi goba púdi tše pedi. Ntere a e alafiwi ya tena motho ke moka ke lehu lagwe.

577 Mehuta ya maletsána le malwetší a bana, ngaka e be e gapa mpa. Mehuta ya malwetší a bana ke a: Makhoma, metého tša dithabeng goba tša bagwera bagwe, thatatana le malwetšana a mangwe a bjale ka dikhuba.

5 214

578 Boopa, mosadi ge e le moopa o na le bolwetší. Mosadi a ka the tswara ga mmógó le monna wa gwe bjale ka ge molaó wa dingaka o re ge ba ija dithare a ba swanéla go thepela le batabo. Le ga go le bjale ba ka dira ka mokhwa owe, ya ba ngaka e sitwa go alafa bolwetší bja gwe, a go thuší thelo. Bolwetší bja go dira gore mosadi a be moopa ke bolwetší bja khomo, bo bitšywa gore ke ngopé. Bolwetší bjowe bo bônagala ka mokhwa o; Ke gore mosadi ge a bôna khwedi o ntšha madi a nkego ke mathólé. Le góna o fala-tša madi a mantší, mowe a kego o be a fitile ke khwedi.

579 Molaó wa mosadi wa go bôna khwedi ka matsátší a mabedi letšátší la boraro ke moka madi a féla. Mosadi wa mohuta owe a thata go ima. Bjale mosadi wa moopa a bjale, o tšeya matsátší a mathano ka letšátší la ntabe ke góna a felago. Mosadi yowe bare o na le bolwetší bja ngope. Bja-

215

le ngaka e swanetše go lwa le go mo alafa bolwetší pele, ka moragó e mo alafe le gore a bošle matsátšing a mabedi.

580 Dithare tša go mmóféla. Ke moragó go mo a fodile

bolwetší bjowe, bjale ngaka e swanetšé go monyakela dithare tša go mmóféla. Ka moragó ga mowe ge Hwebeane a eme naé, ke moka o waima. Ge mosadi a botša monna wa gwe gore khwedi e, e mphitile. Monna o swanetšé go botša ngaka. Ke moka e mo nyakele dithare tša go ségeletša gore madi a we a theke a falla. Ge go ka feta dikhwedi tše tharo, ke moka a e thale madi ke motho. Ngaka e ta ledisá monna mpa ya mosadi wa gwe ke dithare go fithéla a tilo béléga ngwana. Mothušo wa gwe o tšwa ga yóna ngaka e la ya go bofediša mosadi.

216

581 Tefo ya ngaka bakeng tha poféló. Ngwana mo ele mose-tsana, ge e nyaka go mo tšeya e ya mo tšeya. A e mo tšee féla aoma, e swanetšé go mo hyala bjale ka dikharebe tše dingwe. Ge a tha nyake go mo tšeya o ta éméla ge a nyadiwa a khone a hwetšana khomo ya gwe. Mothankana o wa gola a ya makhoweng, a ya a béréka a réka khomo a ya a fa monna yola wa ngaka ke moka molato wa féla o e ta mowe.

589 Pakeeno ga go bjale, ge mosadi a ka diyo ima ke moka ngaka e réra khomo ya yóna. Le ge mpa e ka tshinyega ga gona taba o nyaka khomo, o re o dibone dithare tšaka di sumile.

583 Mpa goba ngwana a hwa. Khale ge mpa e ka tsinyega, ngaka e be e tha kwe tšane thelo. Go bjale ka ngwana mo a ka hwa a thešu a nyadiwa, ge e le mothankana a thešu a ya makhoweng. Ke madimabe go bateswadi ga mmógó le ngaka. Ngaka e kathe khone go réra bateswadi ba ngwana ko wa bóna ba e dillong, ke go ba thodiya.

584 Leboféló tefo ya lóna ke khomo ge ngwana a ka phela. Ge a ka hwa ngaka a e lifiwi. Ke molaó wa bagologolo o we. Wa pakaeno goba o wa hwa goba mpa e ya phuma a go

ser 891

- 217 khathalege, ngaka e fo lifiwa ka khomo. Ka baka la gore dithare tsa gwe di sumile. Khanthe ba khale e be bare nka theke ka khona go lifiwa ka baka la gore motho gagona. Dithare tea gwe dikhonne fela di sitilwe ka gore a hwa. Ngaka yona ke ngaka ya gwe.
- 585 Mokotogane, ke bolwetse bjo bongwe bjo bogolo bja go lifiwa ka khomo. Bolwetse bjo ke bja motho wa go hwa a tsoga. Bjale ngaka ya alafa motho wa mohuta o we, ge a mo alafile, nnete gore bolwetse bo fodile, ba ta bona ge ba fetse ngwaga go ba mengwago e mmedi. Ka morogo ga dilemo tsewe ke gona ngaka e ka nyakago tefa ya yona.
- 586 Dileso, bolwetse bjo ke bolwetse bjo bogolo. Fela le ga go le bjale a bo lifiwi ka khomo, bo lifiwa ka pudi. Dileso di tena motho ka moratiso. Moratiso ba dira ka metwarelo ya basadi. Metwarelo ke dithibo. Ke gore mosadi ge a bone khwedi, o thiba ka thelo the bjale ka lelapi go direla gore madi a theke a mo gasa goba go ela le dipale. Dithibo tsewe ke tsona tsewe ba dibitsago gore ke metwarelo.
- 218 587 Motsela, ke bolwetse bjo bo lifiwago ka khomo. Bolwetse bjo bjo bo baka ke go loiwa. Mogwete o wa tswa wa leka-leka wa gana go boela. Ngaka ge ile ya alafa bolwetse bjowe, ba swanetse go molefa ka morogo ga moo a fodile.
- 588 Mola o ke gore ngaka e alafa molwetse pele, ka morogo ga moo a fodile ke gona ba ka khonago ba mo lefa. Ge a ka sita ke bolwetse ke moka a kwetsa ne tefo, ka baka la gore bolwetse bo mo sitile. Mmabjetswa o swanetse go laela ngaka, a khone a fetela ga e ngwe ngaka. Ge a ka fo fetela ga e ngwe, kante le go laela e la, bjale bhaka ya bobedi ya khona bolwetse, ke gore molwetse a fela. O swanetse go lefa dingaka tsewe bobedi ba tsana, nka baka la gore a ka a laela ngaka ya pele. Khanthe mo a ile a mo laela

ser891

219

a tha na taba naé. O swanetše go fo lefa yōna wa go kho-
na bolwetši féla.

589 Ditshinyagallo tša malwetši ge go lifiwa ngaka. Bo-
lwetši bja go the folé ka pela bo sintšha ditseka. Ka go-
bane ngaka e ngwe le e ngwe e tšeya thelo. Ngaka a e kho-
ne go go botša gore bolwetši nka theke ka bo khōna. O ta
go botša gore ke ta bo khōna. Ga na mowe ke moka o go botša
gore ntšha khogo goba pudi. Pudi e we e ya bolaiwa ba
bōna bolwetši bja mdwetši bja molwetši ka yōna. Tha ma-
thômō e le gore ke khogo ya dikhagara. Tha bobedi ke pudi
ya khunulla meraba. Bjale ke yōna pudi ya go bōna bolwetši.

220

590 Mmabjetša o fetela pele ka go bōna gore dithare tša
ngaka ya pele a difodiši molwetši. Ke moka o laéla ngaka
ya pele, ke moka e mo fa thebaka tha gore a fete. Diépa
mere di tetše. Motho yowe ga a e ya ga ngaka e we ya bobedi
di yo mogama ka mokhwa o we le yēna a ka khonago, ke moka
bolwetši, bja mo šita a fetela pele. Pele le gona go fo
ba bjale, go fithela dilo ka moka ka šakeng diféla.

591 Ngaka a e berwi molato bakeng tha maaka a gwe. Motho
gantši ge o bōna a laéla ngaka, o furile ka e ngwe, yare
nna bolwetši bja mohuta o we a ke bo kw bee. Bjale bolwe-
tši ge bo ile bja šita mofuri, mofuriwa a ka theke a beya
mofuri molato. Ka baka la gore o ta mmotša gore ke furilwe
ke dikhagara.

221

592 Diló tšewe di ntšhiwago dihtshiwa ge ngaka e tha
dutsi e ya lafa molwetši. Bjale ge molwetši a ka fola,
ke gona go khonago go e tšawa tefo ya kalafo ya bolwetši.
Bjale a thōka go fōla diló tšela a go ba a e fa ngaka a ka
theke a mo rēra. Ngaka le yōna e ka theke ya rēra dithare
tša yōna. Dithare di lifile ke dilo tše la a goba a ditšeya.

ser 891

593 Malwetšana a ba banyana. Malwetši a mangwe motho yo mogolo o wakhona go a thaloša. Bjale ba khona go épa motantane wa go le bana bolwetši. bjowe kante le go ya ga ngaka. Ka gobane gona le batho ba bangwe bawe ba fo tebago dithare ba tha khone go laola. Ngaka ke ya go teba go laola. Motho yo a fo tebago dithare kante le go laola ke motibi. Bjale malwetši a ba banyana a tibiwa ke ditaola ka baka la gore ba khone go thaloša the the mmabago.

594 Malwetši a bana a we ba diyo a tebago ka go bōna ka matho ke a: Phogo, letswele, letšhollo, mokakamalo le tša bagwera ba gwe. (Tša dithabeng). Malwetši a, ba bagolo ba khōna go a bōna ke moka ba ya ga motho yowe a tebago dithare tša bjōna a ta a mo alafa.

222

595 Phogo, ngwana ge a tha tšwa go bēlēga, gare ga thōgō ya gwe go a bina-bina. Ke gore go ya godimu le fathe. Godimu ke go kokomoga, fathe ke go pōbēla. Bjale felo fawe ba go bitša gore ke phogo. Phogo ke gore gare ga thōgō. Bjale ge ngwana a bolaya ke yōna, ba bōna ka go pōbēla. Mathō a gwe a sobeletše ka teng, a bitšiwa gore go khōthōmēla. Ke moka ba teba gore ngwana o babja ke bolwetji bja phogo. A ba e go laola ba diyo ya ga motibi wa go alafa phogo ke moka o tilo mo alafa. Bolwetši bjowe gore ba mo phare phogo ke moka ka moswana ba ta bōna a thabile ke moka o fodile. Mmago ngwana a swanetše go topa morula, a dire phepha le morula a leḡoge moalafi. Ke moka molato o fedile.

596 Letšhollo, ke bolwetši bja go bjega. Bolwetši bjo bona le tela tše pedi. Tela ya mathomō ke letšhollō, ya bobedi e bitšiwa bobethe le thola. Kudu ke ditela tša tharo. Bobethe le thola malwetši awe yo mongwe le yo mongwe o wakhona go alafa ga mmōḡō le lōna letšhollō. Dithare tša malwetši a we diteba ke bo mmago bana. Mosadi

223

TM

ser 891

yo a tha dítebego e sú a ke a tawenya ke malwetší a bana. Dithare tša malwetší a we ba botša ke dingaka. Ba re ba ka theke ba ba ba tswinyiwa ka baka la malwetší a manyana. Ga góna tefó godimo ga malwetší a we. Go mosadi yo a tha tebego o réta yo mongwe, o swanetše go mo thapitša diata ka morula.

597 Letšholló makhoma, ke letšholló le le phathaganego le makhoma. Bolwetší bjo we ke bja makgoméla teng. Letswele la mma le a thaba le nthabile ka matutu. Matutu ke mokhato wa meeti wa go the tha mamiwa. Ge e le khomo re re e phušítée. Motho re re o gatetée. Makhoma makhoméla teng, a bake ke gofapana ga matsátší a mmago ngwana féla aowa le boootso bja mmagwe. Mosadi ge a ka róbala le monna wa madi a go fiša ke moka ngwana o wakhoma. Monna wa madi a go fiša ke moka ngwana o wa khoma. Monna wa madi a go fiša, ke monna yowe mosadi wa gwe a fitilego ke khwedi.

224

598 Letšholla la makhoma le alafiwa ke ngaka ya dikhagara. Ba ta leka ka dithare tša go thibéla le téholla, bjale ngwana a fo táwela pele le go téholla. Papago ngwana o swanetše go táwela kante go tsama a laola ngwana wa gwe. Di-taola ke tsóna tše dita ba thalošetságo the thabi tha ngwana. Ge e le makhoma féla goba makhoméla-teng. Ke gona a ta khonago go nyakella molwetší dithare. Makhoma ke a go khomiéa ngwana ka ditswana. Ke gore mosadi yo a ilego a feta ke khwedi o ile a tswarella ditswana tša motšwetší.

599 Makhoma a go kakoléla. Ke bolwetší bjo bongwe bja bana. Ke gore monna wa mosadi wa go feta ke khwedi goba yepna mosadi yowe ge a kakola ngwana o wa mokhumiša. Ba

bitéa gore ke makhoma a go kakoléla, ka baka la go fegéla ga ngwana. Mofegelo owe wa wa gwe ke wa go kakoléla, (ka baka la) Go kakoléla go bjale ka motho ge a e téwa a kitima.

225 600 Makhoma, makhomela teng le makhoma a go kakoléla, ke bolwetéi ka bo thii, a diyo fapana ka ditela téa óna. Le mo alafele ya óna e fapane. Makhoma le makhoma a go kakoléla óna a swana me alafélé. Bolwetéi bjo bja makhoma tefo ya bjona ke mpa. Ke gore ngaka e tha gapego khomo e gapa mpa. Bakeng tha ditaola téóna ba ntéha khogo. Matsatéi a bo le-hono gona dipudi téé pedi di a téwa téa kalafó ya makhoma. Ba ba ba dira le bjala bja go khéna ngwana meriri. Makhoma ke mong lentéu la kakaretéó. Maina a mangwe ke dithabi.

601 Bobethe. Bolwetéi bjo ke bolwetéi bjale pjeega. Ga a tene ke bjóna phogo e ya phothela. Bolwetéi bjowe bo alafí-wa ke mmago ngwana ka dithare téa bjona. Ge mmago ngwana a tha ditebe góna o swanetéé go khopéla dithare ga yo a dite-bago. Ge a ile a mo fa dithare ngwana a ya a góna, o mo topéla morula a mo fa.

226 602 Thola ke bolwetéi bja letshollo le le tala. Le bjóna a sé bolwetéi bjo batwadi ba ka téamago ba téhinya di-tseka téa bóna ka bjona. Mmago ngwana o swanetéé go alafa ngwana wa gwe.

603 Letswele, ke bolwetéi bja go bina bina ga letswele. Bolwetéi bjowe bo boniwa ka mathó. Dithare téa bóna a ditibiwi ke batho ka moka, bo na le batibi ba bjóna. Bja-le ka goriale mowe, motswadi o swanetéé go khopéla the thare, ke moka a te alafe ngwana letswele. Ka morago ga mo a fodile, ngaka e gapa mpa.

604 Mokakamalo. A sé bolwetéi bja babanyana féla aowa le ba bagolo. Bo alafa ke dingaka goba batibi. Bolwetéi bjowe ke bja gore ge motho a eya mante a theke a dira thelo.

Kxxgxx

Ke gore lethepa a letswe go fo tswa moya fêla. Le bjona
227 tefô ya bjôna ke mpa.

605 Metsho, ke bolwetši bja bana. Bolwetši bjo ngwana o
fo tata a bax a paologa a ba yo mosetha. O fo dula a šo-
tha dinala tsa gwe. Ke ka mokgwa owe ba tsebago gore ngwana
o bolaya ke metsho. Metsho e alafa ke basadi a seng basadi
ka moka. Gona le basadi ba ba tsebago dithare tša bolwe-
tši bjowe. Tefo ya bjona ke mpa ge molwetši a ka fêla.

606 Tsa dithabeng goba tša bagwera bagwe. Bolwetši bjowe
bo kotse ka maatla. Ga bokotse ge bo ka tswara ngwana yo a
tswilego mathalagading. Ke gore ngwana yo a lonotsego letswele.
Go lomola ke go lethetša go mama. Yena ba mo fa dithlare
o wa fola. Ngwana yo a sa mamago yena, go boima go fola.
Bja mo swara mmagwe o wa napa a thoboga. Ponagalo ya
bolwetši, ba bona ka go ponyapnyetša ga go se kgutše.
Menwana le yona e balabala gantsi. Ke gore o kgupara a e
228 thlaramolla. Go alafa e no ba gona gore motho a ba fo lebella
ka mathlo.

607 Setatana. Bolwetši bjo bo dira gore ngwana mpa ya
gwe e fo ba setetete. Setetete ke go borelwa, kex gore o
fo dula a hoše le mo a tswere ke tlala. Bolwetši bjo bo
alafa ke batibi ba dingaka tša basadi. Bjale batsibi le ngaka
di fapane ka baka la gore batsibi a ba laole. Dingaka ke
batho go laola. Bjale motsibi ba no a tšiša go mitša
ke ngaka ka baka la gore a fa motho sethlare o wa fola.
Bolwetši bjowe bo gapa mpa ka morago ga mo molwetši a
fodile.

608 Pakaeno malwetsana awe a go ba a gapa mpa, a sa gapa
mpa a gapa ditseka. Le sethlare sa go loma uka teng le tho-
na ba gapa ditseka. Lebaka ke sekgowa. Ke mokgwa owe
bongaka bo hwelago go tlalo le lesa. Ga go sa ne kwela
bothloko bathong ba baso ka baka la tsiba sa modimo makgona
tšothe. ~~Malgw~~ Malwetši a še a a ngodilwego ka mo godimo fêla,

229

aowa malwetši-lwetši ke a mantši. Malwetši awe a tla nyarêla pele re ago.

Temana ya 3: Dipheko tša ngaka.

609 Ngake ke motho yo mogolo kudu ka baka la dipheko tša yona. Dipheko tša yona di a kgona go aga motse, go tswara baloi, letswa, setwapa go thiba difate, go foka, Tadi, moromella le dipheko tše dingwe tše dikgolo. Ke mokgwa owe ngaka e le go selo se se golo sa go tshabega kudu. Ka baka lewe ngaka ke kgoši.

610 Dipheko tšewe ka moka ga tšona di na le tefo ya tšona. Motho a kgene go phela kantle le tsona. Ge monna a tla re ke yena monna o swanetše go ba le tša go mo tšhireletša, ke gona ba go bona gore ke wena monna. Monna ke pōš, dipowana di tlogo di dupa di feta. Monna ke noko a tapu-nyetswe. Mathlong ga monna go a beufiša go mela meonyane. Meonyane ke ke gore ngwane.

230

611 Motse (motse), motse a o agiwa fela o wagiwa ka dipheko. Motše go bitsiwa pheko e e dikulusitsego mengwako. Monna o kgopela ngaka go tlilo mo agela motse, bjale monna xwa motse o swanetše go ntsha pudi e bolaiwe age ka yona motse. Meletse ya kiba a ba thabele felo go tee. Ke gore tse dingwe dingaka a di age ka seruiwa. Kgale tefo ya pheko ya motse e be e le bjala le pudi. Bjale matsatsing a bo lehono ga go bjale, ke bjala le kgomo. Mola a diyo agago motše ke moka o ntsha kgomo ewe. Bjala bo šala boš dirwa ka moragō.

612 Molaō wa motse ge e sa le moraka. Ka morago ga mo ngaka e gogile lesaša, mong wa motše a swanela go o tlogela, ke moka o dira lekuba o robala ka gare ga motse. Bjale ke moka o wa ga dintlo. Ge dintlo tša basadi ka moka di fedile, ke moka go agiwa kgoro. Molaō a o dušelle mong wa motse go o mella bjala ka gare ga motse. O tla dula ngwaga ka moka a sa direle bjala ka mowe motseng. Ka selemo sa

231

RM/

bobedi ke gona a kgonago a dira bjala bja ngaka. Ngaka e tlilo gadika dithuthunya. Ka gobane molaô a o dumele gore mong wa motse a gadike dithuthunya ka gare ga motse ge e sa le moraka. Ka morago ga mo ngaka e gadikile dithuthunya, ke moka ba e fa b jala e a nwa. Ke moka go fedile ba lokolo-tswa go gadika dithuthunya le go omela mabjala ka gare ga motse.

232 613 Tswarego ya baloi. Dingaka tsa kgale tsa aga motse moloi o be a sa tsene ka gare ga kgoro. Ge a ile a re o likisa go tsena ke moka o be a tswarega. Mong wa motse o be a laya basadi gammogo le bana, gore la bona sengwe la se ke la se bolabudisa. Se tla bolabudisa ke mong wa motse ka morago ga mo a sumile modiro wa gwe. O be a se kokotela tshwana (naledi) phogong. Ka morago ga mo a se kokotetse ke moka o re sepela, go nyakiwang mo. Ke gona se kgonago go lokologa mowex setlemong sa pheko. Ge se fithla gae ke moka se a hwa. Ke gona mong wa motse a tla kgolwago gore ngaka e nkagetse motse wa ka ka pheko ya senna.

614 Dipheko tsa dingaka tsa pakaeno a di tsware moloi. Monna ke phiri o sepela bosego. Ke gore dingaka tsa kgale e be ba sepela bosego ge ba yo be ya dipheko tse kgolo. Bjale dingaka tsa pakaeno ke bothekgantswane. Ba dira gore motho yo mongwe le yo mongwe a tsebe gore motse ola o wagile ke nna. Bjale motho wa moloi yowe a nyakago go loyana ka gare ga motse, o ntsha tsiba sa modimo o fa ngaka ke moka e mo fa pheko ya motse ola.

233 615 Bopaki a bo gona mabapi le dingaka tsa pakaeno, ka baka la gore moloi a sa tswarega. Ka baka lewe e ke ke ge ba sila dipilo ba aga ka tsona. Ga go bjale dipheko tse dikgolo a di sa boniwa. Moloi o tswara ke tshika ya moloi wa gabo. Kgale moloi a hwa e be ba mo sena ba tseya le ditshika tsa gwe. Bjale matsatsing a bo lehono ga go sa kgonega ka baka la sekgowa se.

616 Tladi, mehuta ya ditadi ke mehuta e mmedi. Ke tladi mothwana le tladi nonyana. Ngaka ge e kgopetswe go aga motse, e swanetse go fa le pheko ya tladi. Ka go riale mowe o direla gore tladi mothwana ya se ke ya tiya motse. Tladi monyana ke e e dirilego ke Hwebeyane. Ka go riale mowe a e na taba le motho. Tefo ya pheko ya tladi, e gobagana felo go tec le ya motse. Ngaka e ka go ntshisa nku ge o ile go nyaka yona fela.

234 617 Letswa, ke bolwetši bja go se nyakela ka baka la boloi. Moloi ge a ile a loya motho a hwa. Motswadi wa ngwana a se nyake go ya mokomeng, a nyaka fela go thinya letswa. Bjale ge le ka tswara moloi yowe wa go loya x mohu. Motho yowe a tswerego ke letswa a ba na taba nae, le yena o swanetse go hwa bjale ka mohu. Mamondi o swanetse go ntsha kgomo a fe ngaka. Kgomo ewe e tswa ka morago ga mo pheko e sumile. Ge pheko e ka se ke ya soma, ngaka a e lifiwi.

618 Letswa le tshinyiwa ka pudi goba nku. Letswa la pudi le dira gore motho yo mongwe le yo mongwe a mo kwe. Ka baka la gore o tla hwa a bolabola, a bile a bolabola le leina la mohu. Ke mokgwa owe ba tsebago gore motho yola o hwile ka letswa.

Letswa la nku, ke letswa la go fo hwa motho a homotse.

235 619 Mothabedi wa letswa o feta nalo. Ke gore ge motho a swere ke letswa a ba mo thabele. Ge o ka mothabela ke moka di feta le mothabedi mong wa lona o x wa x phela. Dingaka tsa pakano, ba dirile maano a go thabela batho ba letswa. Ba mo thabela ka kaatse goba kgogo. Dilo tsewe di na le dinala ba mo ngapiša ka dinala ke moka madi a tswa, ba bata tshidi ka monata wa yona ba sithela. Motati ke moka o tlogelwa ke go tatwa. Kaatse goba kgogo ke moka yo hwa. Ke baka lewe pheko ya letswa e sa somego. Mothabedi o lifiwa ka kgomo ka ~~mag~~ morago ga mo motati a fodile.

620 Lehu la dingaka le tswa letsweng. Monna yo mongwe le yo mongwe yowe a n'akago go ruta bongaka, o rutiwa melao le tsela ya lehu la dingaka. Lehu le ba thagela ka di tela tse. Go thinya lebita, go thabela le bophoko. Ke tsona ditela tsewe di bolayago dingaka.

621 Melao ya go ruta barutiwa ba dingaka. Ba rutiwa bawe ba ba bitša gore ke Mathosana. Dithogo tša melao ke tsena:

(a) Ngaka a e thabele molwetši ka theata ta gwe. (b) Lebitla le thinya ke yena mohwediwa. (c) Ngaka a e ne dibedi.

236 (d) Letswa le tseiwa ke ngaka. Ge ngaka e ka tlaboga melao ewe ke lehu la gwe. Bongaka bo a fela dithare tša šala di gakilwe.

622 Go thinya lebitla le go thabela ke mediro ya go gapa dikgomo. Bophoko ke modiro wa bosafa, a o na moputso. Moputso wa ona ke go lopa ka thogo. Go lopa ka thogo ke gore go hwa. Ngaka a e thabele molwetši ka noši, o fa mooki a mo thabela. Go bjale ka go boneketša ka noši. Go swanetše go boneketša mamondi. Ke gore ge gona le pheko e tla tswara mothabedi le yena mmoneketši.

623 Setwapa. Pheko e e gapa kgomo. Mamondi o ya ga ngaka go kgopela pheko ewe. Ke pheko ya go thwapanetša mowe go utswitswego. Bjale ngaka e hwetšana kgomo ka moragō ga mo se tswere lehodu. Mamondi o lifiša lehodu ka mokgwa o a ka kgonago. Ke moka o tše kgomo e ngwe o fa ngaka. Ge

237 se ile sa šitwa go swara motho, gona ngaka a e boele ke selo.

624 Pheko ya go thiba difate. Pheko e ke phoko ya dikgoši. Ba thiba difate ge thelemo se se swa se thomega. Pheko ewe e thibela memoya ya go tswa ka difate gore ya se ke ya tsena mo nageng ya gešu. Memoya e e thibiwago. Ledimo, (phefo) Borwa, sefako le malwetši a go tswa dileteng tše dingwe. Ge kgoši e ile ya thiba difate dilo tše dingodilwego ka mo godimo a di tsene mo nageng ya gešu. Ke modiro wa kgoši go thiba difate.

625 Moputso wa pheko ya go thiba difate. Modiro owe wa kgoši a putsiwi ke motho, ka baka la gore o wa ga naga ya gwe. Ge a sa ka aga naga ya gwe, ke gore bogoši ba mošitile. Kudu ba re a še kgoši. Lešaba ka moka ga lona le tla palakana, ka baka lewe ke moka a še kgoši. Bogoši ke batho, gā ge o thena batho a še wena kgoši, ka baka la gore a o na batho bawe o ba bušago.

238

626 Kgoši e hwetsana meputso ya dipheko tša go thiba difate ka melaō e: (a) Methare ya go ile. (b) Ditoo-marapō. (c) Mokgukgu. (d) Go ntsha dimpa.

(a) Methare ya go ila ke e:- Mokgudi, Mologa, mogamaka. Dithare tšewe di a ila a diripiwi pele ga go loma. Selemo ga se thoma se seswa kgoši e ntsha peu. Ka morago ga mo mabele a budule e le topo kgubedi, kgoši e lomisitše bana motshatsha. Ke gona balugi ba ka kgonago ba rena dithare tšewe. Ge motho a ka ripa se sengwe sethare pele ga topo kgubedu, a boniwa o wa lifiswa ke kgoši. O lifiswa ka kgomo, ka baka la gore o thintše pheko ya kgoši. O nyaka go bolaya lešaba. Go bolaya lešaba ke gore phefo (Borwa) ledimo, sefako le malwetši a tla tsena nageng. Dibjalo ka moka tša thinyega, malwetši yaba malwetši.

239

627 (b) Ditoo-marapo dibaka letšatši. Bjale ka baka lewe a tša dunellwa go gasiwa pele ga motšhatšha. Di gasiwa ka morago ga mo kgoši e limile ngwaga o moswa. Ge motho a ka hwetswa a di limile pele ga motshatsha, motho yowe o molato. O lifiswa ke kgoši ka dipudi tše pedi goba dipudi tše tharo.

628 Mokgukgu ke gore go ja ngwaga o moswa pele ga gore kgoši e lome. Mokgukgu ke go utswa ka gobane motho mo a utswa a se ponatše o wa kgukguna. Ke mokgukgu ka gobane o utswa ngwaga o moswa. Moutswi wa mokgukgu a boniwa o lifiswa ke kgoši ka kgomo. Ba ba sa boniwigo a ba na molato. Mokgukgu o lewa bosego, go direla gore ba se ke ba boniwa ke batho.

K34/82

240

629 Molaš wa makgukhu. Mosadi o ya mothakeng, o roba maheya, dithaka tša maheya awe a robilego o swanetše go di gatella fase. Magari o wa fakela seretseng. Ke moka o pepula maheya bjale ka ngwana. Ka mabanyana ba apeya. Ge ba lle di epelwa diretseng. Mmago bana o rwala digokgothi le magari o di epela. Ba tshaba go di be ya ga go ka baka la gore di baka letšatši. Taba ya bobedi ya tshabo ke kgoši.

630 Go ntsha dimpa. Modiro wa go ntsha dimpa ke modiro wa difebi. Modiro owe o thinya naga ka baka la go ntsha dimpa. Ge mosadi a ka ntsha mpa, ke moka a tšeya madi awe a fo a beya molaleng ke moka pula a ene. Kgoši e ka leka ka maatla gore pula e ne, e ka se ke ya na ka baka la taba ewe. Ge a yo laola ditaola di tla mmotša gore gona le leloko la gore, yo mongwe wa bona o ntshitše mpa. Bjale bawe ba leloko lewe ba butšišwa, ka gore naga e ya hwa ka baka la leloko la gore. Ke moka o neetšitše thaga. Batho ba tla ba ba bolana, ka gobane ga go na yo a nyakago gore mabele a gwe a hwe.

631 Tefo ya mosadi wa go ntsha mpa. Ge ba lle ba butšiša ba mo hwetsana ba mo lifisa ka kgomo le pudi. Pudi ke ya go foka mowe a falatšitšego madi gona.

241 632 Go foka, go foka ba mošate. Mphoko o fukiwa selemo se sengwe le se sengwe kandle le tefo. Ke gore ke modiro wa kgoši. Tladi ya tiya motse kgoši e swanetše go foka motse owe. Mong wa motse o swanetše go ntsha pudi a fe mofuki. Le ge e ka tiya motšhe wa tshemong go bjale mong wa yona o ntsha pudi. Mowe tladi e teilego mong wa tshemo goba motse a swanela go gata pele ga gore go fukiwe. O tla gata ka morago ga mo go fukilwe.

Temana ya 4: Motšheko a e tšhekole.

633 Motšheko o alafiwa ke ngaka e ngwe. Ba re alafang mogatša ngaka motšheko a e tšhekole. Dingaka ke batho ba

RM/

go tshaba lehu kudu, ka baka lewe ge a babja o wa talelwa a se sa tseba le sethare sewe se alafago bolwetši bjowe. Ke baka lewe alafiwago ke dingaka tše dingwe.

242 634 Koma e lona beng ba yona. Ke gore ngaka ewe e alafilwego ke ngaka e ngwe, o swanetše go fa ngaka ewe se a se nyakago. Moalafiwa a swanela go tswenya molafi. O swanetše go mo lefa ka pela. Dingaka tša kgale malwetši a mantši e be ba gapa mpa.

635 Kišo ya ngaka molato kgorong. Ngaka e a isa molato kgorong ka baka la go se kwane le moalafiwa. Motswadi a ka alafisa ngwana wa gwe e sa le yo monyana, ka moragō ga mowe ke moka motswadi a hwa. O hwile e le gore a fa ngaka moputso wa gwe, fela kwano yona ba dutši ba kwane ka gore o tla fiwa. Bjale ka morago ga mo a hwile, ngaka yo botša morwa molato ke moka o gana a rex nna a ke ditsebe. Ke mowe ngaka e yago ya isa molato kgorong.

243 636 Manganga a na le batho ba pakaeno. Lentšu la mohu a le nyatšwi. Mohu a no hwa a homotše, melato ka moka o wa e bolabola. O direla gore mohwa pele le le mohwa moragō ga tsibji. Ka go riale mowe manganga a fo ba gona e le gore o wa ditseba. Molaō wa ba kgale e be ba sa dumele gore ngaka e ise molato kgorong, molato o bo fela ka gae. Ka baka la gore e be ba tshaba ngaka, ka baka la gore a ka dira gore bolwetši bo tsoge gape bjale a tle a go lifiše ka selo se segolo. Ngaka ya phuseletša melete e la e epilego dithare tša go go alafa ke moka bolwetši bo ya tsoga.

637 Pakaeno a ba tshabe go ngangisana le ngaka molato wa ba wa isiwa kgorong ke ngaka. Ngaka ya gae a e sa le bjale. Ke nnete thoka ya kgole a e la olele selo. Seolo sa moswa wa noka motha wa pula se a fofa. Ge o ile wa thalefa dingaka tša gae o tshepile tša kgole o ka se ke wa lokela ke selo. Ka gobane ka moswana mo o re ke ya ga ela ngaka e tla

244

go botša gore go lokile ka moswana ke nna yowe. Ka moswana wa lebella wa bona letsatši le dikêla. Mothomong mongwe o tla tla ka moswana le lona la dikêla. Ke moka ke mo ganele ya yo mogolo, yo mogolo mo a gana a ke a re 'mng o fo dumêla.

638 Bjale ka Phupu Malesa le Dimpampa Magomane. Banna babedi ga bona ke di ngaka. Malesa o ile a bofela mogatša Dimpampa. Alafang mogatša ngaka motšheko a e tshekole. Mosadi o ile a ina a belega ngwana wa mosemanyana leina la gwe ba re ke Mogale. Dimpampa a re go Malesa o tla lebella yena ngwana yo, o tla ya go bereka a go fa kgomo ya go. Malesa o ile a kwana le Magomane bjale ka ge molaō o riale.

245

639 Mogale a ba lesogana a ba a ya makgoweng. Ge motho a tla lefela motho molato a šite, ge a boya makgoweng o swanetše go boya a na le se g ngwe se bjale ka hempe goba borukwe a fe ngaka ya gwe. Mogale a ka a dira bjale. Ge a buile ke moka o fa papagwe fela. Malesa a bona gore ngwana a mo lebelle tšona. A ya go papagwe, a re le mpeile kae. Papagwe a re bjale ka ge o mpona ke se na maano, maano a na le morwa wa ka. A bitša morwa wa gwe a mmotša molato. Morwa wa gwe a re nna tšewe a ke di tsebe. Ka baka lewe lena papa le swanetše go mo fa kgomo ewe. Ke moka ngwana o tsusitše letabo.

640 Dimpampa a re go Malesa re kgona go bopa diolwana tša ka teng go tšona a re di tsebe. Malesa a re tša ka dithare di tla e tefela. Lentšu lewe le ile la thaba Maganane. A botša morwa wa gwe gore ngwana kwaa mowe ke bolabolago. O swanenetše go ntšha kgomo o fe Malesa. A ka a kwa mowe papagwe a bolabolago. Malesa o ile a tloga a phakganyega. Mogale o napile o ganne.

641 Magomane o ile a kwa bothloko bakeng sa ngwana wa gwe. Ka morago ga ga mo Malesa a tlogile a šala a tshela ditaola tša gwe xfase. Ditaola tša moutsa gore rulela wa thoka go rulela o tla naiwa. Ke moka mokgalabje a thoma go beya

RM/

246

Ke moka mokgalabje a thoma go beya ngwana wa gwe mmele. O direla gore ge Malesa a ka ro ela pheko ya gwe e tle e kube. Malesa o ile a leka go romela bjale ya sitwa ka gobane Magomane o ruletse.

642 Mogale a beka mosadi. O ile a beka mosadi ka moragô ga mengwaga e meraro ge a fapane le Malesa. Mosadi a beiwi mmele ka baka la gore ke noga a ka sokologa a go loma. Dipelo tsa bona di lebetse le ge di gopola a di gopole kudu, di gopola fela gore ke moka go fedile. Mosadi yowe a ka a ba a fetša le selemo. Malesa o ile a mo imiša a sa ima. Ba leka go kitima le dingaka bjale dingaka tsa ba botša gore ga go na motho yowe a ka mokgonago. Motho yo a ka mo kgonago ke monna wa mnina tshwene yowe a loilego mosadi ka baka la manganga a lena. Mosadi o hwela mothala wa kgomo.

247

643 Mosemanyana moroga nogolo sesego o loga thwaelo. Go riale ke Malesa ge a tsama a keya ka matheko. Mogale o ile a sitwa gore a ka ya a tsena ka mokgwa mong. Bolwetši bo ya thodiya, o bile a beta pelo a ya. Malesa a ya a mmotša ge yena e se ngaka. Ge nke o bona gore ke nna ngaka o swanetše go ntšha dikgomo tše pedi ke kgone ke leka molwetši yowe wa go. Mogale o ile a tsielega ka baka la gore dikgomo a di gona. A etumela go tsama a kolota. A mmotša gore ka moswana ke nna yowe ke a tla. O ile a tloga le mothare a sa mo fa.

644 Mosadi wa Mogale a lopa ka thlogo. O ile a leka go tsama a kolota dikgomo, a bona kgomo ka e tee. A kitima a ya a mmotša gore ke bone kgomo. Di a kwala mabana a ka bona lebaka la go tla ka baka la go tsama ke nyaka dithare. Lehono go setše mothare ka o tee fela. Ka merithi goba ka motswanyana ke tla ba mowe. Ka merithi eia ke moka molwetši a napa a hwa.

645 Molato wa Malesa le Mogale wa fela ka thlogo ya motlo.

248

Dimpampa a re o wa bona ngwanake manganga a ja bjale keng tsa tse. Malesa a ka a utama o ile a re, ga gona taba ba g magamane le ge le ganne le kgomo ya ka maatla a monna a fele ke maatla a thakadu. Go phula gona ga ka a phala gore mosadi o a loile ke yena. Ba fo kwa ka go ke ya fela. O fela a re ka matheko o tlo di kwa ka gobane mmula ntlo ba nyala.

646 Thlalošo ya mantšu a: m-ng, m-ng. Mm-ng ke go gana ke gore aowa. Bjale lentsu le mm-ng ke kgano ewe motho a ka se ke go a go fetola. A re mm-ng ke moka o homotše, o tla ba wa tloga le molomo wa gwe o sa o kwa.

M-ng ke gore aowa ka go phakisa e seng ka go goga. M-ng ke kgano ewe motho a kgonago go fetola. Fela lentšu la phetolo o tla hwetsana le le bogale. M-ng o ka se ke wa ya.

647 Mantšu awe mm-ng le m-ng a thlaloswa ka bakeng la yo mogolo, ge a gana taba, a ke a re mm-ng goba m-ng. O no fela a dumela, gore o wa gana o tla bona mo a sa tle. O se ke wa mo tswenya o wa gana.

248

648 Matsentse le Mmapina. Mmapina ke ngaka. Matsetseⁿ mosadi wa gwe o be a belegela fase. Ke gore bana ba gwe e be ba ehwa. Bjale ba bona gore mosadi o na le bolwetši bja lekone. Bjale ngaka ewe ya goba e mo laola ya mmotša gore sepela ga ngaka e e tsebago bolwetši bjowe. Molaolwa a re go molaudi napa o nthuse. Monna wa ngaka a re a ke gane nna a ke bo kgone. Ke ge Matsentse a tloga a e ya ga Mmapina. Mmapina alafa mosadi.

649 Nnete ya gore bolwetši bja lekone bo fodile keng. Ke gore gore bolwetši bo fodile, o tla bona ge a belegile ngwana a sa hwe. Ka go riale mowe ke gore bolwetši o bo kgonne. Bjale go ile gwa ba bjale, o ile a belega ngwana a phela. Matsentse a ntsha lesome le maseleng a mane a nago le soka.

RM/

Se kgosumane ya ba sa ditaola. Lesome la maseleng ya ba phuthulla meraba. Lefakorong ya ba la kepi ya go épa dithare.

250 650 Tala bolaya maphata ba mošate re je nama. Ka ngwaga owe e be e le ngwaga wa tlala. Ngaka ke kgosi tlala motseng wa yona a e tsene. Mmapina a tsenela ke tlala. A re botswa bja ngaka ke molomo, maoto a kgobe ke meeti. Ke ge a e ya ga Matsentse a fithla are ke go nyaka ponto le sethlano. Bjale a mmutsiša gore ke ya go diyang. A re ke ya se thlosabola ke gore kgunulla moraba. A re a ke re ke go file. Monna wa ngaka a f re ngaka a e a thodiswe. Matsentse a re a ke kwišiši. Ngaka ya tloga e fapane le Matsentse.

651 Mmapina a ya ga Mabjale go mmotša gore o fapane le bana ba gwe. Mabjale ke makgolo wa Matsentse. Ke gore Matsentse o tsere moredi wa Mabjale. Bjale Mabjale o tsere moredi wa Mmapina. O ile a se ke a thalošetša mokgonyana wa gwe Mabjale gore mokgonyana wa go o ile a ntsha x selo. A mmotša fela gore o gana go ntsha sethosabola.

251 652 Mabjale a ya le Mmapina ga Matsentse. Ke lebaka la mo go nwewa morula ka kgwedi ya legobje. Ba be ba dula mašemong. Bjale ba fithla ka gae, ba hwetsana gore a gona motho. Ba butsisana ba ba agilego nabo. Ba ba botša gore a ba dule gae lebaka la morula ba dula mašemong. Ke ge ba e yax mašemong ba e ya ba ba hwetsana. Ba fithla ba dula fase ba dumedišana nabo. Ka morago ga tumedisano, ba butsisana maphelo. Bjale Matsentse a ba thabela seema se ke ~~xxxx~~ lewana le o tiša tshwene. Ke gore ke magakala.

653 Thlalošo ya seema se, lewana le o tisa tshwene. Seema sewe se thlaloša gantši. (a) Tshwene ke selo sa go phela maweng. Bjale maweng go mela methatswa. Gona le methatswa ya go mela mathedi-theding mowe tshwene e sa kgonego go namela. Mothatswa owe o tla o tisa tshwene ka baka la go se

252

kgone go namela lewana lewe. (b) Monna o dira bogwera le mosadi wa monna yo mongwe. Bjale ka morago mosadi o bega monna gore kgwedi e a ka e bona. Pelo ya monna e tla swa ba no bona a ota sewe se mootisago ba sa se tsebe. Ke magakala, ke gore go na le tala, goba le hwetsana ba feditse a go sa na selo.

654 Mbjale a thoma taba, a re go mokgonyana, ke tlile mabapi le phapano ya go le yo makgolo. O re wena o gana go mo fa tshalete ya kgunulla meraba. Ke baka lewe o mponago ke etla mo. Ke bone a etla kowa gae ga ka a re ko rie o nkwiša ditaba tša mokgonyana wa go. Ka go riale mowe ke nyaka go kwa gore o gana ka lefe. A go tšalose yena ka mokgwa o ke ganago ka ona. Mbjale a gafela makgolo wa gwe.

253

655 Mmapina a thoma go thalosa ka mokgwa o ba fapaneng ka ona. Fela ke a makala ga ke thekiswa ka baka la dithare tša ka. Le gona a filo ntatella gae gaka. Ka go riale mowe a ke tsebe gore ke molao naa. Monna yo ke re a ntshe ponto le se thano sa maseleng ke tša mo ke swarella molwetši. Ke moka ke feditse a ke sa xnk nyaka go ba ke sa bolabola.

656 Matsentse a re nna ke a makala, ka goban ke ile ka ntsha lesome la maseleng a re ke la go phuthulla meraba. Thekgusumane (2/-) a re ke sa dikgagara. Le fakorong a re ke la kepi. Bjale ka moka ga yona ke ile ka mo fa. Bjale ke makala lehono ge ke nyakiwa tše ke ilego ka mo fa. Nka be a mpotše molato wa ka wa mo alafile mosadi yo wa ka. Mowe gona nka mo kwa.

657 Mbjale a butšiša makgolo wa gwe. Ke mnete mo ngwana yo a bolabolago gore o go file. Monna wa ngaka a re ke bolabotše gore e be ke sa nyake go sekišwa. Nka se ke ka mmotša gore a ntefe ka bokae pele ga gore a ntshe tshalete ewe. Matsentse a re mowe ke a šitwa go ntsha ka baka la gore nkešu ke bone yo mongwe a ntsha ka mokgwa owe. Mbjale a

RM/

254

re a go beiwe letšatši la go bitša banna ba tle ba rekwiše ka mokgwa o le fapanago. Mona ntso a e kganole. Ba ile ba kwana gore go be bjale.

658 Banna ba phopholetša taba ka se gae sa bona. Mmapina a ile a tswa le banna ba gabo. Matsentse le yena a bitša ba gabo gammogo le dithatše. Dithatse di ile tša thatsetša Matsentse mabapi le mašelang ala a bolabotsego. Bjale banna ba re Mmapina ke wena ngaka bjale taba ya mohuta o, wa go fo rufa motho e tswela pele e boima. Dilo ga di bonale. Taba ya bovedī motho a diyo re ke nyaka go babja. Ke mokgwa owe batho ba bantši ba dulago ba gakana le dingaka. Ke baka la gore motho a babja ba go bitša gore o no alafa, o nyaka go hubiša motho yowe a šale a le fela. Wena mmotše fela molato wa gwe.

255

659 Mmapina a ba kwela, a re go ja monna a še go mo fetša. Bjale le a tseba ka gore bolwetši bja lekone ke bolwetši bjo bogolo. Ke mo nyaka kgomo ya go lefa dithare tša ka. Matsentse o ile a dumelana le go ntsha. O ile a napa a ntsha kgomo ewe se meeting. Seneeting gore ka lona lebaka lewe banna ba sa kgobakane. Ke moka molato wa bona wa fela ka se gae.

660 Pheko ya koma. Gona letšhidi ya go tiya koma. Koma e tiya ke kgoši le rammotwana yowe kgoši e mo filego seša sa go tiya koma. Bjale lenaka la tshidi ya koma kgoši e ya le reka ka kgomo ga ngaka ya go kgona go dira pheko ya koma. Pheko ewe ke e kgolo kudu. Moloi le ge a ka thwa a ratile go tsena ka motseng wa koma a ka se ke a tsena. Ge kgoši ewe e ka hwa naka lewe le swanetše go tšeya ke mojalafa.

661 Ge kgoši e ka se ke ya lefela mong wa lenaka, o wa dira gore banna ba mo kwiše gore molato keng. Fela dingaka tša kgale e be di thadie. Ba be ba re e tla fela a gona a boya. Ge a ile a goma a boela, a re mm-ng goba m-ng, wa

256 dumela fela a se ke a mo lokisetša. A ka buciša telana a sa e a hwetsana selo. Go dumela gona a dumela makatšo a sa diri mowe mokgopedi a go kgopelago. Pakaeno a go bjale ba di phatalatša tša kwala.

662 Bjale ka Thipita le Thekwai. Thekwai ke kgoši, e be e le ngaka empa ts idi ya koma a se nayo. Bjale tshidi ya koma o be a e ya a tseya ga Thipita. Tefo ya lenaka la koma ke ka morago ga mo koma e alogile. Bophelong bja gwe morena yowe o be a e ya a lefa. Kgaufsi le lehu la gwe a ya a tseya lenaka le lengwe. Lenaka lewe le ile la utswiwa. A goma a boela a tseya le lengwe, ya ba a le mothuše selo ka gobane ba mo tsere ditholo.

257 663 Thekwai a tiva koma ya bobedi a fapana nayo. Go fapana nayo ke gore go hwa. Kgoši e bolotša mephatho e ntabe, mphatho wa bošupa yo mongwe. Go ile gwa ba bjale o ile a hwa ka mphatho wa bošupa. Ba boloka nohu ba dutši ba sa tsebe gore tshidi ya koma e tswa ga mang. Basadi ba gwe bona ba tseba gore e tswa ga mang.

664 Thipita a se nyaretša, ba mo thibela ba re a re nyake go kwa selo ka gobane re sa le mo sellong. O ile a ba kwela a goma. Ba šala ba tswela pele le selo sa bona. Ka morago gwa tswela ba bangwe bawe ba go ba ba na le melato le kgoši ewe. Le bona ba ile ba goišwa ka baka la gore ba se sellong. Kgoro ga e tswalle melato e ya tsena ya sekiwa, ka go riale mowe go nyakega molebendi pele ga gore re palakane. Ba ile ba leka go gana ba re re sa le sellong. Kgano ya bona a ya ka ya thuša selo.

665 Ba ile ba beya mabaka a go ba kata gore molebendi a be gona. Mabaka a nthe ke a:- (a) Le tla šala le remana ka dilêpê, la se ke la re botša. (b) Maduma a tla fella ga mang. (c) Ba ba tlogo selong ba tla lebella ke mang. (d) Ge le sa phetha mowe maduma e tla ba kgopa mphe. Ba

258 ile ba kwa ba dira gore molebendi a be gona.

666 Mohu o be a na le moratho wa monna ba re ke Mphatane.
Barwa ba mohu malapa ka moka a ba a se na barea, barwa e be
ba ka lapeng le lenyana. Morwa wa mojalefa o hwile pele ga
papagwe, a siya morwa wa gwe ba re ke Monwanamaitšeng.
Morwa yo mogolo ka lapeng le lenyana e be e Therurubele.
Gona le morwa wa moratho wa Thekwai ba re ke Modula-theko.
Gona le mokgalabje ba re ke Masegesege, ke ngwana bo Thekwai
ka malapa. Monwanamaitšeng e be e sa le ngwana. Bjale
yowe a swanetšego ~~šabašaba~~ go šupa moja lefa ke Masegesege
le Mphatane.

259 667 Mphatane a ka a nyaka go kwišiša. Masegesege o ile a
phakisa a kwišiša. Bjale a re a go thome Mphatane go šupa.
Mphatane a gana a re nna ke ~~x~~ sa lla sello sa mogolo wa ka.
Masegesege a dira gore kgadi e kgolo e le go (Matsebe) Matebe
a šupe. Le yena o ile a gana a re ke sa lla sello sa kgaitšedi
ya ka. Bjale banna ba re a go šupe wena mokgalabje ka
gobane o wa ba tseba.

668 masegesege a šupa Modula-theko. Ka morago ga tshupo,
a thoma go ba fa mbaka. Ke šupa Modula-theko ka baka la gore
papagw o loma Thekwai theetse. Ke gore Thekwai o ile go
belega gwa belega papago Modula-thoko. Nka se ke ka šupa
Mphatane ka gobane ke yo monyana mo a na le ngwana yo. Mo a
mo lebeletše o re ke ngwana wa mogolo wa gwe. Papagwe ke
papagwe bjale ka ge ba mamile letswele ka le tee le papagwe
fela ke yo monyana. Therurubele ke yo mogolo go bona le
ge e le wa lapa le lenyana. Bjale a ka se kex a kgonax go
lela ngwana, ka baka la gore ka noswana re tla re gwana o
gudile a gana, a re le nna ke tša ka ka gobane e be e le
papa.

669 Banna ka moka ba ile ba re thobela. Ka moka ba palakana
ba tseba molebendi wa mojalefa. Mphatane le Matebe ba letša

lenta. Ba re a gona taba ke phefo e boletša lefoka.

260

670 Dilo ka moka tša motse le pheko ya koma di swanetše go dula le molebendi ka morago ga mo sello se fedile. Mohu o ile go hwa dilo ka moka tša beiwa ke Mphatane. Bjale ke yena yowe a swanetšego go difa molebendi. Ka morago ga mo ngaka e tlile e fukile dithapo tša mohu, ba mnotša gore a utulle dilo ka mona. A gana ka gore nna ke tla šala ka mo fa. A dira gore ngaka yo difoka ka sephiring. Ngaka ya ya ya dira ka mokgwa owe wa go difoka ka sephiring. Ke moka batho ba palakana a ganne go fa molebendi dipheko.

261

671 Dithakola ka moka tša koma tša tšeyax ke yēna. Bjale molebendi a re go yena dilo ka moka ga tšona kex a di nyaka, ka gobane nka se kgone go lebella nna ke le letsufing. Rangwane wa gwe o ile ge a mo fetola a re hohoo. Molebendi a bona gabotse gore tulo e ke nego ga yona rangwane wa gwe a rate. Bjale molao o mo temeletše gore a dule. A e dira gore banna ba kgobakane, ba ile ba kgobakana. A ba thalošetša ka mokgwa o rangwane wa gwe a ganago ledulo.

672 Banna ba kilo leka go mnotša gore a mo fe a napa a gana ka gore a ke di tsebe mo dilego gona. Bjale banna ba re go Modula-theko o ethlalefele monna yo a ka go bolaya. Modula-theko o be a agile wa gwe motse mmotong wa mabotana a diyo ya ka go ba tšošetša le go athlola melato. Ba ile ba mo tloela le dilo tšewe tša gwe. Ge a tiya koma o n'akela ya gwe ngaka ya go tlilo lo aga mphatho. Go mnotša a mnotša fela a thae.

673 Thipita a fithla ka morago ga mo koma ya go šiya ke mohu e a logile. A fithla a tšena ka mosadi wa Mphatane ya ba yena a botsago monna. Monna a fū re di a kwala a gome, ke t sa tla botša yena molebendi e tla ba yena a lefago molato owe. Ke moka Thipita a goma. Modula-thoko a re go ya go ba tšošetša

RM/

262

a napa a kwa ba mo anegela taba ewe. Bjale a re diteeba ke wena papa. A re a di tsebe ke nna, ke wena yowe o swanetšego go mo fa ka gobane ts alete ya koma e tsere ke wena. Molebendi a gana a re taba ewe nka se ke ka e kgona.

674 Thipita a gona a boela ka morago ga beke. A fithla a tsena ka nokgwa ola a go tsena ka ona ele. A re sepela o mmotše gore ba mpeile kae. A ya a mmotša . Monna a re ke ile ke a mmotša a kwé Bjale ka go riale mowe ke swanetše go dira bjang. Wena o ka bona gore o ka dira bjang. A re pele ga pono ewe ya ka, o be o swanetše go mmotša la bitša banna ba geno le nna ke tla tla le ba gešu re tle re kwe gore o gana ka lefe lebaka. Ke moka ba kwana ka nokgwa owe. Ke ge a laela a tloga.

263

675 Mphatane o ile a tsibisa molebendi. Taba e la e buima, mong wa pheko o re o nyaka go kwa gore o gana a lefe lebaka. Ka go riale mowe ke gore o nyaka gore go tsibiswe banna ba kgoro e, ba tle ba o kwe gore boima le bothatax keng. Molebendi a re a go be bjale. Ba ba tsibisa. Mphatane a tsibisa le kgaitshedix ya gwe Matebe.

676 Molebendi o ile a gana go lefa ka baka la gore pheko a ya swara ke yena. Thipita a tentsha taba banneng. Bjale banna ba re taba ya mohuta owe axx a e nyake go kwiwa ke baditshaba. Ka gobane ka moswana ba tla le rarela ka santhago. Wena molebendi o swanetše go ntsha pheko ewe. Ramogolo wa go re be rex sa tsebe gore pheko ya koma o e hwetsana kae. O be a e ya ka sephiri a gone a lefe ka sephiri. ~~Mank~~ Molebendi a re ke a di kwa, le nna nka be ke lifile ka sephiri. Bjale ke šitwa go lefa selo se ke sa se tsebego. Le ka butšiša rangwane mothlomong yena o wa e tseba.

677 Sidiwe Mphatane ngwana o re a e tsebe. Rakgadi a Modula Theko ke wena kgaitšedi ya Mphatane. A re moliti wa mogo wa rwetwe o leta a ija mafota. Bjale mohu o hwile a

264 šiya dilo tšewe ka ngwakong wa mosadi wa gwe. Go fetša
 taba e, ke gore yo kgaitšedi a tsee lenaka lewe a yo le beya
 ka ngwakong wa bo lona. Modula Theko a re mowe go wa kwala.
 Go ile gwa ba bjale ke moka a kgo a a lefela Thipita molato wa
 gwe. Taba ya bona ya fela ka ona mokgwa owe.

Temana ya 5: Temogo ya malwetši.

678 Bolwetši a bo phopoletšwe, bo tsebiwa ka ditaola.
 Kudu malwetšana a bana ka gobane ngwana a kgone go bolabola
 gore ke ba ba ke bokete. Ka go se tsebe gore o bolaya ke
 bo kae, ba swanetše go ya ga ngaka, ke yona ewe e tlogo
 go ba botša gore ngwana o babja ke bolwetši bja gore. Le
 yona ngaka a e fo bolabola ka molomo, e kwa ditaola tša
 yona. Le ditnare tša bolwetši bjowe e a ditaolela. Ge
 ditaola di dumeia gore ka ditnare tšewe molwetši a ka
 fōla, ke gona ba kgonago ba e fa molwetši.

265 679 Bjale ka baka la ditaola malwetši a mangwe ba fo a
 lemoga kante le ditaola. Ditaola ke tsona tsewe di tebago
 dilo tse batho ba sa di tsebego. Bjale bolwetši bjowe di-
 kgagara di ba butsitsego, ka moswana go bjabja e yo mongwe,
 ba boela ngakeng, ngaka yo ba botša gore molwetši o bolaya
 ke sa gore. Sa gore sewe ba hwetsana se tswana le sa
 maloba. Ke moka ba lemoga bolwetši ka ona mokgwa owe.

680 Mekgwa ya temogo ya malwetši. Motho wa go thakiša
 ke malwetši ke yena yowe a phakisago a tseba temogo ya
 malwetši ka baka la dingaka goba didupe. Maduma a thakiša
 motho, ka baka lewe ka morago o tla ba le temogo ya bolwetši
 bjo bongwe le bjo bongwe. Maduma ke gore malwetši.
 Bathaki ke bona bawe ba yago ba leka go phopholetša ka baka la
 go gopola gore o kile a oka bolwetši bja go swana le bjo.

681 Dingaka ke bokgakantšhane. Fela ge o ile wa fo tshepa
 ngaka ka e tee, malwetšana a mangwe e tla go botša dithare

266 tša ona. Wa bona ngwana ge a babja a le ka mokgwa o le o,
o epe mothare wa gore le gore, o tla bona ngwana a fola.

682 Dingaka di bitsiwa gore ke bokgakantshane ka baka la go
bitsa dithare ka maina a šele. Ba direla gore batho ba the
ke ba tseba. Ka gobane ba ditseba le bona ba ka alafa.
Ditsela tša go alafa ba di lemoga, ka baka la gore ngaka ge
e go fa sethare e go botša gore o š o se šumiše ka mokgwa o
le o. Bjale ge motho a lemoga bolwetši, ke moka o gopola
dithare tšela a go kwa ngaka e di bolabola, o di epa o tllilo
a kunyetša molwetši ka tšona. Go a kunyetša ke go likiša.
Ka morago ga ka kunyetšo ewe ke moka molwetši o wa fola.
Ke moka o fitile le tsebo ya bolwetši bjowe.

267 683 Motho mo a nyaka go ba motibi wa go alafa, o beya maina
awe ka pelong. Le mohuta wa bolwetši bjowe. Bjale ngaka e
tla tseya kepi yo epa dithare tšewe. O tema segokgo o wa mo
fa. O mmotša gore o re go fithla kowa gae o dire ka mokgwa
o le o. Ge a ka ya a dira bjale molwetši a fola, ke moka
o be ile maina a dithare ka pelong. Maina a la o swanetše
go butšiša ngaka e šele.

684 Go butšiša maina a dithare a butšišiwa ka maano.
Maano a gona ke a, ke babjetsa ke motho bjale ke be ke ile
ngakeng bjale e ile ke e ke epe mothare mokete, ke gobaganye
le tše a mphilego. O tla go botsa gore nka baka langx a sa
ka a go epela. Ke ile ka mmotša a re sepela o butšiša
ba tla go botša, ba go šupa. Ngaka e tla mo šupa e dutši
e teba gore a ke se ke a tseba gore o gobagana le o fe.
Ka moswana o butšiša yo mongwe. Ke moka o fo dira bjale
bjale go fithlela maina a la a felela.

268 685 Makgukgu Raganya. Monna yowe batswadi ba gwe a še
dingaka empa o na le tsebo ya malwetši a mangwe ka baka
la go thakiša ke maduma le malwetši. Maduma ke malwetši
a bana ba banyana. Malwetši ke a ba bagolo. Monna yowe

papagwe o ile a hwa. Motse wa šala o lebeletše ke ramogolo wa gwe. Ramogolo wa gwe a hwa, gwa šala rangwane wa gwe. Ka morago ra gwane wa gwe a hwa. Bjale barwa ba malapa a mangwe ba tshabela makgaweng. Le gana lehono ba sa ile bogwaragwara.

686 Molebendi wa motse wa ga Raganya ke Makgukgu. Motse owe o be o na le basadi ba mabala a nkokotwana. Bjale lapa le lengwe le le lengwe le na le bana. Malwetši le maduma ke yena yowe a swanetsego go a bona. Monna o be a eja di sa theogele ka baka la maduma. Monna o ile a tseba dithare tša maduma le tša malwetši a mangwe.

687 Bolwetši bjo bongwe ba bo bona ka go bolaya pudi. Ka malwetši a bjale, ke malopo le x boopa. Malopo ba swara pudi ba e huwetšanya ka dithare ba e robadiša felo go tee le molwetši. Ka morago ba ra molwetši ba re a e neke, ke moka a dira bjale. Pudi ya šala e robetše. Bjale ke moka ngaka e botša mooki gore molwetši o tsugile pudi e šetše. 269 Bjale pudi le yona a e tsoswe. Mooki o swanetše go ntsha le-fakorong goba se thano sa mašelang a fe ngaka. Bjale ngaka e tla tsentsha oiatla ka gare ga kobo, e swarex pudi ka maeto, a e phapnathe e tsoge.

688 Pudi a ya swanela go tsoga pele ga molwetši. Ke molwetši yowe a swanetšego go tsoga pele. Ka go riale mowe bolwetši bo šala le pudi. Ka morago x ga mo mooki a ntšhetše sa gore ngaka e tsoše pudi, ke moka ba e fa banna ba e bolaya. Tše dingwe dingaka ba napa ba e bolaya ka sedimo. Ke gore a ba diri gorex madi a yona a falle.

689 Pudi ewe ba nyaka go bona bolwetši bja mnabji ka yona. Banna ba e tswiya, ka morago ga mo ba e tswile, ba bega ngaka gore e fedile. Ka lebaka lewe ngaka e swanetše goba kgaufsi, ke ~~xxx~~ moka a ba botše gore ba e phule. Bjale ke moka ba e phula. Ba hwetšana e na le madi a mantsi, ke gore

K34/82

molwetši o bolaya ke madi. Mot omong ba hwetsana madi a yona a bin bina. Ke gore molwetši o bolaya ke malopo. Mothomong ba hwetsana mala a yona a na le dišo. Ke gore molwetši o na le dišo.

690 Pudi ya pofelo ya mosadi wa mlopa. Monna o wa thoma a kitima le dingaka go leka go bofedisa mosadi wa gwe. Ngaka e e ya fithla a re nna nka diyo thomola bolwetši bjo, ke moka bja mopita. Ngaka ewe a e beiwi molato. A tswela pele le go kitima le ba xgx bangwe. Ka moka ga bona ba šitwa. Ka morago ga mowe ngaka e ngwe e ta re, nykela pudi ya tshadi e bolaiwe, re bone gore bolwetši keng.

691 Mooki, ke gore monna ka gobane ke yena alafišago mosadi wa gwe. Pudi ya go bofela ba lebella tswalo ya yona. Ba hwetsana gore tswalo ya yona e sukulogile, ke gore ba tseba gore ya mosadi le yona e bjale. Ke moka ba nyakela dithare tša go sokolla tswalo. Mothomong ba hwetsana tswalo ya gwe e na le x dišo. Ba swanetše go alafa dišo tšewe. Dipudi tše ba lemoga ka tšona twetši ya ka teng.

692 Ditaola ke tšona tšewe diphekolago mmele. Ba bangwe ba phekola mmele fela ka go dupa. Ba go dupa ba bitsiwa gore ke didupe. Bjale ba go phekola ka marapo ba bitsiwa dingaka. Mekome le yona e phekola ka marapo. Ba phopoletši ke dingaka tšewe di bitsiwago gore ke matibi. Botibi bja bona ba bo hwetsana ga dingaka. Maele o thlathlobiwa ka ditaola.

693 Temogo ya thlathlobo ya malwetši. Temogo ewe e lemogwa ka ditaola. Molemogi ke yena motho yo a kgonago go dibolabudiša. Motho yo a kgonago go di bolabudiša ke yena ngaka. Go thlathlobiwa a go thlathlobiwi fela motho yo a babjago, le ge o thabile o wa thlathlobiwa. Mothathobi o tla go botša ge botomi bo sa le gona. Gexx o tla thagela ke se se-
ngwe

272 o tla go botša. wena ka noši wa ba o nyakela sa go thibela. Thogo e a thag lelwa. Go thagolela ga thogo ke go e tshireletša ka dithare.

694 Metho yo mongwe le yo mongwe o na le se a se binago. Bjale go bina go biniwa dipholofolo, ka tsona ba hwetsana methopho ya bona. Bjale dipholofolo tše dingwe di fo šupa fela gore ke wena. Dipholofolo tšewe ditoala tša tsona ba re ke tša matolo. Ke gore ba ntsha ditolose tša tsona dikguring tša tsona. Dikguru tšewe tša tsona ke matolo. Dikguru ke tša batho. Ditolo a di ntshe mothopo.

273 695 Ditaola tsa go phekola batho le tša go šupa mawa a ditolo ke dikgagara tše dine fela. Ditaola tše dine tše ke tsona dinshago methopo ya batho. Tsona ngaka e ka laola kantle le ditolo tše dingwe. Mathaka ya ditaola tše dine ke e mene. Bjale mothaba o mo gwe le o mongwe o na le monna, mosadi, motnankana le mosetsana. Monna ke legwami, ya mosadi e bitšwa mathagadime. Taola ya motnankana e bitšwa selumi. Ya mosetsana e bitšwa Thogwana. Bjale ka bontši di bitšwa Magwami, bomathagadime, Dilomi le Dithogwana. Ke tsona dikgagara tše diphekolago mmele wa motho. Taola ya badimo e šupa ge badimo ba bolabola ka dipelaelo goba ba se na pelaelo.

696 Ditaola tša matolo tša go topiwa. Ditaola tše a ba di lemoge gabotse botona goba botshadi. Le gore ke tša dipholofolo di fe. Selo a ba ke ba rula ka thogo. Tolo ewe ba e špela maforong e sa le bošego. Ke moka a gotša mollo a dula. O lebeletše motho yo a tlilogo tsena. Ge go ka tsena legwami ke moka tlolo ewe ke legwami. O e phula lesoba ka le tee. Ge go ka tsena thagadime ke moka ke thwagadime, e phudiwa masoba a mabedi.

697 monna o na le lesoba ka le tee, mosadi o na le a mabedi.

274 Ke yona ponagalo ya ditaola tša banna le tša basadi. Go
tha oša mašoba awe a tšona ke maroga. X Thlalošo ke
gore monna le osadi a ba swane. Phapano ewe ya bona a go
bolwabolwe ka matswele le ditedu, go bolwabolwa ka tša go
ntšha dilo tšewe diliwilwego.

698 Pholofolo e ngwe le e ngwe ge e bolaiwa, e ya repiwa
pele. Gwa ba le mabaka awe e bolaiwago ka ona. Dipholofolo
le tšona di bolaiwa ka bothlale. Thotwa e bolaiwa ka go e
tanya ka melabo. Ditou ka go špa moletese. Kgomo e ngwe
e ka thabiwa ka mphopho. Bjale dipholofolo tšewe di na le
mao a tšona. Di wa ka mathlakori, mathlakori awe a na le
maina a ona. Go falatša ditaba, ke lethlakori la senna.
Mabone ke ge e wele ka lethlakori la sesadi. Phuthe ke ge e
ile ya kwatana ka dikguru. Bjale ba di lenoga ka ona mokgwa
owe.

275 699 Temogo e ngwe ya dikgagara, ke ya go tsaba mokgwa wa
pholofolo le mediro ya yona. Bjale taola ya pholofolo e ngwe
le e ngwe, go tsibiwa mokgwa wa yona. Bjale ka go riale
mowe, e thlalošwa ka mokgwa wa pholofolo ewe.

Temana ya 6: Ditaola tša marapo, makhoanyane.

700 Ditaola di ile ka maina dipholofolo. (a) ke mabetwa
(b) Ditshwene (c) Dikgudu ka le (d) Lewate. Mabetwa ke a
ditou. Ditshwene ke matolo a di tshwene. Dikgudu ke
dikgudu. Lewate ke matuma. Tša dikgudu ba dibitsa legola.
Mabetwa a na le maina a ona bjale ka Legwami ke la monna
le borilwe mašobana a mabala-a-nkokotwana. Seluni ke la
mothankana le na le mašobana a a šupago. Mathwagadime ke mo-
sadi yo mogolo, e na le mašobana a lesome le metšo e 'medi.
Thogwana ke ngwanenyana e na le mašobana a lesome le lesobana
ka le tee.

701 Thatollo ya botona le botshadi. Legwami ke kgolo ya

276

phaphathi. A ene marephu e fo ba mpholla. Selomi ke se senyana sa phaphathi, le thona ke mpholla. Mathwagadime le Thogwana di na le marephu. Marepu a mosadi ke a magolo, a manyana ke a Thogwana. Masobana awe a tsona a bitsiwa gore ke mabala. Mabala a kgomo a be ka mpeng a ba ka mokolong. Mabala a tsona ka moka ge a le ka kgakala di a sepela ka moka ga tsona.

702 Ditaola tsa Dikgudu. (tsa magola) Dikgudu batho ba bangwe ba ja. Bjale a ba di bolaejefe, ba ntsha dikgagara tsa tsona di tha phela. Ke moka a e lathla fase a lebella maô a yona. Bjale ka moragô ga mowe o e bone, ke gona a ka e bolayago. Bawe ba sa jigo a ba e bolae, ba fo ripa kgagara ya yona ke moka a e lesetsa ya phela. Le tsona maina a tsona a bjale ka a na la a ditou. Di na le monna mosadi le bana. Ditshwene le tsona di bjale.

277

703 Tsa lewate le tsona mai a a tsona di no ba bjale ka ditou. Mathagadime wa lewatele leina le lengwe la ona ba re ke letuma. Seema. Maaowa go nona a matshadi a banna nka mokota tsie. Ke gore basadi ba nona banna ke maramposana. Maramposana ke gore a ba na marago a magolo. Mmele ke makgokgosana, ke gore bosese. Go bjale ka ditšie, ditšie tse dikgolo ke tsa ditshadi, tsa banna ke ditotwana. Matuma ke a makoto, a banna ke a masese.

704 Ditaola tsa ditolo. Maina a dipholofolo tsa go tswa ditolo tsewe dithantshego mothopho. Ditena sešikong sa ditaola fela go šupa boemo bja molaolwa. Molaolwa o šupa ke ditaola. Ge motho yowe a ba bjago letolo la go no lebana le tla hwa. Bjale ditaola tsa le šupa. Dipholofolo tsewe ke tse:- Dikolobe, dipudi, matabo, diphuthi, dinku, (therolo) ke Ditshoso, dikgomo, Pudubudu le Thakadu. Dipholofolo tse ke tsona di tswago ditolo tsa dikgagara. Ditaola goba dithako ke tsela tsa ke godimo Mabetwa, ditlou ditshwene le dikgudu le (Ditan).

278

705 Mareta a tšona. Ditaola tšewe dine le basadi le banna le bana di na le mareta a tšona. Ke gore e ngwe le e ngwe e na le la yona. Bjale go tla retiwa e ngwe le e ngwe. (a) Thwagadime. Ke thwagadime ya mamaruta e sa bone ke a tloga. (b) Legwami. Ke legwami la makgudugo ke ya ruta ke ya tloga. (c) Thogwana. Ke thogwana ya mareta koma molapong. (d) Thelumi. Ke nna thelumi sa naka ya mošabi. Ditou, Ditshwene, Dikgudu le tša Lewate di retiwa ka ona mokgwa owe. Ditaola tšewe ke tšona di laolago, di a laolala kantle le tša matolo.

706 Thlalošo ya mareta a tšona. (a) Thwagadime e botša monna gore a re tloge, le ge ke sa bone. Ke gore ot tshaba go bolabola, ka goane tša motse di swanetše go bōna ke legwami. (b) Legwami le a dumela le ruta mengwako le a tloga. (c) Thogwana yona a e tsebe selo ka baka la bonyana bja yona. E tseba fela go reta dikoma molapong. Ke gore mowe ba yago e ya ya. (d) Thelumi thona se kgona fela go letša moludi wa go gapa dikgomo goba naka mo tho ba yo tsoma.

279

707 Mawa a ditaola. Bjale di epolabotše, bjale lehono tšo thoma go wa. Go wa ga ditaola ke go hwa le gox sepela bjale ka go riale mowe di a bolabola. Ka maš a tšona. Motho le ge a fufetše, ba amotša maš a tšona ke moka o fo thoma go di bolabudiša a dutši a sa di bone. Le gox reta leo le lengwe le le lengwe, a dutši a šupa molaolwa sewe a binago le sewe a se nyakago. E ka kgona go thlalošwe leš ka leš.

708 (a) Ge legwami, thelumi le thogwana di sepela, go hwile mathagadime. Dithako di mabjana. (b) Ge go hwile legwami, mathagadime le bana ba sepela. Dithako di morarwana. (c) Ge selumi thoto se hwile, go sepela legwami mathagadime le Thogwana. Dithako di morago. (d) Ge thogwana e hwile tšela di sepala. Dithako di makgolela. Tša lewate di tshwene le dikgudu ka moka di no ba ka mokgwa o wa ka godimo.

RM/

280

709 Mañ a ditlou. Ge legwani le mathwagadime di hwile,
go šetše go phela seluni le Thogwana. Ditaola di Thapadiba.
Ge di hwile go šetše go phela Thogwana. Ditaola di lengwana
Ge di hwile ka moka go sepela mathagadime. Dithako di morupi.
Ditshwene ge di hwile ka moka. Dithako di mothakola. Ge
go hwile banna go phela basadi ditaola di Bokgatha. Lewatle
mo le tsungile ka moka ke Letswipe Dikgudu mo di sepela ka moka
ke Mpherefere. Bjale mo go ngwadilwe mawa a lesome le motšo
ka o tee.

710 Le na ke lona le naneo la mawa: Mabjana, morarwana,
moraro, makgolela, mothakola, letswipe, mpherefere, Thapadime,
Lengwana, Morupi le bokgatha. Mañ a, a bolabola. Le gona
a na le mareta a ona. A kgona ke bona dingaka go a bolabudiša.

281

711 Direto tša mawa. Bjale ke tla dira gore lewa le retiwe
ka ga lona. Mabjana ke a lešata la mogolo tšiyane, wa
lešata. Wa mogola tšie tša bošego o gola le maswelebethe.
maswelebathe ke ditšie tše dingwe tše dikgolo. Bjale ditšie
tšewe di ya nka. Bjale mo go bolwa-bolwa ka batho. Ba go
ya tšiang bošego a ba e le tšie ba ela go ba ba swarana ka
tša ka pele. Lešata ke la belebele tšiang bjale o tla
kwa matheko ka moka gona le mašata. Ke lona letšatši
le ba g yo špago dithare tša kgole. Ke nnete go bjale ditšie
a di godiwi bošego di godiwa ka mahube a mahubedu. Ba šla
fšela go robala. Ba go šala ba robotše gae, ba tsoga ka
mahube a banna ba yo fo f gola go lekana nabo.

712 Sereto sa legwani ke Morarwana. Morarwana ke leš.
Ke morarwana wa se a kofela wa sele sele ke a selekwa, ke
seleka ke ntši mafsing. Ge ntši e ka tsena ka mafsing,
dipelo tša go di swanetše go selekwa mo gongwe wa ba wa
thatša. Morarwana o šupa selo sa kgaufsi, sewe o rego ke
rarela ka mo le thona sa rarela. Selo sewe wa se bitša
se ka ma araba. Ke lehufa la monna. La mosadi ke la
lešata.

Rm/

713 Morupi ke wa selumi. Ke morupi o mogolo wa kâpêla leforo fate le šimula ke mong moepedi. Ngwana yowe ke yena mong wa motse. Ngwana wa mothankana ke leforo ka gobane a ka se ke a tswa ka gare ga motse. Leforo ke phate ya go epediwa maforong, phate ewe ke yona e kgolo gare ga maforo.

282 Motho o šele a ka se ke a e šimula, ka gobane a tsepe dipheko tšewe a di epetšego ka tšona.

714 Makgolela ke a thogwana. Ke makgolela a mma se beta nkgwanama ke morula wa kgone dithata o kgona ke diroba le mabje. Le gone ge o ka re ke a roba la go šita o nyaka le tapa wa beya thogong kexx moka wa lathela godimu ga lona o tla bona le robega. Mosadi o thata ge o mo loša, ge a gana o nyakela dithare wa tloa ka tšona o tla bona ka go dumela. Morula ke masogala ge ba e wa dikgeregere pele ga mothepa. Nkgwanama ke nageng di šele mowe a yo ba go a bšlšga bana a le gōna.

715 Tša lewatle mo di tsugile ka moka di wele letswipe. Letswipe ke na bjala ke na melo. Ke gore dinoka ka moka di tš tletše batho a ba štšlane. Ge e le bjala bo tletše dinkgo tše dikgolo. Ke letswipe batho ba tla robala mathatšeng.

283 716 Dikgudu mo ditnepela ka moka dimpherefere. Ke mpherefere ke wa tšie kgaola kgomo mogala kutu le boele nkong. Ge batho ba yo gola tšie ba ferekana. Go bjale ka magotong. Ka tšatši lewe kgomo e kgaolwa mogala. Ke gore tshwene ya madimabe e tla hwa. Ditaola tša dipštš (dikgudi) ba di hwetsana motho wa letsolo goba belebele tšiang. Ke moka ngaka goba motho wa tsebo ya go ripa dikgara tša dikgudu, o wa ripa ke moka a e lethetša ya šala e phela.

717 Thapadime ke ya mo go hwile legwami le mathagadime ke tša mabetwa.(Ditlou) Ke thapadime ya leme le maaka pudi e nonne pudi a ya nona. Ke gore go bolabola maaka, motho o fodile motho a fola.

718

Ge go sepela legwani la ditlou ke legwani. Ke legwani la makgudugo a kgudugile mantsi mooka re bona ka motu go êla.

Ge batho ba enwa bjala ba kgobakana, ka moragô ga mo bo fedile ba palakana. Go palakana mowe ga bona ke gona motu o êla.

284

Dintsi tsa dinose ge di tla tlogela motse wa tsona, motho

o wa fitlala a rafa. Ka morago ga mowe di tla sala tsa tloga.

monna wa motse o a go aga moraka, basadi, bana ga mogô le

diruiwa di mosala moragô. Ke ona mantsi mooka. Dintsi

tsa dinose dikgudugile motseng wa tsona, tso aga o moswa, o

kwa ka mogobo mo di tago gona. Ka gare ga tsona legwani

le gona.

719 Ge mabetwa ka moka a hwile go setse go sepela thogwana

ke Legwana. Ke legwana la bakone batho ba morako. Ke

gore bakone ba nyaka kudu go dula dithabeng. Ka baka

lewe ke dipela ka gobane dipela ke tsona tsewe dinyakago kudu

go dula marakong.

720 Ge mabetwa a hwile ka moka go setse go sepela

Mathagadime di morupi. (Ke morupi) Ke morupi wa setshoga

go tshoga maeba, dikgaka tsa tshoga dibone. Maeba ke a

manyana dikgaka ke tse dikgolo. Dikgaka le maeba ditshoga

thegodi, bjale batho ba tshoga noga tau, lehu le moloji.

285

wa okwa mokgoši wa lehu o lla, motho yo manyana o fo tshoga

fela. Ba bagolo bona ba bone ka batho gore ke nnete motho

o hwile.

721 Ge go hwile ba na go sepela basadi ke Bokgatha. Ke

bokgatha boroko botse pudi ya fata e ya robala. Banna

ba lapile go tile basadi. Ke bokgata ka gobane a gona sewe

se tla tswenyago. Ge e le motse o buša ke basadi, ga gona

senana se se ka rego koro.

722 Ke ona mawa a dithako a a ka godimo le direto tsa

ona. Bjale maō awe a šupa methophō ya batho, le nolaolwa ka

kgaraga ya letolo. Bjale ke tla tshaloša maō a tšona ka

go ntšha methopo ya batho.

286 723 Go na le thelumi sa ditshwene, ke lebetše go se ngwala ka godimo ka baka la gore leš la thona e sa le moraro, fēla ba re ke selumi thoto. Bjale sona se retiwax ka mokgwa o. Ke selumi thoto sa mathebatheba sa phaga ya makana a magolo a go ja bohwe bja dingwe dibatana. Ka bolaya nkwe ke apara a ke ne malome wa go no fa. Thalošo ke gore pudi ya bongaka ka bolaya ke ja thogō. Ka bolaya nkwe ke apara ka noši ka gobane a gona yowe a tlogo mphediša. Ditshwene di na le molaš o mogolo, ngwana a hwetsana lešegešege, o bega tše dikgolo. Ge a ka ja o tla teiwa bjale ka ge nke di a bolaya.

724 Mawa a ditaola mo dintsha methopō. Ke tla thoma ka mawa a mabetwa. Ge selumi se hwile ke moraro, ke gore se ntsha ba bina tlou.

725 Ge go hwile thogwana ke makgolela. Leš lewe lentsha ba bina kgomo. Ke leš la matuma. Matuma ke gore ka buntšī ka bo tee ke letuma.

287 726 Ge go hwile thogwana ke lengwana. Lengwana la le lebello la ditlou le ntsha Bakone. Bakone ke ba bina phuthi. Le bile le ntsha le Baphalaborwa bo dikgoto, Balandi le bawe ba binago bo kgakga-mothopo. Bjale ka ba bina noko, ba bina tshwene le Baropedi ba bina kgabo. Ba retiwa ka gore ke Baropodi ba ila tshwene maila roto sa go rwala. Ke bona bawe ba binago kgabo. Serotwana sa kgabo ke mēnō.

727 Lewate mo le hwile ka moka ke mothakola. Ditshwene le tšona mo di hwile ka moka e sa le šua. Ke mothakola wa matsepe, modiši wa kgomo tša rotwe, o dišetsa marothologong. Marothologong ke phulong. Mothakola ke gore a go thana selo. Ge e le molwetšī, o ka se ke wa mo olla, o tla hwa.

728 Dimpampa Magomane ke yena molaudiši wa ditaba tše tša ka kgakala. O tseletswe mo nageng e mowe ba rego ke šaleng.

288 Ka ntwā ya Makhema ke ge e sa le yo monyana. Ke ge a tshaba le basadi. Mphatno wa gwe ke (Matuba/Letuba), o bulutšitše ke morena Ntšobjane bodikana. Bogwera a bolotša ke morena Sekwai. Sereto sa gwe. Ke dimpampa le go tsoga bošego ko lema merepa. Sa bongaka ke se, ke tshakgathane ko gola kae, ke thagetše, ke thagatsitše ke Bathoka ba ntomotše. Ke šetše ke le thakadu se špa medi.

729 Thlalošo ya sereto thagwe. Tshakgathane ke ge a lathlane ditaola fase. Bjale bathoka ba mo thagatsitše ka go kgona go tiya baloi. Modiro wa gwe go šetše fêla go špa dithare. A tswela pele le go laudiša ka ditaola tša matolo. Tšona di tla ngwadiwa ka mo fase.

289 730 Ditaola tša matolo. Gare ga ditaola tšewe di ngodilwego ka mo kgakala go na le ditaola tša matolo. Maina a tšona ke a:- Serolo, modimo, Ditlou, Dipudi, Diputni, Dinare (ma-kwena) Dinku (maša) le malope le Ditau. Bjale tšena tša matolo ba di ntšha matolong a dipholofolo tše di ngodilwego mo ga 704. Ditolo tše a di ntšhe mothopo, di fo šupa fêla gore motho yo a binago pholofolo ya gore o wa babja go ba a babji. Ke gore ge ngaka e ka digiša fase ya kwaêla, ke gore motho yowe o wa babja. Ge e ka tsoga a babji. Fela tše la tša go ntšha methopo ya batho ge di ka bolabola gore le ge a tsogile a tsoga selo o tla babja. Ba tla mnotša gore a gona go ya ~~fx~~ galegale o tla babja.

731 Ge ngaka e ka re e laola molwetši, ditaola, teola ya molwetši ya hwa ya lebella mowe motho a tswago gona, molwetši yowe a ka se ke a phela. Molwetši le ge a babja e rata gone taola ya gwe ya fêla e tsogêla bothaba-tšatši. Gona ba re molwetši o wa babja fêla o tla fola. Motho yo mongwe le yo mongwe ge a tsoga o lebella bothaba-tšatši. Ke basadi ba rego go lebella bothaba-tšatši ba gona ba go huralla. Ke gore ke ge ba rota.

290

732 Matolo a ditlou a no ba nabedi fêla. Ke la monna le la mosadi. Tau ke pholofolo ya go ja dingwe dibata. Wa bona ditsugile di a tsoma. Ge o laola tša ka motseng wa go, ba re ka gare ga motse go sepela dibatana. Ka baka lewe o swanetše go se thalefêla. Thogo ke tshemo ba thagolela, ka go riale mowe o swanetše go ya ga ngaka ela ya go aga metse a tle a o tsoše.

733 Modimo le malope. Modimo e fo ba kgagara ka e tee. Malope le yena o bjale. Malope o šupa bogale bja dipheko. Ke gore ge ngaka e go file pheko, o ya ga e ngwe ngaka o laolela pheko ewe. Ge pheko e le pheko o tla hwetsana malope a galifile, dibatana ka moka di robegile. Modimo, le-tolo la Modimo le šupa pelaelo ya badimo goba ge ba t se na pelaêlo.

734 Ditou ditola tša tšona ke tša ba bina tlou. Ditolo tše tša ditlou e ke di ka dira kgakantshane. Ke nnete go bjale ka ge go na le ditlou tša mabetwa. Bjale tše tša ditolo ke tša dikolobê. Ke kolobê ya monna le ya mosadi. Ditolo tše di bitšwa tša ditlou ka baka la gore di nyakilo swana le ditlou ka mēno a tšona.

291 735 Ditolo tša dipudi le diphuthi. Ditolo tša dipholofolo tše di na le legwami, Mathagadime, theluni le thogwana. Bjale a ba di bitši ka go riale aowa ba nore le ke la phuthi goba pudi ya pholo. Bjale di šupa gore ke yo monyana goba yo mogolo yo a fokolago. A di ntshe mothopho, di no emela le-bakeng la gore go tibiwe motho yowe a binago pholofolo ewe fêla gore o ene bjang. Phuthi ba re ke mokone wa go tiya dikgopo le matsogo.

736 Dinare, ditaola tše tša dinare di bitšwa gore ke dinare. Ge motho a gopola a ka re ke ditolo tša dinare. A se tšona, ke ditolo tša matabo. Ditolo tšewe tša matabo di šupa ba

bina kgomo. Di na le monna le mosadi gammōgō le bana
ba tšona.

737 Ditolo tša dinku. Ditolo tše tša dinku, di šupa ba
bina nku. Le tšona gona le monna le mosadi gammōgō le bana
ba tšona. Tolo ya monna e bitšwa Hapa.

292 738 Therolo le nong-tšhiwa. Ditolo tše pedi tše, therolo
ke ya tshošo goba pabala. Nong-tšhiwa ke tolo ewe ba hwe-
tšanego pholofolo e hwile e bodile gwa topiwa tolo ya yona.
Nong-tšhiwa e šupa mosadi wa mothologadi. Therolo se šupa
monna. Ke tšona ditolo tšewe di nako ka kgotwaneng ya ngaka
gammōgō le tšona ditaola. Ditaola tša go ntšha methopho ke
lesome le tše ntabe. Ditolo tše masome a mararo le metšo
e ntabe ke tše di binwago ke batho. Ditolo tše thlano di
šupa fêla bogale bja dipheko le dilo mo ditena ka motseng.

739 Mangaka ba rela matolo maina a šona. Maina, awe a tsi-
biwi ke ngaka e ngwe le e ngwe aowa a tsibiwa fêla ke yena
mong wa šona. Bjale ka ge e ka re mo pudi goba nku e
thlabiwa ya thlabiwa ka leina la motho. Ke moka letolo lewe
le bitšwa ka leina la motho yowe. Bjale ge a laola gona
le dingwe dingaka o wa di thlalošetša gore e ke mokete ka
gobane e ile ya bolaiwa ka baka la gwe. Ke mowe o hwetša-
nago ditolo tše dingwe di na le maina.

293

740 Dikgomo le tšona di na le dikgagara gammōgō le morula.
Tša dikgomo ba a ripa dikgwata. Bjale dikgomo di a thabiwa,
tše dingwe di thlabiwa ka legowa. Bjale ke moka ngaka e
ripa kgagara, kgagara ewe ya yona o tla e bitša gore ke legowa.
Gona le ka e tee fêla. Bjale ge e ke batho ba fapana ka
dikgomo, ditaola di tla e šupa. Kgagara ya morula e na le
malokaganya. Yona e šupa sethare. Ge motho ba mo tšhe-
letše ditaola di tla šupa yona.

741 Mankgonyane, o diriwa ka diphate, ba dira malokaganya.

O diriwa ka diphate tša theragala le dithaka. O wa kgona go hunapana le go thorumuluga. O laola mong wa ona a o swere ka (diatla) theata. A o kgone go laola pele ga gore mong wa ona a bolabole. Mong wa ona o re ntshupe moloi, ke noka wa tharamologa wa re twii. Ka morago ga mowe o kobola moloi ka mothekga wa ôna. A gona a re ntshupe yo a babja go sa mo supa.

294

742 Mankgonyane a o kgone go ntsha mothopho wa motho. O fo kgona go supa fêla. Le bolwetši bja motho a o kgone go thatolla. Le tšewe di tla go thaga a o di kgone. Sa ôna ke go fo supa fêla. Ke ôna modiro wa mankgonyane o mogolo. Ba o rêta ka gore, ke Mankgonyane wa magata pududu ya nanšla mooka, mabala a šalla mookeng. Ke thepuđi ya magata dingwe. Wa bona kgudu e kga margo topa o lathle.

743 Ditaola ke tšona tše dikgonago go thaloša. Ge motho a loilwe di a supa, le baloi bawe ba loilego molwetši. Dia kgona go tiya moloi le go bolabola sewe se tla thlagago. Di tseba le go thlaloša mohuta wa bolwetši bjowe bo babjago molwetši le gore bo tsene bjang mele wa gwe. Di bile di tseba le dithare tšewe di lebanego go alafa bolwetši bja mmabji.

295

Temana ya 7: Thušô ya seatla, mekgwa ya kulafô.

744 Mekgwa ya go kgonaganya marapo a a robegilego. Marapo a dula a na le bo ngwanabo, go e leletša gore le lengwe ge le ile la thokgega a tšee lela a thibê. Ngaka le ge e bona gore marapo a yona a lekane, a e lebale go fêla e dira a mangwe. Ge lerapo le lengwe le ka robega le se na le letago le thiba ngaka e ya le rokaganya gore e tla re ge e nyakela la go le thiba, lela le be le pepeteditše.

745 Thobego ya lerapo goba phulego ya lethuma. Lerapo lewe la go robega le thudiwa masobana ke moka ba tentsha lerala ba

RM/

296

a tlemaganya. Thulego ya t lethuma. Lethuma mo le thulegile a le laole gabotse ka baka la gore le tsena ke phefō. Bjale ka go riale mowe ngaka e swanetše go le thiba ka mmoto gore phefō ya se ke ya tsena. Ka lona lebaka lewe o dutši a nyakēla le lengwe.

746 Seatla se thuša le ge motho a robegile. Ge motho a ka robega leoto, ba mo logela sefalagatha. Sefalagatha ba dira ka diphate tše ditšhese, ba di bapa ka dinti ka dintheng le ka dithitong. Dintha le dithito ba di kgupetša ka mokgopa wa go butšwa ke moka ba o rokella. Ba direla gore tša se ke tša mo thaba. Ba otolla morobegi gore marapo a yo kgomagana, ba phopoletša ka seatla ka kwa gore a kgomagane ke moka ba mo ratantēla ka sefalagatha. Motho yowe o laiwa gore a se ke a gata ka lona fase. O fiwa mekōkōtēlo ya go sepela ka yona ge a e ya kantle.

297

747 Motho a ka se ke a fo robega. Mooki o swanetše go kitima le dingaka go tšama a okwa gore molato keng. Ditaola di ka se ke tša fo homola, tšona di tla tiya moloi. Le ga go le bjale ngaka e tla mo fa dithare tša gore a yo apeya a gata molwetši ka tšona. O tla re ge a okwa le sa ope ya ba gona a likišago go gata fase ka lona.

748 Molaō wa segagešu a okwane le gore motho a ripiwe. Le ge motho a ka robega mowe o bonago gore lerapo le dubagane, ga gona taba taba kgolo ke sefalagatha. Le ge lešapo le ka tswela kantle ya ba a ka thoko e ngwe le dubagane, ge ba phopholetša ka seatla ba kwa a lla a re šagašaga. Sefalagatha ke molaō, ba mo tlemella thona. Le ge a ka robega letsogo molaō ke ona. Le ge lerapo le ka gana go boela madulong a lona, ba fo tlemella ka sefalagatha, le tla ba la fōla le le bjale. Ge le fodile o tla no hwetšana le gwilimile ka theko e ngwe, ya ba molato a o gona kgane ke ge a fodile. Thegole ke sa bo kgomo, ge e le sa motho se thotša se boya motseng.

RM/

749 Kotse ke ya badimo. Ge motho a ile a robega ba re ke malepela. Malepela ke gore ba mo dirile gore a yo robega. Le ge motho a ka namela godimo ga sethare a wa go bjale.

298 Mowe ba ya go ba re ditaola di re ke badimo, gona ke kotse. Fêla dipelaelo di tla ba godimo ga badimo. O tla laiwa gore a fêlê a gopola badimo.

750 Bjale ka monna yo Mampadi Masete. Wa rapa dimo le ja wena. Mosadi wa gwe o ile a dira bjala bja go thetha thethethwa. Banna ba ile ba ya ka buntšî kgekge ya lla. Kgekge ke go rema. Bjale thethare sa wela monna wa batho bawe, sa mo roba leoto. Ka lebaka lewe ke be ke modišî wa dikgomo. Ka ditsebe ra kwa gore o robegile, ka mathô ra se ke ra bonah ka baka la gore e be e le rena bana. Go lla mo alla ka gare ga ngwako ra kwa. Ge ba re lerapo le ganne go boela madulong ra kwa.

751 Bjale moremi wa sethare o swanetše go lefa. Mogobadi ka nošî a re motho wa batho bawe, a ka fo feta le molore wa maaka, a na molato ka gobane a še yena ke di dira ke batho. Ba ile ba fo mo tlemella sefalagatha gore leoto la se ke la sepela le ya kowa le kowa. Sepela ewe e bitsiwa go tšoka.

299

752 Mampadi o ile a fola ka moragô ga dilemo tše pedi. Leoto la gwe le ile la gana go boela madulong ka baka la gore a ba ka ba phakiša ba mo otlolla, o ile a ba a robala ba tsoga ba mo logela sefalagatha. Bjale a le thana kgatšû ke ntho. Ge ba re ba likisa go otolla a kwa x bothoko kudu, a lla mollô o ba ba go ba mo lethetša. Leoto la gwe le ile la gwelema. Le ga go le bjale o be a gata fase ka lona.

753 Mokgwa wa go kgoga sethare. Kgale dilo tše ba go ba ba re ke dipipi e be di se gona. Bjale ka go riale mowe, e be ba boopa matsopa ba dira dipipi goba ba kgoga ka segokgothi. Ngaka e kgekgethela ditsheta ya di fa molwetšî. O thathela ditsheta tšewe ke moka a kgoga ka thona. O goga mošî a

metša o mongwe a o ntšha ka dinko.

300 754 Dithare tše dingwe ke tša go orela. Ngaka e dira ditsheta ke moka ya laela mooki gore o re go fithla, o di gadike ka lebeya, di re kowa di tupa moši ke moka o mo kgurupetše ka kobō. Kobō ewe ba e tsonekgatshekgga ka Matheko. Le ge a ferella ke muši a swanela go kgurupulla kobō, ka gobane a kgurupulla o fidiša ke ngaka. Dithare tše dingwe ke tša go fo oretša diatla fēla. Dithare tša go oretša diatla fēla ke ditsheta tša go alafa lehu. Ditsheta tše dingwe ke tša go bofēla, tšewe mosadi o oretša le ka pele. Dithare tše dingwe ba kgoga ka dinkō, tšewe ba fo tšhuba e le nadi.

755 Ditsheta di a šidiwa ya ba tshidi. Ka moragō ga mo ba oretšitše moorela ke moka ngaka ya di tshuba tša napa tša swa tša fella. Ka morago ga mo di feletše ke moka ba di šila yaba tshidi. Ge e le kōrēlo ya malopō ke moka tshidi ewe ke yak go loma difeka, le ge go fekolla moalafiwa ge a ile a fekela.

301 Ngaka ex tloga le e ngwe tshidi e nwe a fa lethosana lagwe. Lethosana ke gore motho yo a ilego alafiwa ka baka la malopō.

756 Ditometšo di tšwa gona ditshiding tša go ōrēla. Bjale ngaka e bothale kudu, ka baka la go tšama e tšeya ditshidi tšewe tša batho bawe a ilego a ba oretša. Ke moka o dira moraba o mogolo ka tšona. Bjale motho mo a e tšwa a lla, o wa kgona go mo thuša ka tshidi e la. Wena motho fēla a o na thōkōmēlō na yo kudu. Ka baka la gore mowe o be yago o ka fo lebala. Mothomong ya go ga ka ntsha. Bjale ngaka e na lešedi kudu ka gobane ke bophelo bja gwe.

757 Go apeiwa sekgoma. Ke modiro o mongwe wa dingaka. Sekgoma se apeiwa ka metši le magakabie. Thona o wa peya ke ngaka. Bjale molwetši ge a ka kgurupulla kobō kantle le taelo yak ngaka, ba fekudišwa ke ngaka. Mofekudišwa o ntšha pudi. Kganthe di-

302 korêlê tše dintsi o fo ntsha khago gova dikhogo tše pedi yaba ke moka molato o fedile.

755 Mokhwa wa go dira khorelo ya meeti le magakabje. Ngaka e nyakela uithare ke moka ya dikhekhethela ya ba ditsheta. Ke moka a di tsea a di fa mooki, a motša gore o swanetše go lala a di enetsetse ka gare ga meeti. Ka mowe pitseng ya ditsheta go tshediwa tshidi ya lekhopo, e robala le ditsheta tšewe. Mooki o swanetse go lala a nyaketse dimati le matapa a magakabje a phethago menwana e mmedi.

759 Thekhoma the a apeiwa e sa le ka moswanyana. Mahube a basadi mo a hubala ba gotsa mollo ka dimati ke moka ba besa magakabje ala. Ba epa sekhudu, ya re kowa magakabje a swele e le a mahubedu, ke moka ba tshela meeti a la a ditsheta ka kowa moleteng. Bjale go lukile molwetsi o swanetse go apeiwa.

03 760 Pele ga gore a apeiwe o fiwa ke ngaka melao. O mmotsa gore wa se k ke wa khurupulla kobo. Wa khurupulla o molato. Bjale ba mo apudisa dikobo o dula khaufsi le molete. Ba mmotsa gore ge ba fakela letapa a fele a tswela mare ka kowa meeting a go bidisa ke magakabje. Bjale ba fakela matapa ala. Ba kaba ka diphatisane ka baka la gore a fisa. A re kowa meeti a bela go bile go thunya musu, ba mokhurupetša ka kobo. Kobo ewe ba e swara ka matheko ba e ba pola. Ba direla gore a se kex a khurupulla.

761 Ge magakabje a la ba go a fakela pele a fedile maatla, ba fakela a mangwe. Ba dira ka mokhwa owe go fithela ka moka ga ona a fella. Ka morago ga mo a fedile, ke gona ba khonago ba mo apola kobo. O tla bona mmele wa gwe ka moka o k lobile ka kudumela. Ka goriale mowe ke gore madi a gwe a palakane. Ka gobane go apeiwa sekhoma ke mojana wa madi.

304

762 Mekhwa ya go gatisa go thinyaga. Ge motho a ile a thinyega, ba swanetše go mo otolla. Ka go otolla mowe ba direla gore mo go be go kelekane go gome go boele. Bjale ba mo nyakella dimati tša mothare wa thenyalo o fela a gatisa ka tsona. Dimati tšewe di apeiwa, tša re kowa di budule ke moka a fela a ntsha ka le tee a gatisa ka lona. Ge le fola o wa le boetsa, o tseyo le lengwe. Ke moka o dira bjale bjale go fithela go fola.

763 Mothare wa thenyalo. Mothare o, o bitsiwago mothare wa thenyalo, ke mothare owe motho a ya go a wa godimo ga ona ke moka a hwa. Ge motho a ka gobala ba fela ba gopola mothare owe. Bjale ka mogo o o lego tshemo ya Thebeseletse. Di-
 305 phephe le tsona ba gatisa ka tsona le digwere tsa go epiwa. Go gata go dira gore maui a palakane. Ba thoka go uira bjale maui a ka tsilelana, ke moka ya napa ya ba senyalo sa go se fole.

764 Moruti wa bosego korelo ke letshego. Ge ngwana a rota bosego, o swanetse go rotela letshegong pele ga gore a e malaong. Ge mosi wa letshego o tupa ka baka la go kwa moreto, ke moka o o retsa bopele bja gwe. Ka go riale mowe ke kalafo ya gore a se ke a rota. Nto ya mereto e ya nkha, e nyska mosadi wa sedl.

765 Thlokomelo ya ngwako ya mereto. Mmago bana o swanetše go thlokomela ngwako. Batho ba robala godimu ga magogo gammogo le bana. Bjale ka go riale mowe moruti o rotela godimo ga magogo. Ka godimo ba apara dikobo tša bosego. Dikobo ge ba apere ba tshekhamela ba dikalakatela ka baka la gore ba se ke ba tena ke phefo. Ka lona lebaka lewe le tsona di kolobisiwa ke mereto.

306 766 Mokhwa wa go thlokomela legogo, kobo le lebato. Pele mo mmago bana ge a tsoga o phutha kobo. Ka morago o alola

legogo. Bjale ge a bona gore bana ba ratile, legogo le kobo o di anega letsatsing. Ka morago ga mowe o oka magala ka lebeya o tsuella kowa godimo ga moroto. Magala a la a tla dira gore lebato le ome. Kobo le legogo x di omisa ke letsatsi. Ke yona thlokomelo ya go dira gore ntlo ya se ya nkha le gore diboko tsa se ke tsa ba gona.

767 Monkho wa mereto o baka dintshi. Dintsi tsewe ke tse ditala tsa go nya mothathe. Motho mo a dibona o fo bona e ke di a bapala, di ngonga godimo ga se diba sa mereto. Ka morago ga ngongo ewe ya yona ke moka e nyele mothathe. Mothathe owe o fetoga gwa ba diboko tsa go loma batho. Khanthe ge mosadi a ka fela a beya magala, diboko di ka se be nthe.

307

Thethare tha moroto ke go orela ka letshego. Sethare sa diboko ke go okolela magala. Sethare sa kobo le legogo ke go di anega ka letsatsi.

768 Go lomega le go thabela. (a) Go lomega. Kudu go lomega ba tseba ge ba lomega motho mo a opa ke thogo. Gona go bjale fela ge motho a ile a gobala madi a se ke a tswa ba mo lomega. Selo se ba lomegago ka sona ke mothogo. Mothogo o diriwa ka lenaka la khomo e nyana. Ka ntheng wa ona ba thula lesoba ke moka ba goma ba thiba ka motu. Ge motho a opa ke thogo ba molomega mathaa ka ona. Ge baloi ba mo tentshitse dingwe ba lomega ka ona. Mothogo o thusa kudu go goga madi mmeleng.

769 Ditsheta tsa go rola thogo. Ge molwetsi a tshaba go lomegwa, gona ba mo nyakella dithare tsa go dira gore a orele. Ba tshaba ditsheta ka lebeya, tsa re kowa di e swa a orela. Dipilo tsala ke ~~xxx~~ moka ba sila ba totsa lenti ka tshidi ela, ke moka ba motema thogo.

308

770 Baloi ba loya ba tentsha batho dilo ka meleng. Baloi

ba tentsha motho dilo ka mmeleng ka mokhwa o a ka se ke go
a ba bona. Ge o le motsumi ba tla go tentsha dinama tsa
diphoofolo. Ge o le molimi ba tla go tshela mabu ka mathong
goba mabele. Lehodu le lona lehu la lona ke hax bohodu.
Leeba le a lla ka teng ga motho. Khogo le yona e a lla ka
teng ga motho. Dikhare di a tswa ka dinkong tsa motho.
Leonya ke selo se se golox bathong, ka baka la boloi.

771 Leonya ke gore botseba go gola mmakana. Batho a ba ne
se se ba khathisago. Motho a ba se taela, o wa bolaiwa. Wa
ba sebedu le gona o wa bolaiwa. Wa ba mothale le gona o wa
bolaiwa. Ba re o tla laya butsi. Wa ba matsumi, ba re
mmakana bangwe ba epsina ba seba ka dinama. Wa ba molimi
o wa bolai-wa. Lehodu lona a le na taba ge le bolaiwa.

309 Bjale ka go riale mowe a gona boemo bjowe motho a ka e ke
misago go bjona. Ka baka lewe motho o swanetse go phela ka
fathe ga dingaka. Mothomong matsatsi a mabedi a mararo a
tla thaba o tha ngatha buswa.

772 Maphowase e be e le motsumi yo mogolo mo nageng ya
gesu. O be a etswa a e ya manaka a yo bolaya dipholofolo.
A dire mesaso e mentsi, ke moka a boe gae go tilo bitša
basadi ba yo rwala. Tsatsi le ba tsenago ka lona mo gae
ka moswana wa lona batho ba wa dikheregere motseng wa gwe,
ba yo reka dinama ka mabele. Ba dutsi ba rex mmakana.

773 Maphowase a thoma go baha ke letolo. Ba thoma go
phopholetsa ka go mo gata ka dimati le digwere. Ba mo gata
ka tsona ba gopola gore o thinyegile. Dikhatiso tsewe ka
moka ga tsana e ile ya ba lefela. Bjale ba bona gore bokaone
ke go tsama ba okwa gore molato keng. Ka gobane kantle le tsona
ba ka se ke ba khona selo.

310

774 Ba ile ba tsama ba laolela leoto. Bjale ditaXola tsa
ya tsa ba botsa gore ba mo faketse megwapa ya dinama.

RM/

Khuru ya gwe e ka se ke ya fola kantle le gore le hwetsane ngaka ewe e tebago go ntsha dilo tsa mohuta owe mmeleng. Ngaka a e ke e re nna ke a khona. Bjale ba dira gore a ba alafele molwetši. A re go bona nna ke nna mosupa sela fela. Ka go riale mowe ke gore bolwetši bjowe a bo tsebe. Bjale a laolela pheko, ditaola tsa dumela. A ba fa pheko ewe, a re le se ke la ya la dula le nyakele ngaka e e khonago go lomega.

311

775 Maphowase o ile a goba selemo ka moka. Bjale o be a fetigile seretele. Seretele ke gore motho wa go se khone go sepela. Basadi ge ba e ya masemong, ba anega mabele khaufsi ga gwe. Ke moka modiro wa gwe ke go raka dikhogo. Bo re a kuona ba ile ba leka ka maatla ka dithlare tsa go thabela, ka moka ga bona ba ile ba sitwa.

776 Ba kwella ngaka ya mothogo ewe barego ke Makelane. Ngaka ewe ke ngaka ya mothoka. Ba ya go yona. A ya a ba fa mothogo, a o thintse ka dipheko tsa gwe. A ba laela gore le tla fithla la molomega ka ona. Dilo tsewe ditswago le ditshela ka lebeng, le dibee ga botle ka tsatsi la gore ke nna yowe ke a tla. Ke moka ba laela ba tloga.

312

777 Maphowase a lomega ke m sadi wa gwe ka mothogo. Ba re go fithla ba thoma go molomega. Ba ile ge ba lomola mothlogo wa mathomo, ba hwetsana marapo a dipholofolo, ba a kotholela ka gare ga leeta. Ba goma ba lomega, ba lomolla, wa boya o rwele megwapa. Le yona ba ile ba e kotholela ka leeteng. Ba goma ba lomega la boraro. Ba ile ge ba lomolla wa boya le madi fela. Ke gore dilo tse la tsa go ba di no tawenya ui feletse. Ba x rwaia lebeya ba ya ba le beya ka ngwakong.

778 Maphowase a khomela boroko bjo bogolo. Ba ile ba molomega ka meriti. Ka morago ga mo ba feditse go mo lomega ke moka a napa a khomela. O ile a khomela go fithlela letsatsi le dikela. A ba a tseya le bosego, a phafoga ka moswana.

RM/

Ke gore dilo tše la tša go ba di lona khurung di tswile.
Bosego le mosegare e be go fo swana, o be a sa robale. Go fo
kwala mokhosi wa go lla. Monna yowe wa mothoka a thusa
mokhalabje yowe, ke moka a fola.

779 Thekhalela a tla ka tšatši le la a gore o tla tla. O
ile go fithla ba mo supa dilo tšela tša go tšwa khurung.
A re ke tsona dilo tše tša go ba di mo tswenya. Go sa
kwala selo go riale ke ngaka e butšisa molwetsi. Molwetsi a
re aowa o nkalafile. Bjale ngaka ya re ke go nyaka khomo
bakeng sa kalafo ya ka. Yaba molwetsi o na le dikhomo, a
313 napa a mo supa khomo. Ke moka molato wa fela o etla mowe.

780 Madiagane e be e le monna wa go reya dipela kudu. O
be a sa sebe ka morogo. Tšatši le lengwe le le lengwe ge
a yo tholla melabo, o be a boya a robega ka dipela. Batho
ba e ya ba reka dipela tšewe. Thana ka e tee mo e tetše
mabele ke peia. Ba reka dipela tšewe ba dutši ba re mnakana
ba ngwe ba epsina ba šeba ka dinama. Ba ile ba leka gore ba
ka mo tentsha dinama mneleng, tše šita. Ka baka la gore ke
maboya difetotswe.

781 Madiagane a tanya marabe. Mmele wa Madiagane o be o
na le ditswana o thaba. Ke gore dipheko tša go mmele
e be di lebogale. Bjale ke ge ba mo ela maanong a gore a
hwetsane a tantse marabe, re bone gore o tla o tanyolla.
Ka nnete go ile gwa ba bjale. Ka tšatši le lengwe a re o
tholla melabo, a hwetsana molabo o mongwe o tantše marabe.
314 O ile a tshaba mo tshabo o a se šu go a ke a o tshaba.

782 Madiagane a epitsa ka gore ke nna Morei. O ile a re go
fithla gae, a khowa mokhosi wa gore ba ga Madiagane le
nyaka go mpolaelang. Ge e le go reya a ba thibele motho.
Motho yo mongwe le yo mongwe a ka fo reya. Salang le
naga ya lena, nka se ke ka re ke reile dipela ka sokologa
ka uta marabe. Go tloga lehono a še nna wa ga Madiagane,

ke nna wa ga Morei wa go reya pela, ka sokologa ka uta marabe, marabe wa mpa dikholo.

783 Morei a khuduga nageng ya ga Madiagane, a tla a dula mo nageng ya gesu. Marabe yola o mo kwisitše bothloko, o mo-tswetše mare ka mathlong. A ka a tseba gore marabe o mo tswetše ka mokhwa mang. Ka baka la gore o filo re go o bona, a napa a goma ka thaka nthago a napa a tshaba. Ka pono e la ya gwe ke gona e mo tswetše. Morei a baba ke mathlo a go šita dingaka.

315 784 Bolwetsi bja mathlo bo a boniwa. Bjale ka go riale mowe, dithlare tša bjona di fo nyakiwa kantle le go ya ngakeng. Bjale dithlare tšewe ge di ka šita go alafa mathlo, ke gore mathlo awe ke a go ~~hi~~ loiwa. Gona ba swanetše go ya ga ngaka yo laola, ditaola kex tsona tšewe ditlago ba botsa bolwetši bjowe gore bo tsene ka mokhwa mang. Ba bile ba dira bjale, ka baka la go bona bolwetši bja mathlo bo sa fole.

785 Ngaka ya ba botsa sethabi sa mathlo. Ba ya ngakeng. Ngaka ya tsholla marapo a yon. Ditaola tša matswa thesiko a di thalose bolwetsi bja molaolwa. Dibolela fela tša meso. Ditaola dikhona go bolabola ge molaolwa a di swere ka diatla tsa gwe. Ngaka ya re a di khope. Ke moka molaolwa a di khopa, a bolabola sewe se mo tshubago. Ka morago ga mo a feditše go di bolabolela, a di gasa godimo ga legogwana.

316 786 Ngaka ya thoma go bolabodisa ditaola. Molaolwa yena ke wa go dumetsa. O tla re kowa ngaka e homotse go bolabola yaba gona molaolwa a tsama a ganetše ngaka mantsu a mangwe. Mowe e bolabotsego nnete, o tla dumela gore mo ke nnete. Ngaka ya re ke mokhudugo va lepoto e mengwe merwalo e ya šala. Ka go riale mowe ke gore le tswile le tshaba mo letswago. Monna e be e le morei, bjale ka tsatsi le lengwe a hwetsana a tantse marabe. Ke ge a napa a tloga

a šiya molabo wa gwe. Mathlo a gwe a tswetše ke marabe. Nyakela ngaka ya go khona go lomega le tla bona mathlo a fola. Kantle le mowe gona a gona selo.

787 Ba gopola monna yola wa ga Makelane. Makelane a ya a ba fa mothlogo. Ba boya ba lomega molwetši ka ona. Ba ile ba ntsua maboya a dipela. Gabedi ba ntsha maboya a dipela. Le lomego la bone ba ntša matshokho ke gore mahobe.

317 788 Ngaka ya šala ya tla go tliilo bona molwetši. Ge e fithlile ya hwetsana molwetši a fodile. Mathlo a gwe a boetse a bona. Ba mo supa dilo tse la di tswilego ge ba mo lomega. Dilo tse ka moka ga tsona di tswago ge ba mo lomega di tseya ke ngaka ya ya ya fetola dithlare ka tsona, a goma a di boetsa mmeleng wa molwetši ka go mothebela. Bjale bakeng sa kalafo e ke nyaka khomo. Ba ile ba ntsha khomo ba mo fa ke moka molato wa fela o etla mowe.

799 Makhatako e be e le molimi a budusa mabele a mantsi. Baloi ba mo tshela mabele magetleng. Magetla ka moka a be a fo bela, a re go sepela dilo ka gare ga magetla a gwe. Ba ile ba gopola gore ke madi. Ba mo thabelanya ka dithlare rsa madi. Tša se ke tša thusa selo. Ba leka go fo lomega ka methogo e ba fo dulago ba lomega batho mo ba opa ke dithogo.

318 Madi a ka a tloga a ile a tswela pele ka maatla. Dilo tšewe khanthe e be e se madi, e be e le dithoro tša mabele gammogo le lesukedi.

800 Ba ile ba ya ga ngaka ya go teba go lomolla dilo tša mmeleng. Ngaka ewe e be e le ngaka ya mosadi, leina la gwe ba re ke Mašilu. O ile a ya ka nosi a fithla a lomega molwetši. Ke gona ba bona ka mathlo gore molwetši o be a bolaya ke mabele le lesukedi. Mothogo wa mathomo o ile wa boya le lesukedi. Wa bovedi wa boya le mabele. Wa boraro wa boya le madi, ke gore dilo tše tša go ba di mo tswenya

di fedile.

801 Makhatako a napa a fola. Bjale ngaka ya rex se phoko sa bina malapa se a fiwa. Ka go riale mowe ke nyaka mputso wa thlare tsa ka. Dithlare tsa ka di lifiwa ka khomo. A ba ka ba lapisana le ngaka ewe, ba ile ba napa ba mo supa se meeting. Ke moka molato wa kalafo wa fela o etla mowe.

319 802 Go thaba ditso. Gona le malwetsi a ditso. Malwetsi awe a thabiwa ka lemeko motho a khona a fola. Malwetsi a ditso ke a : Thethipidi, lentso, thokhela thesemane le kodi. Malwetsi a thabiwa. A thabiwi ke batho ka moka aowa go thaba ba tibi. Le gona go thaba go thaba banna ba sísí. Ge o se ke na sísí o ka se ke wa thaba ka gobane madi a go a tla síya gammogo le madi pelo ya go etla tshaba.

803 Bolwetsi bja thethipidi. Thethipidi se nyaka kudu go tswa molaleng. Se sengwe se tswa ka gare se thengwe se tswa ka khakala. Ke gore se kokomoša letlalo. Bjale se sa go kokomosa letlalo ke sewe ba khonago go thaba. Ba thoma ba gatisa ka dithare ka morago ga mo se butšwetšitše ke gona ba mo thabago. Sesipidi sa ka teng ke thona sewe se tswenyago ka gobane motho a ka se ke a khona go se thaba.

320 Thona ba fo apeya dithlare a gatisa ka tsona. Meeti a tsona o muma a tsokotša ka ganong. Se tla ba sa phulega ka nosi. Sa letolong ba tibitsa makhuru.

804 Lentso, lentso ke thetso sa go nyaka go tswa kudu maragong. Lentso ba re lebaka ke go dula matshegong. Lona ge le tswele motho, ba kha diphephe tsa mokhalo ba phara ka tsona. Ke gore ba direla gore le phakise go ntsha monopo. Ke gore ge monopo o tswile ke gona le budule. Bjale mothabi a ka retiwa a tla a mo thaba.

805 Lentso a le thabile, monna le a mo tswa, mosadi le yena. Nka se ke ka bolabola ka bana ka gobane go thaba bana a go

321

boifisi. Batho ba sísi gantsi ke banna. Bjale lentso mo le tswile mosadi ke mankhapana. Ge gona le mosadi wa go khona go thaba o swanetse go ya ga gwe a yo mo thaba. Ge a se gona gona o swanetse go thabiwa ke monna wa gwe goba mokhalabje. Go khona go thaba ke go khona go gamola gore boladu botswe ka moka. Motho a ka khona go thaba a se ke a khona gogamola. Motho yowe a khone ka gobane le tlo gona la roka gape. Bjale go thabiwa la bobedi go bothoko kudu.

806 Thokhela, ke thetso se se nyakago go tswa diatleng le maotong. Thokhela ena le matshotshonkha. Bjale yona a e thabiwi ka lemeko, Motswiwi wa thokhela o swanetse go nyakela le thaka-noka a e thabe-thabe ka lona. A e na boladu ke madi fela. Bjale ge a dirile ka mokhwa owe, e tla falla madi ya ba ke moka e fodile.

322

807 Thesemane, ke bolwetsi bja go tswa dintshing. Bolwetsi bjo a bo thabiwi bo alafiwa ka botswala fela. Ke gore ge se tswile mothankana, o ya ga motswala wa gwe. O mo gothela ka lebole. Ge e le mosetsana le yena o ya ga motswala wa gwe. O mo gothela ka lekheswa. Ke moka bolwetši bo a fola.

808 Kodi, kodi ke bolwetsi bjo šoro. Bolwetsi bjowe bo nyaka kudu go tswa molaleng le mageteng. Bjowe a ba bo khone go alafa. Khale motho a tswa bjona, o tla no ba a no hwa ak le nabjo. Matsatši a bo lehono makhwa a thusa, ka baka la gore ba kheila motho a phela.

809 Leino ke bolwetši bja meno. Le ge malwetsi a sa phak phalane ka go baba. Fela bolwetsi bja leino e ke bopele. Gona le bakhoni ba go ntsha leino. Khale leino e be ba ntsha

ka morokola. Ba falla marinini ka moka a ya fathe. Ka morago ga mo ba faletse, ke k moka ba tentsha morokola ba yo le swara ka medi ya lona, ba letekola. Matsatsi a bo lehono gona le dikabo tsa go lekaba. Ke di tla le makgowa. Montshi wa leino o lefiwa ke montshiwa ka khogo.

323 810 Koro lentsu le le ngodiwe mo go 721.

Bjale mo ke le ngwala ka baka la thaloso, Koro ke gore motho a na bo ekarabelo. Motho yowe a bolabolago go bontshagala gore, ge a ka re koro a ka motiya. O ile a re koro, ke gore o ile a bolabola ge a mo tiya. A ka a re koro. Bjale wa mo tielang a sa ka a re koro. Tshoso goba Pabala 738. Di ngodiwa mo ka baka la goba. Tshoso e na le maina a mabedi a Tshoso le gore Pabala. Go huralla ga monna letsatsi, ke gore bothaba tsatsi. O lehuralla mo a enya. Bjale ka ge khorallo yamosadi e ngodilwe mo go 731. Khurallo ya mosadi e go bedi, ya bobedi ke ge a enya.

Temana ya 8: Tebo ya se e lego maatla a dilo.

811 Dithlare di na le maina a a tsebago ke mang le mang. Bjale dingaka di gakantsha batho go bitsa ka maina a sele.

324. Bjale ka go riale mowe motho o wa gakanega. A hwetsana leina lewe e ke a le gona mo nageng e. Khanthe mothlare owe o wa o tseba.

812 Ke tla ngwala maina a dithlare le malwetsi ka godimo. Di tla ngwadiwa ka go latelana, ka dirapana tsa tsona.

813 Dithare tsa makhoma a bana. Mothetha leina la dingaka ba re ke mothlapatshila. Thogo dingaka di o bitsa nyakala. Leretse dingaka di o bitsa lekemelo. Matshilane o bitsiwa ke dingaka batho ba re ke mothologatsana. Letepetela ona a ona le lengwe leina. Mothokolo dingaka di o bitsa morokolo. Lethoko-badimo lona a le na le le ngwe leina.

Mothokolo dingaka di o bitsa morokolo. Lethoko-badimo lona a le na le lengwe leina. Mejana ewe ke yona e alafago bolwetsi bjo bja ka godimo.

814 Mesunisetse ya yona. Dingaka a di alafele felo go tee. Lebaka ke gore ba fapana ka dithare le go rutiwa ga bona. Yo mongwe le yo mongwe o rutela morutiwa wa gwe ka mokhwa o a somago ka ona. Bjale mo bolwetsi bja ka godimo, ba fapana ka tela ya kalafo gabedi.

325 815 Diphapano tsa mo alafele. Tela ya mathomo. Tsela e ya mathomo dingaka tse dintsi di sunisa yona. Ba fapana fela meding ka go enetsa ba kwana. Phapano e ngwe ke ya go mothapisa. Ba bangwe ba thapisa molwetsi mafatong a ditela. Ke ona mo alafele wa mathomo. Ba epa medi ya dithare le dimati tsa mothapa-tshila. Ke moka ba di gekhethela ba dira ditsheta. Masaledi a mo ba dira ditsheta, ba tema thegokhokanti la mokhoba. Ke moka ba fa mmabjetswa. Ba mo laela gore ditsheta ba e ba di tshele ka pitsaneng ba tshele meeti a tale pitsana. Ka gare ga pitsana ba tshele tshidi ya lekhopo, paabokone, phela le therokolo. Di lala di koloba, ka moswana ba mo tsogetsa mafatong a ditela ba yo mo thapitsa ba mo emisitse godimo ga lethelo.

326 816 Mothapisi wa ngwana. Bana ke mehuta e medi, ke mothan-kana le mosetsana. Mokhekolo le mmago ngwana ba tsoga ka mahube a mahubedu, ba yo khomolla ngwana mafatong a ditela. Mokhekolo o swara pitsana ya dithare. Mmagwe ngwana o emisa ngwana ka gare ga lethelo. Ba swanetse go ba babedi, kudu ka bararo. Ka gobane yo mongwe o swanetse go ba mo fethi, yo mongwe ke moswari wa pitsana, yo mmago ngwana ke mothapisi wa ngana. Kudu ke gore mo fugotheisi.

817 Ditsheta di ribegwa ka lethelo mafatong. Mofethedi o fetha ka gare ga pitsana. Moswarendi o lebantsha marago a pitsana phogong ya ngwana. Mofethi mo a fetha meeti a

kokomoha a dira lehobe, ke moko a falela ngwana. Bjale mmago ngwana o mo fogotheisa a re thekhoma togela ngwana thekhoma tlogela ngwana. Ge a setse a se makae, ke moka ba falatsetsa godimo ga ngwana gammogo le ditsheta tsela. Ba kha meeti ala a tshila ya ngwana. Ba khurumetsa lethelo mafatong ba le tlogela.

327

818 Ba boela ka gae. Meeti a la a tshila tsa ngwana, ba thoma ba a kha ka diatla ba nwesa ngwana ba thale kowa wa mafatong. Bjale a go khiwa ka thekhero, ba yo a peya thegokho thela ka ona. Ba mo ritela morito. Morito ke buswana bja go ritiwa ka ka khoti ya leho. Bjale ba mo lesa. Ka morago ga mowe, ba sala ba mo apeela thegokho, ba mo nwesa meetana. Lethelo ba taya ba letseya kowa batho ba tswile ka moka ba ile masemong. Ke moka makhoma a tlogela ngwana.

819 Dingaka tse dingwe makhoma di alafa ka mokhwa o. Di a e netswa bjale ka dingaka ka moka. Bjale bona a ba thapisi ngwana mafatong, aowa ba mothapisa molomo wa ngwako wa mmagwe. O goga bjane bja molomong a fapantse matsogo. A bo beya fathe a bo fapantse. Ka morago ga mowe, ba beya lethelo godimo ga mabjane ke moka ba emisa ngwana godimo ga lethelo, ba thoma go mokhomolla. Ba ge e le ngwana wa ngwanenyana o fogotheisa ke mmagwe. Wa mothankana o khomolla ke papagwe. Ke moka ba kha meeti a ditshila tsa ngwana. A mangwe meeti nyana ba mo nwesa. Phatana e la ya lefetho ba e tsema godimo ga ngwako molomong wa ntlo. Bjale ba dira ka mokhwa o wa ka godimo.

328

820 Sethlopha se sengwe t sa dithlare. Pitsilome, dimati tsa mphalane, Phulisoba lempobe la godimo ga mmupudu. Dithare tse dina le maatla a go alafa maduma a bana.

821 Sethlopha se sengwe sa dithlare. Pitsilome, Dimati tsa

Rai/

mphalane, Phudisoba, Lempobe. Dingwadiwa mo la bobedi ka baka la bolwetsi bjowe di bo alafago. Dithare tše di maatla di alafa maiwetsi a ba g bagolo fela le bana go fapane fela ditela tša mo alafele.

822 Sethlopha se sengwe sa dithlare. Molorane, Leobola, Mphara-tshwene le Mphata. Mejana e e alafa batho ba bagolo fela. Ke mejana e maatla, ka gobane e alafa bolwetsi bja sehuba se thegolo.

823 Sethlopha se sengwe sa dithlare. Legosola, Leope le mongenge Dithlare tse di alafa ba bagolo le bana. Ke dithare tsa teng e khubedu. Ke gore ge motho a bjega madi.

329 824 Sethlopha se sengwe sa dithlare. Lefofa la lekone, monata wa lona, lerapo la lona le lefalatsa-maru. Lekone ke nonyana. Bjale le ngwadiwa mo lethethong la dithare ka baka la gore le lona ke mojana wa go alafa bolwetsi. Nonyana ewe e na le mojana wa maatla. Mojana wa lona o wa lafa bolwetsi bja lekone. Bolwetsi bjowe ke bjo bogolo kudu. Ke bolwetsi bja gore mosadi a belege bana ke moka ba fo hwa e le marobo-robo. Mareborobo ke gore go fox hwa ba sa otlala. Bolwetsi bjowe ke lekone, ba bile ba alafa ka lona. Lekone ke nonyana ya go ja nama. Bjale ka mebuta le ditholo le a rwala. Go bjale le baneng ba fo hwa ba sa babja.

825 Sethlopha se sengwe sa dithare. Boloya-matsepa, mothakola-tsufi, Mokakamalo le therokolo. Dithare tše di alafa mokakamalo o motala. Di alafa ba bagolo gammogo le bana. Bolwetsi bjowe bo kotse ka maatla. Motho a tsena ke bjona o swanetse go phakisa go alafiwa, ka gobane motho bo a tseya.

330 826 Sethlopha se sengwe sa dithare. Pudi tsa swebane, Mphara-tshwene, Senoko-marepa, Lesoko, Paabokone le therokolo.

Dithare tse di alafa letsollo. Dina le maatla mowe bolwetsi bjowe bo di lebanego. Dithare tsewe di alafa malwetsi a ba bagolo le bana. A di alafe malwetsi go tlala, di alafa fela bolwetsi bja letsollo. Letsollo ke gore go bjega. Dithare tse tsa ka fathe ba dithakanya le tse tsa ka godimo. Dithare tsewe maina a tsona ke a:- Moswara-badikana, tnebokane, motsueia-kuwale, Mothabisa madi. Ge dithakane le tse la tsa ka godimo, bjale dix alafa mosadi mo a loma nka teng. Ke moka di dira modiro wa le bofelo. Ke gore ka morago ga mowe mosadi o wa ima.

827 Sethlopha se sengwe sa dithare. Monepenepe le thelele. Thelele a se morhare. Ke thelo se se alago godimo ga meeti a budiba. Ke thelo se se tala. The diyo kudiwa. Se ngwadiwa mo dithareng ka baka la gore ke mothare wa go alafa. Bjale dithare tse di alafa bolwetsi bja kudumela. Kudumela e ntsi ke bolwetsi.

331 828 Sethlopha se sengwe sa dithare. Mmilu le bokokotwane. Dithare tse di maatla kudu, ka gobane di a khona go belegisa. Ge mosadi a na le mpa bjale ba bona matsatsi a gwe a feta, ba nyakela dithare tsewe ke moka ba mo thateela a enwa. Ke moka o wa lokologa, ngwana a belega.

829 Sethlopha se sengwe sa dithare. Theragala, Thakadu, le umuta. Dithare tse di alafa bolwetsi bja modikulugo. Dithare tse dix alafa bolwetsi bja modikulugo. Dipholofolo tsewe pedi, di ngwadi wa mo dithareng, ka baka la mathepa a tsona. Mathepa a tsona ke dithare.

830 Sethlopha se sengwe sa dithare. Manakantshane, Mphalane, Moupa-tadi, nkekologe, Phereferenyana, Phela, therokolo le Paabokone. Dithare tse di maatla gagolo mading a se huba. Ke gore ke dithare tsa go alafa sehuba. Sehuba se sika le madi. Bjale dingaka di thusa batho ka mejana e ya ka godimo.

332

831 Lethetho la maina a dithare ka moka.

Morula	Mokhura wa lepelle
Mogwasagwasa	Mokhura wa lesupi
Moduba	Mosara
Motepe	Nyo-supi
(Mmogapula goba monepenepe)	Moduba-tshipi
Mmotswa-dieta	Moperekisi
Mogapa	Thothwane
Mothathathaa	Mmaba
Mothako	
Thetsilo	Mphalane
Mogaakha	Morupi
Theraapja	Montente
Morobe	Modula-tshwene
Mososo	Motshidi
Mogo-boya	Morelle
Motsere	Monetsane
Monokane	Moduba wa thetaela
Mokata	Mothola
Mokotsaka	Mothatswa
Legothotsa	Motswiriri
Mmola	Thephathwa
Mothatswa	Mooka
Mphoka	Mothakolane
Mothaja	Mothakola-tsufi
Mmoto goba moila-tsepe	Mogapi

333

Mphaya	Mokhoropo	Molepo
Mogokhwane	Mosunkwane	Motshidi
Mmeta-khamelo	Mothumi	Manono
Mokhungwane	Mokhalo	Motshi-tshwene
Moumo	Lwane	Mogwega
Morotheo-mabela	Moutho-meeti	Thebabane
Morotheo	Mothabisa-madi	Motholodi

Moswane	Lefokori	Tharane
Mogapolane	Monoko	Mogologolo
Mokabi	Mothare wa dileso	Mothetheri
Motshakhutshakhu	Pata-lewana	Thenoko-maropa
Sika-balala	Mopudi	Motsheka-dipela
Manaba-mosi	Mosatane	Mokolamo
Morasane	Saologo	Mothathanya
Mametsane	Molaka	Mogamaaka
Mologa	Modumela	Thenamane
Moditwane	Mphatha	Thetoumana
Mogo	Mothogolo	Lephotopudi

Dithare tše tša ka godimo ke tsona dithare tše di metsego mo nageng ya gešú .

832 Gare ga dithare go na le tsa go alafa malwetsi. Mothare o mongwe o ke o šilego ke mothapa-mafsi. Dithare tše dingwe ke tše la tša go ngodiwa ka dithophana ka maphepheng a ka godimo. Dingaka di na le tebo ya go šumiša dith re tšewe go alafa malwetsi le maduma. Tebo e ngwe ya bona e tswa di-taoleng, ka gobane ge ba ka bona mothare ba sa tsebe mosomo wa ona, ba laolela. Bjale ge ditaola di dumela gore o ka šumišwa ke moka ba o šumiša. Ge di ka gana gona a ba o šumiši.

334

Temana ya 9: Temano ya dithare.

833 Dithare di a epiwa. Motho'ka metha a bjale ka tshwene, ka gobane tshwene e gopola leriba ka go naiwa. Mothang pula e se gonax a e le gopole, ka baka la gore e nyela mathepa ka gare ga leriba. Mothwa wa bolwetsi a go tsibiwi. Ke mowe re hwetsana go seema se, komana dula o ba-pilwe, mothwa wa dira a go tsibji. Ka go riale mowe ngaka e dula e epile medi ya dithare tša khole. Dithare tša khaufsi le tsona e dula e epile. Ka mathuding a ngwako wa

ngaka go dula go tsetse dithare. Mmab'etswa bosego o wa tla. Bjale bolwetsi a ba bee. O tla bo eketsa dithare a mo fa, a yo fa molwetsi. Bo tla re mo bosele a mo nyakella tse dingwe dithare.

335

834 Molamo wa n_aka ke kepi. Mowe n aka e tlogo o tla mmona ka kepi. Bjale ka go riale mowe a bona se thare o wa rema, goba go epa modi wa thona. Ka gobane dithare di alafa ke medi le makhata a tsona. O di tlena ka dingatana ka go ya ka dithopha tsa tsona. Ka go riale mowe ke gore dingatana tsewe di ile ka malwetsi. Ga go motho yowe a ka tsebago medi ya methare ewe, e tseba ke yena mong ngaka. Ke modiro wa ngaka wa go dula a epa dithare. A gona letsatsi lewe o ka bonago ngaka e sa tswara modi o moswa.

835 Ngaka ke thakadu. Ke gore o hwetsana dithare tsa go alfa malwetsi a ka go epa. Gona le dithare tsewe ba sa dulego ba di epile. Dithare tsewe ba tshaba go dula ba di epile ka baka la gore dithola lehu. Dithare tsewe ke dithare tsa go alafa lehu. Dinyakiwa ka lebaka la mo go alafiwa lehu.

336

836 Ditsheta di a omiswa. Ngaka e nyakela medi ya dithare le dimati ke moka a di dira ditsheta. Bjale go dira ditsheta tsewe ba re ke go khekhetela. Ka go khekhetela mowe go diriwa ditshemetana tse dinyana. Bjale ditshemetana tsewe ke tsona tsewe di bitsiwago ditsheta. Bjale methare e mengwe e a bola le go phakisa go fethiwa. Ka baka lewe ngaka e swanetse go di anega gore di onise ke letsatsi. Bjale ka morago ga mowe di a bulukiwa. Ngaka a swanela go di lebala ka gobane di ka fethiwa. O a swanetse go fela a di swarella le go fela a di anega. A thoka go dira bjale, mothang a yo di ukamelago o hwetsana ka moka ga tsona e le bupi di fethile ke phethi.

837 Go gadikiwa ga ditsheta. Ditsheta tse dingwe di gadikiwa ka baka la molwetsi. Ke gore ba thoma ba oretsa molwetsi,

RM/

337 ka morago x gamo a oretse, ke moka ba digadika. Ba di gadika ka moka ga tsona tsa swa gwa ba dipilo. Bjale ditsheta tse dingwe ba fo di gadika kantle le go oretsa molwetsi. Bjale tsewe ke tsa go fetolax tshidi ya banna. Le ditsheta tsa tshidi ya lehu. Tsona di bile di kaone ka baka la gore banna bawe ba go swarela mohu, ba oretsa diatla tsa bona. Bjale ka morago ga mowe ngaka e ya di lethetsa tsa swa ka moka ya ba dipilo.

838 Go sidiwa ga ditshetla. Ka morago ga mo di gadikwile e le dipilo, bjale ngaka e a di sila ya ba tshidi e ntso. Ge ngaka e be e alafa molwetsi, ke moka o tswapara e the nka e o fa ba bo molwetsi. Bontsi bja tshidi o tloga nabjo. Ge bolwetsi bo ile bja tsoga ke moka o tlilo mo alafa ka yona gape. Methare e mengwe e fo tsotiwa. Methare ya mehuta ewe, e tsotiwa makhata, dinti le diphephe tsa yona.

839 Ditsheta di sidiwa godimo ga malwalana a dithare goba mabeeng. Ditsheta mo di swele a di thathafe, ke mokhwa owe tse dingwe di silelwago godimo ga mabeaya. Ngaka e swanetse go ba le lwalana goba lebeaya la yona la go silela dithare. Ditshilelo tsa dithare a tsa swanela go swarella ke batho, ka baka la gore ba ka dikhumisa. Ka morago ga mo ngaka e feditse go sila, e dikatela ka gare ga dithebele. Dithebele tsewe di bulukiwa ka mokoteng wa ngaka.

338

840 Ngaka e khekethela dithare tsa yona godimo ga mokhopa. O wala mokhopa ke moka a tseyo kota a beya godimo ga mokhopa. Le yona e dula godimo ga ona. Ke moka a tsee thelepe a thona go ripaganya dithare ka diripana ripana. Ripana tse di wela godimo ga mokhopa. Bjale dingaka tsa pakano di ala masaka. Ka gobane mekhopa ba bona gore e ya tswinya ka gobane ditsheta tse dingwe di thella di wela fathe. Khanthe lesaka le a khona go di swara.

841 Digokho. Digokho ke dilo tse ba tha dulego ba di temile.

Ngaka e tena se gokhoge e fa motho yo a babjetsago. Bolwetsi bjowe ge bo lebane go aiafiwa ka ditsheta le se gokho. O swanetše go dira ditsheta ka medi ela a tllilo temago segokho ka yona. Ke gore o khekethela ditsheta a ripegetša x medi. Ke gore a e feletše . Bjale masaledi a medi e la o tsema segokho, ke moka o fa mooki o thateela mmabji.

339

842 Mejana e ka a banywa ka dithopa tša yona. Mejana ya bolwetsi a se mejana ka o tee, ke mejana. Bjale ka ge e ngodilwe bolwetsing bjax nakhoma a bana. Ngaka e epa ola le ola ke moka ya tla ya ephathaganya. Mealafele a e swane, dingaka tše dingwe di rex go tshubella dithare ke go di fetsa maatla. Ditshidi tša bona di sidiwa se tala. Dithare tše ba ya go ba ditshubella ke tša dithatho. Ditshidi tše tša dithatho a di ewe, ka baka la gore di diriwe ka methana ya basadi ba go belega banna ba bona ba na le ditifa. Bjale ba duledi ba khona go utswetša ngaka di sala morago.

843 Dithatho ke tše di latelanago tše: Go wela madibeng le tshethe. Ke tsona ditifa tše dikholo. Mosadi ge a ka re a belega ngwana a ba le ditifa tša mohuta owe. Monna a swanetše go ya malaong a mosadi. Ba swanetše go nyakela ngaka e tllilo ba gobaganya. Go wela madibeng ke go boya gabedi. Thaloso e tse tletseng ke gore mafatha. Tshethe, ke gore ngwana o tswile popelong ya magwe ka maoto. Khanthe ngwana mo a belega o swanetse go ntsha matsogo ka morago ya ba thogo. Ge a tswile ka mato ke mowe ba go bitsago gore ke tshethe.

340

844 Ditifana tše dinyana. Ditifana tše a di na kotse ka maatla. Le ga go le bjale ngaka e swanetše go bitsiwa e tllilo khaola dithatho. Maina a ditifana tšewe ka lethakori la gwe. Letsatsi le phara phateng, khwedi e phara gare ga thogo. Mathakori mothankana o swanetše go wa ka lethakori la thenna. wa mosetsana a we ka la thetsaadi. Mowe a gona fifa. Thimano a e na tifa. Tefanyana ke ya mabone. Mabone ke gore o wele ka go kwaela.

341

845 Dingaka di hwetsana dipheko tše dikholo ka baka la ditifa tša basadi. Ka baka la tsona ba khona go thusa monna ge a ile a wela tifeng ya mohuta owe. Monna ke pudi ya phokwana, ka gobane le ge mosadi a ka amotša, a nyake go kwa. O tla gopola kowa a o kwa go baba. Dingaka di na le dithare tša go phathaganya le ditifa tšewe. Ditifa tše la dikholo di bakela monna sehuba se segolo.

846 Ditometšo tša dithare. Ditometso ke sephiri se segolo sa dingaka. Dithare di se tometsa ka noši. Bjale ka ge go thalutsitse gore dithare di na le ditsheta. Bjale ditsheta tšewe ba di orela. Kudumela le mare a mooredi di tla ba ka gare ga ditsheta. Ke moka dipilo di a šidiwa, ke moka di ba tshidi. Tshidi ewe ke yona tometsšo. Ge motho a babja, ngwaka e tla fo epa medi ke moka a go fa. Ka morago ga mowe o soba tshidi ka ntho ya mphaka o wa go fa. Ka morago ga mowe o go laella medirele. Tometso kudu ke masene a batho le dipholofolo le midi.

342

847 Pudi ya malopo e ya šeniwa. Motho mo a babja ke bolwetsi bja malopo, ba monyaka pudi. Pudi ewe molwetsi o swanetše go e huwetsa ka moya. Ka morago o robala nayo. Bjale o wa tsoga ba diyo šala ba tsosa pudi. Bjale pudi ewe e ya bolaiwa. Ka morago ga mo ba feditse go tswiya ba e phula. Ngaka e ba khaufsi, ke moka o šena pudi. O tšeya masene a la o a gobaganya le dithara. Dithare tšewe le masene di a gadikiwa. Di tla re kowa di topa mosi ke moka molwetsi a oretswa. Bjale ke moka tshidi e ya šidiwa. O tla thwapela molwetsi, ke moka buntsi a tloga nayo.

848 Ka moswana yo mongwe o wa babja ke moka o dira bjale. Ditshidi tšewe di katelwa ka merabeng ya ngaka. Kantle le pudi o wa šitwa go xix alafa molwetsi wa malopo. Pudi ewe ba e bitsa gore ke pudi ya thedimo. O ka bona ka dingaka

tša pakaeno. Ba ka nyaka pudi bjale pudi ya thoka. Bjale he pudi e thokile, mooki wa molwetsi a ntsha pudi e khwebedi, ke gore lesome la maseleng. O tla mo alafa ka tsnidi e la a go e hwetsana ga yo la wa go bona pudi.

849 Dikhomo di kalafa ka go nwa mereto ya ditshaadi. Monna yo mongwe o ile mo a bolabola a re monna ke poo ya khomo. Ke gore ox šupa gore ge ox ka robala le mosadi o sa mo tsebe o swanetse go nwa mothapologo wa go wa mathomo. Bothoko bjowe bja mosadi ka moka bo tla tloga. Go bjale ka tsona dingaka di ka sexx ke tša go alafa kantle le mothapologo wa mosadi yowe a go gobatsitseng. Ke gore tonetso ya dithare tšewe ke mothapologo wa mosadi.

343

850 Dipheko, mejana le dithare. Mantsu a mejana le dithare ke mantsu a magolo. Bjale monna yo Matsikinyane Moeng o wa thaloša ka mokhwa o. Mojana ke gore mojama. Go riale ke gore mong mojana o, o netsego. Morula ke mojana. Bjale lentsu le mojana le thaloša ga bedi. Thaloso ya bobedi. Mojana ke gore o wa bolaya, ge motho a ka go fa mojana ke moka o go bolaille. Motho mo a khela motho yo mongwe bjala o fela a ntsha mpholo. Ke gore o nwa pele, ge go na le mojana re tla bona ka yena. Thethare ke sa go alafa. Ke sethare mang se. Ke morotha ge o lona ke mala o epe ona o tsote goba o wa pee o nwe.

851 Dipheko di tswa mejaneng, ba epa medi ya yona ya ba dithare. Bjale ka medi ya yona, ba fetola ba dira dipheko. Dipheko ba sepela ba diapere. Bjale mejana e mengwe ya dipheko ba e kitela ka gare ga manaka. Manaka a bjale ka a dipudi tša bo Marothotho. Ke gore dipheko tše dikholo. Le manaka a dikhomo tša magoro. Le mekhabjana le yona ba bolaka dithara tše dikholo ka ga yona.

344

852 Diphekwana tša go aparwa melaleng. Diphekwana tšewe di

RM/

bitsiwa diphekwana ka baka la gore manyonyo a šetše ka moleteng. Manyonyo ba futhisa ka thwaiso ka moleteng wa dipeba. Bjale thwaiso yo boya le manyonyo. Basemanyana ba a dupa ka dinko gore ba o kwe gabose gore ke ona manyonyo. Ge ba ile ba a kwa gore ke ona manyonyo, ba tla epa ba holofetše gore dipeba rex tla dihwetsana. Manyonyonyana~~x~~ awe a thwaiso ke diphekwana tša go apariwa. Manyonyo ke dipheko tša go boloka ke ngaka. Tšewe manyonyonyana ka moka a tswago go tsona.

345 853 Diphekwana tšewe tša go apariwa di diriwa ka mokhwa o: Motho o wa babja bjale dingaka tša šitwa go alafa bolwetsi bja mmabji. Bjale mafello ba hwetsana ngaka ya go khona go laola. Ke moka ya ba botša twetsi ya mmabji. Bolwetsi bja go šita dingaka ke bolwetsi bja malopo le bolwetši bja go thola ke badimo. Bjale ge ngaka e ka ba thalosetša ba nyakela yo a botebago, molwetši o tlilo fola.

854 Malwetši a go šita dipheko tša banna ke malwetši a mohuta o: Ntere le go nwisiwa mojana. Ntere e tsena mothong ka dithatho tše dingodilwego ka maphepheng a ka godimo. Gape e tsena mothong ka metswarelo ya basadi. Monna o wa lafiwa pele a thešü a tsena dipaleng tša mosadi. A tsena a ba sa khona go alafa, e fo ba go gatiša fela. Go bjale ge o ka nwa bjala bja go se loke. A wa swanela go homola o robala nabjo, o swanetše go bolabola e sa le se meeting. Ba tla phakiša go go thuša ka dithare.

855 Modiro wa diphekonyana. Bjale ka ge go thalositšwe malwetši awe a dirago gore motho apare dipheko. Dipheko di mehuta e mmedi. Ke dipheko tša malopo le dipheko tša badimo. Bjale dipheko tšewe di fapane mo aparele ya tšona.

346 856 Dipheko tša malopo. Ba re go bolaya pudi ewe ya malopo, ba ntsha khagara goba tše pedi. Ba dira ka mokhwa owe ngaka e ba laeletsitšego ka nosi. Le yena moalafi o swanetše go ya ga ngaka yo mmotša ka mokhwa owe a swanetšego

go alafa molwetsi ka ona. Marapo awe a ditolo ba dira masobanyana, ka gare ga masobana awe ba kitela dipheko. Le naka la pudi le lona ba lekitela dipheko, ke moka ba thiba ka motu. Godimo ga motu ba thomela thorwana ya tatabaloi. Mothomong ba dira le ka dikoko. Ba hwetsana dikoko tsewe di tswilego di thedu ke moka ba di tseya. Ba yo ditshela dithare ka gare. Mothomong ba dira ka dinaka tsa lethakanoka. Le tsona ba yo di thathela dithare. Bjale ba di folela ka lenti goba lerala, ba mo apeša molaleng. Tše dingwe a phathakha ka mahwafeng. Dilo tše di bitšwa gore ke dipheko. Ke moka ke khwara ya gwe, o swanetše go di apara tšatši le le tšatši.

347 857 Dipheko tša badimo. Motho a ka babja ka dipelaelo tša badimo. Bjale ge ditaola di ile tša ba botša gore go belaela badimo, ba swanetše go phasa. Bjale ngaka e tla ba botša sewe ba swanetsego go phasa ka thona. Bjale pheko e kholo ke thela ba phasago ka thona. Ba hunellwa marala a thelo se la ba bolallego ge ba phasa. Marala awe ke dipheko. A go ke llwa matsogong.

858 Go thapiswa le go tlola. Dipheko tše dingwe ke tša go thapisa. Bjale ka morago ga mothapiso owe, ke moka ba mo tlotša ka tše dingwe dipheko. Dipheko tša go tlola, di thuša kudu go thibela tša bošego.

Temana ya 10: Tše di rotosago malwetši le bomadimabe.

348 859 Kgolo ya bomadimabe. Bomadimabe bogolela motho ka ditsela tše dintši. Bjale ka ditsela tše di latelanago tše: Badimo, bosafu, nanganga, bophoko leba. Ke tsona dilo tsewe di godisago bomadimabe bja batho. Re hwetsana theema sa go leka gore motho a be poifong ya dilo tsewe. Seema sa nthe ke se. Ga bo lephega mogopo a o ribegwe. Ga bo mogale o wa ribega. Se sengwe se re, se batana se bjo se tshabisa talo la thona.

860 Bomadimabe ba go godisa ke badimo. Nyaka go thapa tsi-
bugong bomadimabe a ba thape. Mona go bolwa-bolwa ka bomadimabe
bja lehu. Ka gobane ge motho a ka hwela ke motho, ba swanetše
go mo thapisa tsibugong. Ka go riale mowe ba direla gore
bomadimabe bo fete le meeti goba le ba fiti ba tsela. Le
ga go le bjale ge madimabe a go lebane ke moka a go lebane.
O ka no thapa ke moka ge o boela gae yo mongwe a hwa.

861 Bomadimabe bja badimo bo godisa ke go se ba thokomele.
Ka baka lewe a gona sewe o ka se dirago sa go lokela. Dilo
ka moka di tla fo go tswa ka diateng wena mong o re o di
khupere. Ge papago a ile a go šielala lehumo, lehumo lewe le
tla šala la mo latela. Goba o bereka makhweng o hwetsana
tshalete e ntsi, le ka mo e yago o ka se ke wa e bona.
Goba ke mabele, le ona o tla no bona mo a eme ka marite.

349 Khakantshane ke go foleng, o tla no bona go tsetse mooko.
Molato keng, molato ke gore motho a khone go šetša badimo.
Dingaka di tla leka ka maatla go mo eletša, a se ke a ya ka
dikeletso tša bona.

862 Motseng wa ga Saai o gona monna wa mofuta owe. Monna
yowe leina la gwe ba re ke Manyapa. Monna yo dilo ka moka
di mo ekulugile, ke modidi wa badidi. Bjale ba tseyo bomadima-
be ba beya. Papago monna yo o ile a šiya dikhomo tše dintši,
le manaka a pula. Bjale o be a no ba le mosadi ka o tee.
Ngwana wa mothankana e le yena Manyapa. Papagwe o hwile
e le monna yo a tilego, a šiya morwa wa gwe e lesogana.

863 Manyapa a ba le molala pele ga papagwe. Ke gore ge a mo
roma a thoma go pheta molala. Dipheko wa bona papago a go
šupa tšona ka moka ga tšona o bona gore o khaufsi le go
khuduga mo lefatheng. Papagwe a swaba kudu ka baka la
ngwana yowe wa gwe o tee. Ka tšatši le lengwe ge a yo tswarela
manaka a dipula, o be a e ya le papagwe. Batho ba ile ba mo
sole, a kwa disolo. O ile mo a thoma go kwa sewe papagwe
a mmotsago, yaba lebaka le khaufsi. Ke moka papagwe a fapana

le morwa, a se šu a mo šupa dipheko ka moka.

864 Mohu o be a thusa batho ka maatla. Ge pula e sa ne e be ba e ya go yena bošego, ke moka a yo dira ka mokhwa o a tsebago, pula e ne. Mathong ga tau re ya ka lebone. Ke gore e be ba sa e fela. Ba be ba ntsha dilo tša bona. Ke mokhwa owe a ilego a šiya lehumo le lentši. Ka morago ga lehu la papagwe lehuo ka moka la latela mohu. Di ile tša hwa ka moka ga tsona.

865 Melomo ya batho e fa motho manyonyo. Ka morago ga lehu lewe la papagwe, gwa ba le komello. Bjale ka go tseba gore papagwe o be a tseba modiro wa manaka a dipula. Batho ba ya go yena bjale ka ge e be ba fela ba e ya ga papagwe. Manyapa a ba le mafofela teng ge a bona khomok e lemile dinaka. A re go molubi wa pula go lokile goma re tla šala ra di bona. Ke moka molubi a bula difate. Difate tše bulega. A boela gae ga gwe. Re tla re ke dipitsi re tla bona ka mebala. Go riale ke molubi.

351

866 Manyapa a ya a swarela manaka a pula. Papagwe o hwile a se šu a mo šupa. O ile a swarela a gopola gore o wa sware-tše ka molao, khanthe a swarela ka molao. Go ile gwa thulega phefo e ngwe ya go roba le dithare. Khanthe phefo ewe e napa e gafiša Manyapa. Ke moka manyapa a ya napa ya ba modidi wa badidi. Madimabe a gwe ya ba a magolo a go thoka lelapa. O tsama a ngathelwa diatleng. Bomadimabe bja agwe a bollelwe, o etirile ka noši. O hwetsane bomadimabe ka go se kwe papagwe.

867 Bomadimabe bja bosafu. Ke gore dilo tše di tla somago ke wena a di babe. Ge o di šunisa a o di kwele bothoko. Ge e le dikhomo goba dipudi, o fo di rekiša. Bjale wa lebella gore o be a rekisa ka gobane o tswentse ke se sengwe. Makalo wa o kwa a bile a nyaka go rekisa e ngwe. Dipudi o fo fana ka tsona. Ge e le dipokolo tsona le go bolabola a
~~rexbuabaku~~

RM/

352

re bolabole, ka gobane ke mo goga di bete. Mogoga dibete
ke gore ge e hwile a e lewe. Ba e goga le ka dibete tša
yona ba yo lathla.

868 Motho wa mohuta owe, a ka se ke a ba lemathase. Dilo
ka moka o tla di fetša ka baka la bosafu bja gwe. Motho
wa mohuta owe ke yo o kwago ba re o gana ke lehumo. Dilo
ka moka a di mmabe. Ka go riale mowe wa re mo o gopola, wa
hwetsana e le gore a nyake go di bona di a mothodiya o nyaka
gore di fele. Ka tshalete e la a go ba a di rekisa wa gopola
gore o tla reke tše dingwe. Ka gobane batho ba bangwe ba
dira ka mokhwa owe ka mothahu wax go šiya ke mohu. Ba
dira ka mokhwa owe ba nyaka go reka tše dingwe diruiwa.

353

869 Mothomong bosafu bja gwe ya ba bja bogosana. Ka mothahu
owe wa go šywa, ke moka a phela ka nama. Ge a le ka mokhwa owe
bo-nyaa morena a ba fele. Motho yo mongwe le yo mongwe o
hwetsana a go thompha. A bile a etibisa go wena ka mokhwa
o, ya go ba e le mogwera wa papago ka gona. Ka baka lewe ba
go godisa, ke moka le wena o wa lebala wa kokomoga. Ke moka
tšatši le lengwe le le lengwe ba thwa rago mo. Ka go riale
mowe o laiwa melao. Ka lona lebaka lewe ke wena khosana.
Ba belebetša ke nama le mabjala.

870 Bjale ka monna yo Kokobetša. Papagwe o ile a hwa a mo
šielala lehumo. Lehumo e be e la dikhomo. Mokgalabje yowe e
be e le mmeti yo mogolo mo nageng ya gešu. Morwa wa gwe
Kokobetša o ile a no tseisa mosadi ka dikgomo tša go rekiwa
ka mabeto a gwe. Ka morago ga lehu la Maforwane, ke yena
papago Kokobetša, a thoma go phela ka nama ya kgomo. Nama e
tifiswa ke bjala. Maphoko a no dula a dutla mokola. Ka lebaka
lewe e be e le khosana. Bo morwa rragwe ba mmotša gore o
thinya diruiwa o tla thaka. A ka a ba kwa ba ntsha matho ba
mo lebella.

871 Tša etla ke namagadi go ya lewa ke ga tsona. Maforwane

354

o ile a šiya mosadi wa gwe a tha phela. Leina la mothologadi yowe e be e le Mangwako. Bjale mosadi wa Kokobetša e le Matala. Monna a šala a šegela mosadi wa papagwe. Mosegela o na le maborošo. Ka baka lewe mosadi wa gwe ya ba mamonyadiwe.

872 Kokobetša o ile a thwela ke mothologadi mogala. Ga gabo mosadi ke butswana. Bjale mosadi a botša Kokobetša gore dikgomo tša go šiya papago a di nthobadiši, di lala di nkgata bošego. Monna o ile a tsena ke mantšu a mosadi. Monna a dulella dikgomo ka lerumo. Mosadi a dira maano a gore gwa se ke gwa ba le moabe. Ka baka la gore e be ba re go bolaya, a dira maano a gore o wa rekiša. Bjale ge ba fetša megwapa ya e la kgomo, ba bolaya e ngwe. Ba dira bjale bjale go fithela dikgomo di feia ka lesaka. Kgorong ya gwe banna ba fodula ba tsetše.

355

873 Selema sa fithla. Ba la ke moka ba pana dipholo tša bona ba lema masemo a bona. Banna ba la bo-nyaa morena ba thoma go mo ekologa. Monna a thoma go kitima le dipane, ka moka ga bona ba mo gana, ka lentšu le, mo la e be e le tshemo ya mosadi wa go, e be re ka go dumela. Bjale ka gobane ke masemo, beng ba dipholo ba gana. Selema sewe monna a ka a lema masemo, a ile a lala. Basadi ba phela ka go šekela go buntsha ba bangwe mabele.

874 Mangwako a boela ga gabo, Kokobetša a mo šala morago. Ka ona ngwaga owe ba go se ke ba lema ka ona, ba ile ba ba le tlala e kgolo. Mosadi ge a bona gore theša se timile, o feia a e ya ga magwe. Bjale magwe a re go moredie, le magogo. Magogo ke gore magoboša. Ka gobane ba ba le selo a ba nyake gore se dule. Ba napa ba se goboša. Ge e le peu ba ka se ke ba beya. Ka baka la lerato Kokobetša a latela mothologadi gammogo le mosadi yolaxx wa gwe. Ba ba badidi, ba phela ka fase ga batwadi ba Mangwako. Bomadimabe bja gwe bo ile bja mo tswelala ka mokgowa owe.

RM/

875 Bophoko bo thlagiša bomadinabe. Dilo tša go ka moka ga tšona ba fetša ka moka ga tsona ka baka la lekgeswa. Ka baka la go šita go laola lekgeswa, wa nyaka gore le laole wena. Bomadinabe bo godimo ga go.

356 876 Bjale ka monna yo Thenyathele. Mogolo wa gwe e be e le Thathabele. O ile a hwa a šiya mosadi ba re ke Mpese. Bjale Thenyathele a šala a šegela Mpese. Mosadi a ba le bana ba bararo. Bana ba bathlankana yaba babedi wa boraro ya ba mosetsanya. Marasana a dikgomo a be a le gona, awe a goba a ka tseya mosadi ka tsona. O be a na le dikgomo tse diphethago menwana mmedi. Bjale dikgomo tsewe bakeng sa go tseya mosadi ka tsona di ile tša felela ka go lefa melato ya go swariwa basading ba banna ba bangwe. Monna o thintse dikgomo a epona e le tshuwana le gona e thegole.

877 O be a na le leoto la mosalo a bile a na le mahubeng. Mosalo owe e ke e diyo ba kgoro ewe ya gabo. Kgoro ya ga Raganya maoto a bona ba bangwe ke mošalo. Mahubeng ga gwe ge go tsugile o ka re o tla hwa. Monna yowe e be e tšhele ya go fetša mekgopa ya batho. Yena ka nosi a e thela leina la gore sa mma mongwe a se thapelwe diatla. Ge a riale o ra gore o ka re ke ya mosading, wa hwetsana mong wa gwe a le gona.

357 Kudu batho ba gopolela buswa. Ka gobane o ka fithla motseng wa monna yo mongwe wa bona ba sola buswa, morego wa bjona e le wa nana. Ka morago wa bona ba beya ka ngvakong, wa ba wa laela wa togo. Ke x sa mma mongwe.

878 Thenyathele a ba a kwatamisa leotolo ga Telane ka baka la lekgeswa. O ile a tsena motseng wa ga xnx Popela, a kwana le mothologadi wa gona. Mothologadi yowe ke Magampane. Magampane a ba le ngwetsi leina Makhobele. Bjale a bona mmala o moswa, a thoma go nyaka ona. Makhobele o be a na le monna ba re ke Mantefu. Bjale Magampane o be a na le moredi wa gwe ba re ke Nkekešane.

879 Magampane a raka Thenyathele ka ngwakong. O ile a le-
moga gore monna o sepela le ngwetsi wa gwe. Bjale ka tsatši
le monna a le ka ngwakong wa mosadi, ke moka o ya ka kowa ga
ola wa mokgekolo. Bjale ke ge mokgekolo a mo raka. Ka mo-
tswana ke ge a tsoga a thaba nyepo e ya sa maa mongwe.

Nkekesane a bikiwa ke monna wa ga Masumo. A thoma go kwana
nae. Ka tsatši le lengwe o robala le Makgobele mogadibo

358

wa Nkekesane. Tsatši le lengwe a robala le Nkekesane.

Monna a tswela pele le go phela ka mokgwa owe.

880 Mantefu a moswara a na le mosadi wa gwe. Ka tsatši
le lengwe monna a re mo a bona yowe mothinyi wa malapa a batho,
a re go mosadi ntirele tša go ja ka pela ke ne le leeto. O
diyo etela kae mogatsaka. A re ke ya matomeng ka molatwana
wa ka. Ge mosadi a be a butsisa monna, o be a nyaka gore
mogwera wa gwe a kwisise. Nyabele a nyabella a ya a tsena
ka ntong ya mosadi, a robala. Monna o ba etse borwa, o goma
tseleng. Ge a fithla a bula lebati, a hwetsana monna yola.
Ke moka o mo swere.

881 A mo lifisa ka dikgomo tše ntabe. O ile a re monna
o swanetse go lefa mosadi wa gwe ka lesome la dikgomo. Banna
ba ile ba mo ganetsa, ba re ke se kae. Mong wa mosadi a re
motho yo a še motho ke mpja. Go wa kwala bjale mowe ke godimo
ka maatla. Ge o re a ntshe lesome la dikgomo o nyaka gore a
nape a tseya. A re mo a kgona a ka napa a tseya. Ba ile ba
mo ganetsa. A ba kwela. Bjale a re ke mo nyaka dikgomo
359 tše ntabe. Bjale ka ge ba lwele nae mathomong, ba mohomolela.
Sethlotlolo sa ntsha dikgomo tse mong mosadi a itšego a ntshe.
Ke moka molato wa fela. Dikgomo tšewe o di hwetsane ka go
kwatamisa letolo ga Telane.

882 Sebara sa Mantefu a moswara a na le Nkekesane. Go
tloga ka tsatši lela a lifiswago dikgomo tše ntabe, a bona ga-
botse gore ntlo ke thefu. A diyo bitsa a e ya a robala nae
le fokeng. Phōšō ya gwe ke gore ge a dutši le mosadi a

se ke a fela a mo lokolla gore a boele gae. O fo dula aae bosego bja ba bja wa ntswe. Mo batho ba ethukišetša go ya malaong, ke gona mosadi a tswelago. Bjale ka tsatši le lengwe a mo hwetsana a na le mosadi lefokeng. Ke ka mabanyana.

360 883 Mong wa mosadi a ka a lifisa Thenyathele. O ile a tloga gae a lokile. O ile ge a ba hwetsana, ba thoma gore ba tshaba, a swara wa monna. A ka a mo swara ka diatla, o ile a mo tiya a wela fase, ke moka a mo tiya tše nkego o wa bolaya. A re go bona gore o idibetše ke moka a mo tlogela. A ya a hwetsana mosadi gae, le yena a mo tiya. Ke moka molato wa fela o etla mowe. Bomadinabe bja Thenyathele bo ile bja tswella ka mokgwa owe.

884 Manganga le ona a na motse. Manganga a dira ke batho ba go thoka keletšo. Ke gore ge motho a eletsa yo mongwe a se ke a ela thloko taba ewe a mo eletšago ka yona. Ka baka lewe batho ba lesetša go mo eletša ka ~~ga~~ gobane le ge motho a ka thinya molomo wa gwe a ka se ke a o kwa ke motho. Dilo tša gwe ba tla fo fetša ka legano ka baka la manganga. Ka morago ba tseya madinabe ba beya.

885 Ngwanokote, monna yo ke mothoka. O be a dula nageng ya Mothaba. Bjale o ile a rakiwa ke kgoši ya gabo ka baka la manganga a gwe. Bjale ke ge a kgudugela mo nageng ya gešu. Ge a fithlile a dumediša ba mo anogela. Ke moka a napa a ga mengwako ya gwe. O be a na le dikgomo tše dintši le dipudi.

361 886 Molao wa mo nageng ya gešu ge diruiwa di thinyane temong. Mong wa tshemo o ntsha diruiwa a di fa badiši. Ka moswana goba ka lona tsatši lewe, mong wa tshemo o tllilo to botša ge diruiwa di mo jetse mabele. A fo mmotša ka bothakga aowa o mmotša ka go omana. Ke moka mong wa diruiwa ~~ga~~ a šala a romela sebaka sa go rapela. Mong wa tshemo mo a re ke molato o wa lefa. Mong wa diruiwa

a swanela go bona ka tshemong. Wa ya go bona ka tshemong o ubela mong wa tshemo, ka go riale mowe a o bone molato o wa nyatsa. Mong wa tshemo o tla go lifisa ka mokgwa o a ka kgonago. Monna o ile a butsiwa molao goba melao e ya ka godimo, a dumelana nayo.

362 887 Mothoka ke mothoka a na boeng. O ile a leka ka maatla go kgotella melao ewe ya letsufi. Bjale a no bona diruiwa tsa gwe di tswa ka sakeng, lebaka la gore go be le tswarelo la se be gona. Monna a bona gabotse gore bapesa ba etukiseditse go nkgobosa. Ge motho a fithla a re dikgomo di njetse mabele. Ke moka o mo fetola ka gore nkabe o tswe o di gapa. Ke moka ka moswana o tswa a di gapa. O nyakela motho yo mongwe ba yo bona mowe diruiwa di llogo gammogo le mong wa tshemo.

888 Mothoka o re a tsa ja mabele di lle makapa. Ka go riale mowe ke moka mothoka o ganne molato. Makapa ge ba mmutsisa a ba thalošetša gore ke megwane. Le ge mabele e sa le a manyana a se su a ba le dinoko a fore di lle makgapa. Mowe o supa gore mabele a tla thoga. Ka lona lebaka lewe la gore a tsa ja mabele di lle makgapa goba makapa. * Ba napa ba mo thoya. Dikgomo tsa gwe tsa tsena tshemong ja motho, ke moka motho yowe o wa di gapa a di isa. Ka morago ga mowe ke moka motho yowe o fetela kgorong.

363 889 Bjale ka ge molao e le wa fase le. Ke moka ba kgoro ba yo ema le mong wa tshemo. Ba lifisa mothoka wa batho bala. O ile a se ba felle pelo, a ba lebella. Ba fo tswela pele le go mo lifisa. Dipudi ka moka tsa fela, bjale ba tenella dikgomo. Molato ke baka la lentšu le la la gore a tsa ja mabele di lle megwane. Mothoka yowe o ile a nyaka go ba le bomadimabe bjale a lamolela ke makgowa. Molao wa makgowa wa kwana le gore motho a tswa a gapa. Mong wa dikgomo a yo bona gore di lle no go kakang. Dikgomo tsa

x gwe di ile tša phepela ka mokgwa owe. O ile a diyo gana go lefa, mamondi a isa taba molopeng.

890 Le ga molao wa makgowa le mothoka o dumelana le gore, di tswe di gapiwa le go bona gore na di ile mo go kakang. Batho ba mo ga gesu a ba ka ba kgodiswa ke molao owe. Ba ile ba fo tswela pele le molao wa bona. Selo se se dirago gore ba se ke ba tlogela molao wa bona, ke gore ka tsatsi le lengwe di a thinyana, wa ronela t sebaka ke moka ba go swarela.

364

891 Matsatsi a bo lehono ba bangwe ba latela molaô wa mothoka yo la. Fela a se ba bantsi bawe ba latelago molao wa go bona. Ba nyatša go beelwa molaô ke mothoka. Batho ba tla ba ba o sala morago ka baka la gore makgowa le bona ba eme go ona. Le gona ke baka la gore ge ditaba di sita mo dikgorong tša sesotho, di ya go fella gona makgoweng. Ke baka lewe batho ba tia tlwaelago.

892 (a) Go goletwa ke malwetsi a bana. Batho re sika le malwetši. Ke yona x kgati ya kgotswane. Gona le difeka. Difeka ke gore dilo tša ngwaga o moswa, dikenywa, merogo le mabele. Bjale dilo tšewe di a lumiwa. Ge di sešu tša lomiwa di bitsiwa gore ke difeka. Bjale difeka di bakela bana malwetši, bolwetši bjowe ba re ngwana o fekegetše. Le ba bagolo ba fekegela, kudu ba bini ba malopo. Ba bini ba malopo ba swanetše go lona di feka ka tshidi ya malopo. Bana ba swanetše go lomiswa ke batswadi ba bona. Ba lomiswa pele ga gore yo mongwe a je ngwaga o moswa. Go bjale ka ba malopo.

893 Bana le ba malopo ba fekegetswa ka mokgwa mang. Ge no-tseng go na le bana le ba malopo, batho ba motse o nowe, a ba swanela go ja difeka pele ga bana le ba malopo. Motho

RM/

365 yo mongwe wa motse ge a ka ba jela difeka, bana le ba malopo ba swanetše go fekegela. Ke gore ba tla babja kudu. Bolwetši bjowe bja difeka ge ba tla fola, ba nyakela ngaka ya go kgona go fekolla, ya tla ya ba fekolla.

894 Go jela bana le ba malopo difeka ke ka mokgwa mang. Go ba jela difeka ke ka mokgwa o. Motho o hwetsana ba motse o mongwe ba dirile mapoto a go lomisa bana ba bona, ke moka o nwa nabo. Ge a boela gae a yo swarela ditswana ke moka bana le ba malopo ba fekegela. Ba motse owe ba lomisitšego bana ba bona, a ba thaila selo. Merogo e meswa ba ja. Bjale wa ya wa ja merogo ewe ke moka ba fekegela. Molomox wa bana le ba malopo ke motsekwane. Ba o loma ka tshidi ya difeka. Ka morago ga mowe mabele a maswa a mapoto a molomo. Ke ba malopo banwa go ka tshidi ya malopo. Bana ba nwela lebitleng la motho yo mogolo.

366 895 Molao wa bana le ba malopo. Ngwaga o moswa ba laiwa gore ba se ke ba ja dijo tša malapa a mangwe pele ga gore ba lome. Kudu tayo e godimo ga bana. Ba malopo bawe e lego ba bagolo molao owe ba o tseba. Ge motho a hwetsana gore ba lomile ba motse owe a se ke a ba a likiša go ja dijo tša gona.

896 Madi a banna a dira gore ngwana a no dula a goletše ke maduna. Ngwana o lela ke papagwe. Ke gore mmago ngwana ge ngwana wa gwe e sa le yo monyana, a swanela go sepela le banna, ka baka la gore madi a bona a tla tshuba bana. Madi a papagwe a ka se ke a mo tshuba. A ka mo tshuba fela ge papagwe a kitima kudu le dinare. Dinare ke ~~hnd~~ basadi. Bjale ka go riale mowe ngwana o tla fo dula a goletše ke malwetši. Ngwana wa go tshubiwa ke madi a banna, o golela ke mpana, marago ke matswatha. Motho yo mongwe le yo mongwe o tla no bona.

897 Boetswaro bja mmago ngwana. Motswetši o sepela le

367

sesepana sa gwe. Ge a e ya bjale ke molao. Ge ba mo gela bjala a swanela go nwa ka sela go nwago buntsi bja batho. O swanetše go tshela ka sesepaneng sa gwe. A swanela go dumella mosadi yo mongwe le yo mongwe a ka kola ngwana. Motho yowe a mo kakolago, o swanetše go mmošša gore wa se ke wa kgoma. Le ge mosadi a se na ka makgoma ke molao wa gore a bolabole bjale. Makgoma ke gore mosadi yo a fetago ke kgwedi. Mmele wa gwe o wa fiša. A kakola ngwana ke moka ngwana o wa kgoma. Mo go kgoma ke go babja.

898 Tšhila ya lehu. Le yona e baka malwetši. Motho mo e le segwathana, a swanela go fo ja dijo tša batho ba ba fi-faletswego. Mofifandi o swanetše go kgera pilo, a e šile, a tshele maupi-nyana a yona diatleng. Bjale motho yo la wa segwathana a lantswe pilo seatleng sa mphapa. Sa mmagoja o wa gometša, ke moka la x mphapa o wa latswa. Bjale go lokile a ka ja. Mo dipilo di se gona ba gathlane teleng motsoko o lokile. Go kakola ngwana o dira bjale mmago ngwana wa latswa. Bjale yena a mo otlolla a kgona a mo akgela godimo. Ke gona a ka mo kakolago.

368

899 Ge ba sa ka ba dira ka mokgwa o wa ka godimo, ngwana goba sekoka o tla babja bolwetši bja go oka ka megoko. Sekoka ka nosi se tswanetše go lemoga taba ya mohuta owe. Ge e le ngwana mo leugi ke mmagwe.

900 Badimo ba godisetša motho bolwetši. motho a ka fo babja, a sa fole. Bolwetši bja gwe bja tswela pele. Bjale ba leka ka maatla go kitima le boreakgona ba etla ba šitwa. Boreakgona ba ka se ke ba go botša gore bolwetši bjo re ka se ke ra bokgona. Ba tla no tla ba lathela dipheko tša bona. Ba bile ba nyaka le ditseka. Ge badimo ba sa nyake mowe motho a fole. Go fola ga gwe e šege ba phetha mowe badimo ba go nyakago. Gona kgolelo ya bolwetši

RM/

K34/82

e tla boela fasa.

901 Motho o ja mothatswa a thaeletša ga o tla mo lomisa mala. Moji wa dijo a na megabaru, ka gobane wa ba le megabaru di tla go phelephetha. Megabaru ke gorex go se thlahune, wa thlahuna gabedi ke moka wa metša. Ge a eja le ba bangwe re re o wa phata. Go phelephetha ke gore go e loma. Dijo tša go fo metša o sa di thlahuna wa di budiša, di fa mogodu mosomo o mogolo. Bjale ka go riale mowe ke mo o kwago di loma. Di fitile menong a sešu a di šile gabotse. Mothatswa ke mojana wa go lewa. Mong seema sa mothatswa se re, tshwene ja mothatswa ka o tee o kwe mo o go loma.

902 Tšhwene go šupiwa monna, mothatswa ke mosadi. Monna a swanela go fo gaba-babetša. O swanetse go kgetha mosadi ka o tee, o tla tseba mowe se thabi sa gwe mo se tswago. Ge o ka elelana le ke a ratwa, ke a ratwa e a ja. Wa thabega bolwetsi bja go a bo kgone ke motho. Dingaka ka moka di tla fo tla di tseya di tseka tša go di tloga. Mafello ke moka wa lopa ka thogo.

903 Madi a basadi a swane, a ba bangwe a bogale kudu. A ba bangwe a bogale. Bjale ka go riale mowe o tla ba lla dingaka maina a basadi ka botlalo. Bona beng basadi ba šetše ba go tibile gore ke wena mafeta a feta. Mafeta a feta ke gore wa robala le yo mosadi, ka moswana o wa feta o robala le yo mongwe. Ga gona le mosadi le ka o tee yowe a ka go fago sethare. Ke moka bolwetši bo tla napa bja gola. Le wena mmabje o tla no ba o tsebe gore e fula e okametše leopš.

904 Dithatho ke tšona tšewe di godisago malwetši. Lentšu le dithatho le šupa go thatha. Ke gore o swanetse go thatha basadi. Mo o tha ba thathe dithatho di tla go tswara. Dithatho ke ditifa tša basadi. Ge o thatha ke ke gore o thatha

Rli/

tsona ditifa tšewe. Ge o sa dithathe tšona ka nosi di tla go swara. Bjale no di go swere ba re ke dithatho. O rathile godimo ga basadi ba ditifa. Dithatho di dira motho theretele, ka gobane maoto a gwetebana. Bjale ge o tha tsebe mothatswa owe wa go ya wa o ja, ke moka ke lehu lago.

371 905 Lehu la banna le tswa godimo ga basadi. Bjale ka baka lewe banna ba re basadi ke baloi. Basadi ke baloi fela ka theko e ngwe a še baloi. Ka gobane batho ba bantši ba bolaya kex madi a basadi. Bjale banna ba bantši ba fo hwa ba homotše, ka go tshaba go bola mosadi yo a mo go-batsitsego. Kgomolo ya gwe ke gore mosadi yowe ke wa mongwe.

Temana ya 11 (a) : Malwetši a tš tsibiwago le mealafele ya ona.

906 Malwetši a na le maina a ona le dithare tša go alafa. Bjale maina a malwetši a tla ngwadiwa ka mo fase ka go latelana: Malopo, Dilešo, Thekhuba, Thehuba Thethegolo (Ntere), Melala, go loma ke nala, go opa ga thlogo, Mothothomelo, Dibokwana, Go thaba ke madi, Matho, Ditebe, Dithatho, Mokolo, Pelo, Madi a maleko le go kutiwa ke basadi. Malwetši a gona le malwetsana a mangwe a basadi le bana.

372 907 Malwetši a basadi. Basadi le bona ba na le malwetši a, a ba lebanego. Monna ge a tseya mosadi, o mo tseela gore a tle a amelegele bana. Bjale maina a malwetši a bona ke a: Thelumi, Kgomo, Phapano ya matsatši, Mammuwi, thetsele, Kganelo ya disala morago, kgano ya go belega le Lekone. Malwetši awe ke a basadi a go lwantsha pele go ya basadi.

908 Malwetši a bana. Bana le bona ba na le malwetši a a ba lebanego. Malwetši a bona ke a a latelanago ka mo maphepeng a ka fase: Makgoma, sekgagane, Phogo, setatana, tsa dithabeng, Lethakgo le metsho. Ke ona malwetsana a

bana. Bjo bongwe ke Thwane. Malwetši a a ngodilwego ka mo godimo ke ona malwetši a a tsibiwago mo nageng ya gešu. Go na le bolwetši bjo bongwe bjo boswa, bolwetsi bjowe ba re ke Matau.

909 Mealafele ya malwetši le dithare tša go alafa. Malwetsi awe a tla ngodiwa ka go latelana ga ona gammogo le dithare tša go alafa. Bakeng sa bolwetsi bja makgoma, ke šetše ke botšalošitše moalafele ya bjona gammogo le dithare tša bjona. Bjale ka mo fase go tla thalosiwa awe a thakago a thalosiwa ka mo maphepheng a ka godimo. Bolwetsi bja matau le ~~ma~~ bjona bo tla ngwadiwa.

373

910 Dilešo, ke bolwetsi bja go diyo leswa. Baloi ba dira tše dikgolo, ba kgona go fakela selo ka teng ga motho sa ya sa mo dula mahubeng. Dithare tša bolwetsi bjo ke tše. Pitsilome le thebata-badimo. Dithare tšewe pedi tše ke tša go thatela a enwa. Ke gore di šikinya thelešo. Ka morago ga inowe ba mo nyakella tša go thatšisa. Tša go thatšisa tsona ke tše theno sa kwena le mothakola-taufi le mafsi a dipudi goba a dikgomo. Go ngwala ka gore mafsi dipudi goba a dikgomo ke phapano ya moalafele ya dingaka. Mothatsisiwa o thatsiwa e t sa le ka moswanyana a sešu a a ja selo. Ba mo thatšisa tšatši le go se na maru.

911 Bolwetši bja sehuba. Bolwetsi bjo bja sehuba ke mehuta e meraro. Bjale e tla no ngwadiwa ka le naneo la tsona. Mo go ngwadiwa sehuba-huba. Dithare tša go alafa thwetsi e, ke tše : Manaka-ntshane, Lebati la mphalane, Moupa-tadi, Nkekologe, Phereferenwana, Phela, Therokolo, le paabokone. Di diriwa ditsheta ke moka tša kgogiwa ka pipi. Moši wa tsona o kgo a a metša, o mongwe a o ntsha ka dinko.

374

912 Dithare tše dingwe tša sehuba. Dintsi tša moriri-moko. Tšona o wa huma ke moka wa dim tsota o metša meti a tsona.

RM/

Mamati a moreile. Ona o wa apeya ke moka wa fela o e nwa meeti ya ona. Dinti tsa methetha, di a humiwa ke moka tsa tsotiwa. Therokolo, se a tsotiwa wa lala o se mumetse. Ka nnete ka moswana mo o gotholo, o tla bona se etswa.

913 Dithare tsa mahubeng a ba bagolo. Dithare tse di maatla gagolo bakeng sa bolwetsi bja mahubeng. Dithare tsa nthe ke tse di latelanago tse Phitsilome, dimati tsa Mphalane, Phudisoba le Lempobe. Di diriwa ditsheta ke moka tsa orelwa. Go tshediwa le tshidi ya banna.

Phudisoba e alafa le se sepidi.

914 Dithare tsa bolwetsi bja thehuba se thegolo. (Ntere) Sehuba sewe ge motho a gothola o tswa madi. Dithare tsa bjona ke tse. Molorwane mamati a ona, Mphara-tshwene, modi wa mphata le Leobola. Ba ditema ba dira segokgo ke moka ba fela ba apeya meeti a nwewa.

375

915 Dithare tsa letshollo la teng e khubedu. Bolwetsi bjo bo kotse kudu. Motho bo a bolaya. Bjale ka go riale mowe, bja tsena motho ba swanetse go phakisa go mo alafisa. Bjale bolwetsi bjowe bo alafiwa ka dithare tse: Legosola, Leope le mongenge. Dithare tsewe di maatla kudu mabapi le bolwetsi bjowe. Medile mamati a modi wa mongenge di a temiwa ba dira segokgo, ke moka sa fela se apeiwa ka pitsana ya dithare. Go nwewa meeti a tsona.

916 Bolwetsi bja lekone. Bolwetsi bjo bo gabedi. Ke lekone la bolwetsi bja basadi le lekone la bolwetsi bja diso. Bjale mo go tla ngwadiwa lekone la bolwetsi bja diso. Dithare tsa bolwetsi bjo bja diso ke tse dilatelanago ka mo fase: Lefofa la lekone, Monata wa lona, lerapo la lona le lefalatsa-maru. Dithare tsewe di a sidiwa ke moka ba phupha molwetsi ka leretha lewe. Tse dingwe ba dira segokgo ke moka a fela a e nwa. Diso ka moka di tla menoga tsa

Rai/

376 tšwela kantle, ke moka ba diphupha ka leretha lela. Ke moka bolwetsi bo afoa.

917 Dithare tša mokakamalo o motala. Bolwetsi bjowe bo aiafiwa ka dithare tše : Boloya-matsepa, mothakola-tsufi, motnare wa mokakamalo le therokolo. Dithare tše we di a temiwa tša dira thegokgo. Ke moka molwetsi a fela apeya a e nwa.

918 Dithare tša bolwetsi bja letshollo. Dithare tšewe di maatla godimo ga bolwetsi bja letshollo. Dithare tša bolwetsi bjo ke tše di latelanago tše: Pudi tša swebane, Mphara tshwene, Thagadiboya, lesoko le serokolo. Dithare tše di temiwa segokgo ke moka ba sa teela molwetsi a enwa.

377 919 Dithare tša mo mosadi a loniwa nka teng. Ke dithare tša lebofelo. Bjale dithare tšewe di go bana le tše tša ka godimo tša letshollo. Dithare tšewe ke tše: Makgata a moswara-badikana. O wa orela. Theboka e, Motshela kgwale wa boya, mothabisa-madi, medi ya tsona e ya gopiwa ba mo oretša. Makgata awe ba gopilego ba bitša magopela. Bjale medi e mengwe o apeya a enwa.

920 Dithare tša bolwetsi bja Kudumela. Motho mo a e tswa kudumela, ba mo gopolela gore o nonne kudu. A go bjale motho yowe o wa babja. Bjale bolwetsi bjowe bona le dithare tša bjona. Dithare tša go lebana bolwetši bjowe ke tše: Medi ya monepenepe. O diriwa ditsheta ke moka a orela. Ka morago ga mo ditsheta di swele, ke moka ba šila tshidi ya tsona. Tshidi ewe e todiwa ka selele. Bjale ka morago ga mo a tlotše ka thona, ba goma ba se boetša ka nokeng ba se kgata ka letapa. Go kgata kudu go bolabolwa ka go tshekga.

921 Dithare tša mo ba nwisitše motho mojana. Batho a re nyakane, ka baka lewe go na le batho ba go nyaka kudu go tshella ba bangwe mejana ya go bolaya. Bjale motshendiwa ge a ka phakisa a o kwa gore, o tsheletswe. O swanetše go epa

378 molore wa dikgomo o moso ke moka a o síle. O sendiwe gabotše ba o phathaganye le letswai, ba tshele ka meeti a go ruthela ke moka a nwe. O tla thatša le go bjega. Mojana ka moka o tla tswa.

922 Dithare tša go belegisa. Basadi ba ima dimpa ke moka a síta go belega. Ke gore ba bona matsatši a gwe a fo feta. Ka baka lewe ba mo nyakella dithare tša go mmelegiša. Dithare tšewe tša go belegisa ke tše: Mmilu le pudi tša swēbane. Ba epa medi ya tšona ke moka ba thlatleya medi ya yona, ba mo fa meeti a nwa. Meeti awe a bolwabolwago ke a yona medi ela.

923 Dithare tša bolwetsi bja modikulugo. Modikulugo ke bolwetši bja gore ge motho a sepela, a bona matho a gwe a na le letsufi ke moka a bona e ke mabu le dithare di a sepela. Ke bjona bolwetši bja modikulugo. Bjale dithare tša go bo alafa ke tše: Modi wa seragala, Mathepa a thakadu le mathepa a mmutla. Di a kgotiwa tša oretswa ke moka tše dingwe di a nwewa.

379 924 Dithare tša go fekolla dikgomo. Dikgomo le tšona di a fekegelwa. Bjale ka go riale mowe di swanetse go fekolliwa. Ponagalo ya mo di fekegetswe, ke go tswala ga tšona le go otlā. Dikgomo mo di fekegetswe di a folotša. Ka go riale mowe ke yona tshupo ya gore di fekegetswe. Dithare tša go alafamo di fekegetswe ke tše: Phela, leilane, tshidi ya motse, tshukane le maloko a kgomo e ngwe le e ngwe. Di a kgotiwa ke moka ba di foka ka le thare la mothapa-tshila. Ke moka o tla bona dikgomo di phela gabotše.

925 Dithare tša bolwetsi bja matho a moretetsā. Matho a bakiwaxx ke go teiwa goba go fathiwa. Bjale gwa bonagala gore matho a nyaka go dula. Bjale a na le dithare tša go alafa matho mo a le ka mokgwa owe. Dithare tša go alafa ke tše tša ka fase tše: Mothako ba apeya a enwa meeti a

segokgo. Motshidi ona o wa orela ka ditsheta tša ona.

380

926 Dithare tša go hupa basadi. Matšatši a bo lehono go boima kudu, ka baka la togo ya basadi. Matšatši a bo lehono thalano e tse se kudu. Ka baka lewe banna ba dingaka ba na le dithare tša go thusa banna gore ba se ke ba tlogela ke basadi ba bona. Dithare tša go hupa basadi ke tše: Makalau-bane, Mabofe le Kgato. Makalaubane ke nonyana, bjale e tsena mo dithareng tše pedi tše; kgato le mabofe. Di a šidiwa ke moka wa bolaya kgogo, wa apeya natšo. Ke moka ba tla ja ba nwa le moro. Ke moka o ba hupile ba ka se ke ba tloga.

927 Dithare tša bonna bja banna. Banna ba ya ba fellwa ke bonna. Bjale ka go riale mowe ke gore monna o kgomile. Bjale ka baka lewe ba swanetse go kg mokgomolla. Ka Morago ga mo ba mokgomolotse ba mo fa dithare. Dithare tše tša go banna maatla ke tše: Mosemana, Phoko-Puti, setoumana le moisa-bagolo. Di a šidiwa, ke moka a ditshela ka mapotong.

381

Mapoto awe a nwewa ke yena monna fela.

928 Dithare tša go alafa melala. Melala e na le bowetši bja yona. Motho mo a bolaya ke melala a kgone go lebella kowa le kowa. Melala ya gwe e fodula e tetemetše. Ge a lebella ka theko o diyo sokologa ka moka mmele wa gwe. Ke yona twetši ya melala ewe. Bjale dithare tša yona ke tše: Motapanamane ke ona mothare wa melala. Ba epa medi ya ona, ke moka ba dira ditsheta ba go oretša. Ka morago ga korelo, ba di šila. Ke moka ba fota lenti la mokgeba ba go temella molaleng. A wa swanela go le kgaola le tla kgaoga ka noši.

929 Sethare sa mala. Ke gore sa mo o loma ke mala. Bagologolo e be ba re lesogana a le lome ke mala. Wa bona le loma ke mala le gana lapa. Ke gore a dule ka lapeng o kitima kudu le dinare. Ge e le yo monyana o fo alafiwa ka modix wa morothena fela. Ge e le yo mogolo wa monna, o wa

lafiwa ka tshidi ya banna. Basadi e fo ba modi wa morotha.

382 930 Dithare tsa go opa ga thogo. Thogo e gabedi, go fo opa le go opa ka baka la madi a basadi. Bjale ya go opa ka madi fela. Ba lomega ka mothogo ke moka madi a tswenyago a tswa. Ke moka ya fola. Thogo ya madi a basadi a e fole kantle le gore ba phathaganye le tshidi ya banna. Mothare wa go alafa go opiwa ga thogo ke mothakola-tsufi. Ba o dirax ditheta ba mo oretsa tsona. Ka morago ga korelo ba di sila ke moka ba fota lenti ka tshidi e la. Ba mo tsema thogo, ka pelenyana ba ripa lenti ka baka la go tshaba gore le ka mo tshaba.

383 931 Dithare tsa mothothomelo. Bolwetsi bjo motho wa bjona a nyake tsa go ja. Sejo sa gwe ke meeti fela. Motho gore o bolaya ke mothothomelo re mmona ka ka go thothomela. O re a letsatsing a re a le morithing. Ke gona go bonagalago gore motho o bolaya ke mothothomelo. Bjale mothare wa yonak ke Lwato. Ba o kgota ke moka ba o sila ya dira leretha. Ba ruthetsa meeti, ba tshela leretha lewe, ba fa molwetsi a nwa. O tla thatsa nyoko le go mo tshondisa.

932 Dithare tsa bolwetsi bja dibokwana. Dibokwana di mehuta e meraro. Ke dinogana, dimphe le dibokwana tse dinyana. Dinogana ke tse ditelele tse dikgubedu tsa ditolotolo. Dimphe ke tse diteletsana tsa diphaphathi, tse ditshetha. Dibokwana ke tse dinyana tse ditshwanyana. Di tseela motho maatla, ka baka la gore dijo tsewe a di jago, go ja tsona. Ka teng ga molwetsi go fo dula go duna. Mo a re o ya go nya a diri thelo. Dithare tsa bolwetsi bjowe ke lekoma. Dimati tsa mphalane le medi ya metswiri, di a sidiwa le bo koma. Ke moka a koma a sešu a ja selo. Di tla tswa ka moka ga tsona.

933 Dithare tsa mo motho a na le mathaba a madi. Mothare wa mathaba a madi ke lemati la molaka le pherefere. Ba mo a peela tsona a e nwa. Ge madi a tswela pele, gona ba swanetse go mo thabela ka tshidi ya maleko. Madi a tla

384 palago kana.

934 Dithare tša malwetsi a dithatho. Dithatho ke bolwetsi bja banna. Banna ba botseya ba tswitsing, bjale ka ge dithatho di thalositswe ka mo matakaleng a ka godimo. Dithatho di alafiwa ka pudi, mooki o swanetše go ntsha pudi a fe ngaka. Bjale pudi ewe e ya bolaiwa. Ke moka o ntsha ditshika tša yona tša maoto a morago. Ke moka tše dingwe o wa di boloka, tše dingwe o wa di otlala. Tsela tša go othiwa ke tsona tsewe a kgaolago dithatho ka tsona.

935 Dithatho di kgaolwa ka mokgwa o. Ba x ripa diphate tše pedi tša morobe, ba di temella ditshika tšela tša go otiwa. Tshika ewe ya go otiwa e fotiwa ka tshidi ya dithatho. Bjale wa mosadi o ba ka gare ga ngwaka, monna o ba kantele. Bjale ba fapanetsana ba taboga lesika le la. Monna o tsena ka ngwakong, mosadi o tswela kantele. Ge ba di yo thoma go le thaboga, ke moka ba thaola lesika ka bogare. Ke moka ba thaotše dithatho.

385

936 Dithare tša dithatho. Dišala morago, kgubu ya ngwana. Di a tshubiwa tša x šidiwa le ditsheta tša dithare tše: Moila-nong, mothokolo, mothapa-tshila, Pitsilome le lekenelo. Tometšo ya tsona ke di šala morago le kgubu. Tšhidi ya tsona a e lewe. Bjale medi e mengwe ya dithare tšela, ba tema segokgo. Ba se e fa molwetsi o tla šala apeya a enwa, a tshela tshidi ya banna. Ka tshidi e la ya dithatho ba mo thabela dieta-noko ka yona.

937 Bolwetsi bja mokolo. Bolwetsi bjowe bo baka ke tshogo ya motho. Batho gantsi ba tshoga ka mokolo. Tshogo ewe ke moka e dirile bolwetsi. Bjale mokolo o wa lafiwa ka lerumo la go tswa marumong. Lerumo lewe le swanetše go ba le bolaiile motho. Ke thona sethane x sa mokolo.

386

938 Dithare tša kuto ya basadi. Madi a basadi a bogale kudu.

RM/

Bogale bja madi a basadi ke magogo. Magego ke gore madi a se fedl. Dithare ke tsa tse la dingodilwego bolwetši bja dithatno. Dithare tsewe ba di dira ditheta. Ke moka ba dira gore molwetši a di orele, ba faketse lex sethibo sa mosadi yowe a mo go batsitsego. Ka morago ga mo a di oretse, bjale ba f fakela sethibo ka moka ga thona, se swa le ditheta tšela. Ke moka ba šila ke tshidi ya banna. Sethibo ke motswarelo wa basadi. Bjale ba bitša sethibo ka baka la gore ba thiba ka thona gore madi a se ke a ela le dikgwele tša bona. Mong leina le legolo ke motswarelo. Ka bontši metšwarêlo.

939 Ngaka e ka se alafe mokutiwa ka medi fela. Molwetši a ka se ke a fola le ge medi ewe ya ga gwe e galefa. O swanetše go fakela tometšo ya tšona. Tometšo ke ona madi a mosadi yola a mokutilego. Bjale ka ge go ngodilwe kae le kae ka mo maphepheng a ka godimo.

387

Temana ya 11 (b): Malwetši a bana le dithare tša ona.

940 Bana ba na le maduma a mantši. Pele ga mowe, go na le malwetši a mangwe, a ke tšamilego ke a taboga. Ke a tabogile ka baka la gore nkesu ke hwetsane dithare tša ona le mealafele. A tla no bea a ngwadiwa ge sebaka se dumela. Bjale mo go ngwadiwa maduma a bana. Maduma a bana ke a a latelanago a: Thebedubedu, Thwane, Thekgagane, Phogo, Thetatana, Tsa dithabeng lethakgo le metsho. Makgoma ke bolwetši bjo bogolo bja bana. Bjale ba bjona bo ngodilwe bja makgoma fela. Bjale makgoma ke mefuta e medi. Mohuta wa boraro a o walafiwi.

388

941 Mehuta ya makgoma, makgoma, kakgomela teng le makgoma a boloi. Makgoma a ke a go kakolela, a šupa gore ngwana o kakoletšwe. A go bana le makgoma a dibjana. Makgoma a dibjana, ke a legoweng goba ka metseng. Mosadi mo a ka re a na le makgomo a fo swarêla dibjana kantle le go alafela,

RM/

bana ba kgomo. Mosadi wa makgoma o swanetše go tsoga e se le bosego a tšama a mumela meti ka malape a motse owe, a goma a boetša ka segong. Ke moka a gome a tshele ka pitseng. Ke gona a alafetše makgoma ba ka se sa kgoma.

942 Makgomela teng. Ke ona awe a sa thaloswago. Go thlalo-sitswe makgoma a go kakolelwa x le a dibjana. Makgomela teng a bonagala ga gore ngwana a ba le letsuollo. Mokgumisi wa ngwana o swanetše go tsogela go thapela ditsheta tša makgoma pele ga gore a thape. A bee a tšee lesoge a phumule dipale tša gwe ka lona. Bjale ke gonax ba ka kgomollago ngwana. Dithare tšona ke tša tše la dingodilwego. Ke moka o tla bona ngwana a fola.

389 943 Makgoma a monwana. Makgoma a ke awe a bitšiwago makgoma a boloi. Bjale makgoma ax mohuta owe ke ona a bolayago ngwana. A go na se sethlare se se ka alafago makgoma a mohuta owe. Ke gore mosadi wa makgoma a fithla a swarela ngwana ka monwana wa ngwana ke moka o kgumile. Dingaka di ka leka go mo alafa bjang le bjang ba ka se ke ba mo kgona. Mafello ke gore ngwana a hwe.

944 Mahu a bana a ka ba gona motseng, ka baka la makgoma a monwana. Mahu awe a tisa ke tefeletšano. Banna gantsi a ba tsebe selo. Batho bawe ba tsebago ke basadi. Monna ge a nyaka go kwisisa, o swanetše go theletša selo sa basadi, ke gona a ka o kwago gore ba lla ka dipolabolo di fe. Ngwana a hwa mosadi a ba le mma, ke gore ngwana wa mosadi yo mongwe a hwa, yo mongwe mosadi a ba le mpa. Mosadi yola a go hwela ke ngwana le yena mothlang a ribugago, o bolaya wa yola ngwana.

390

RM/

945 Kgati ya pele a e babe go baba ya bobedi. Ke ge basadi ba dutši ba šekela. Bjale ba bangwe ba tla re kati o kwa ya gwe. Yola mo a mo tiya o be a re a e babe. Ge mongx wa motse a thaka a lemoga taba ya basadi bawe, ngwana a ka se

ke a ba nae. Ke bjona boloi bjo bogolo bja basadi
godimo ga bana.

946 Dithare tša sebedubedu. Ponagalo ya bolwetši bja
sebedubedu. Sona ka noši se tabogela godimo le fase.
Bjale se napa mmele wa motho. Dithare tša go alafa bolwetši
bjo ke tše: Thebete-more le sebedubedu sa kome goba sa
puđi. Di a šidiwa yaba leretha, ke moka ba mothabela.
Ka morago ga mo ba mo thabetše ke moka o mo gata ka leoto.
Ke moka bolwetši bo ya fšla.

947 Bolwetši bjo bongwe ke sekgagane. Bolwetši bjo le yo
mogolo bo ya motswa. Kudu ke x bolwetši bja bana. Bjale
yo mogolo wa bona bo motswa ke gore mo e se le yo monyana e
šu bo ke bo motšwa. Sekgagane ke bolwetši bja diswana tša
go tswa mmeleng ka moka. Bjale motho mo a babja ke bolwetši
bja mohuta o, a swanela go ja morogo wa letswai. Dithare tša
bolwetši bjo ke letsoku le moreto wa tshwene. Ba di šila yaba
391 bupi. Ke moka ba mo thapisa ba mototša mmele ka moka.
Mothang letsoku lewe le ologago ka lona, ke moka molwetši o
fodile.

948 Marota ke bolwetši bja bana le ba bagolo. Kudu ke bja
ba banyana, yo mogolo wa bona bo mo tswa, ke gore e šu boke
bo mo tswa bongwaneng bja gwe. Bjale bolwetši bjowe bo kotše
gagolo, ka baka la gore bja fofela ka mathong ke moka matho
a go lofala. Bo nyaka gore go tsena motho, ba phakiša
ba mo alafiša. Sethare sa bolwetši bjowe ke moroto wa tshwene.
Moroto wa tshwene ke leina la kgakantshane, mong leina la ona
ke moroto wa dipela. Ba mo oretša ōna. Ka moragō ga
kōrēlo ewe ke moka ba šila, ba mo totša mmele ka moka. Ke
moka ke yona kalafele ya marota.

949 Bjo bongwe bolwetši bja bana ke Setatana. Bolwetši
bjo bo dira gore ngwana a fo dula a boretswe. Ke gore mpa
ya gwe e fo dula e setetete. Setetete ke go bapoga. Le gea
sešu a ja selo go fo swana le mo a lle. Ke bjona bolwetši

392 bja setatana. Bolwetši bjowe bo alafa ka dingaka tša basadi.

950 Mmathari Magomane. Ke yona ngaka ya mosadi yowe a tsebago bolwetši bjowe bja setatana le bolwetši bja metsho. Le ba bangwe ba gona le bona ba tla laudisa dithare le mekgowa ya mealafele ya bona ka morago. Bjale mo go laudišitše yena Mmathare ka noši. Dithare tša bolwetši bja setatana ke tše: Sekgukgununu, Sesego, Sephepele-mabati le Legoga-kobo. Ke tšena dithare tšewe tša bolwetši bja setatana.

951 Mekgwa ya kalafō. Dingaka a di swane mealafele go riale ke Mmathari. Nna ke alafa ka mokgwa o. Sekgukgununu, sesego le mabati a sephepele le medi ya legogakobo. Di a šidiwa ka morago ga mo ke oretšitše molwetši. Ke moka ba ~~re~~ re mo ba eya malaong ba mototša ka tšhidi ela ka monwa. Monwa ke makgura a go se phathagane letsholo. Ke mokgura a kolobe.

393 Makgura a dikgomo ke tsholo. Tšatši le lengwe le le lengwe ge ba e ya malaong ba mototša. Ka morago ga matsatši a se makae, ke moka mpa e ya pja. Lemati la Sephepele le medi ya legoga-kobo di diriwa segokgo sa go fela ba mo thateela a e nwa. Ke moka ke yona kalafele ewe.

952 Mmathari a tswela pele le go tšalosa bolwetši bja metsho. Metsho ke bolwetši bja bana. Ngwana ge a babja ke bolwetši bja metsho o wa paologa a ba yo mosetha. Tshupo e ngwe ke gore ngwana o fo dula a šotha. Dinala tša gwe. Ke yona ponagalo ya gore ngwana o babja ke metsho. Dithare tša go alafa twetši e ya metsho ke tše: Letatsane, lesoko, serokolo le motšhatšha. Ke tšona dithare tša twetši e ya metšho.

953 Mekgwa ya kalafō. Dithare tšewe ka moka ga tšona di a kgotiwa, ba phorola molwetši mmele wa gwe ka letatsane. Ka morago ga mowe, ke moka ba ditshuba a orela. Ba mo totša mmele wa gwe ka lona letatsane. Ba tseya letatsane ba ya ba le epela mafatong a ditela. Ba ya le yena molwetši.

394 Ba yo mmeula ditelana tša pedi tša go fapanetsana gare ga

thlogo. Tselana e ngwe e tswa e le ka sekgosing ya fithla phateng. E ngwe ya putaganya ewe ya ya ka mathaeng. Ke moka ba mo tala ka tshidi ela. Ke moka ke ona mokgwa wa kala-fele ya bolwetši bja metšho.

954 Lethakgo ke bolwetši bja sekguba sa bana. Bolwetši bjo, bo fetša pelo ge ngwana a babja ke bjona. Lethakgo ke gore go thakgoga. Ke gore ge a thoma go x gothola, o tla thakgoha le mo a tharata. Go kgutša go gothola e se ge a thatša. Moya wa mogothodi o swebella kgole ka morago ge a gotholo, a se mo fe se baka. O re kgokgoo kgokgoo kgokgoo, ke moka moya wa boetla teng. O boya ka morago ga lebakanyana, a gona a gothlola gape wa goma wa sobella, Methare ke letapakerere goba mafsi a dipokôlô.

395

955 Mekgwa ya mealafêlê. Ba swara letapa kgerere le lenyana, ke moka ba ya ba le apeya. Ba fela ba mo fa (sope) motopi a enwa. Ge ba bona gore sekgoba se sa lethako se sa mo tlogele. Ke gona ba yo gamago mafsi a dipokolo. Bolwetši bjowe o tla bona bo tlogela ngwana.

956 Bolwetši bjo bongwe bja bana ke tša Dithabeng. Bolwetši bjo bo kotse ka maatla, a še bjona bolwetši bja makgata. Godimo ga makgata bja tena, ke moka ke lehu. Bolwetši bjowe bo lebane ba ba setsego ba tswile mathalagading. Bona a ba na taba, ka gobane ngaka e ya kgona go ba alafa. Ba go tswa mathalagading ke bana ba x ke bana ba ba sa mamago. Bo ganana le ba ba mamago.

957 Ponagalo ya bolwetši le dithare. Ponagalo ya bolwetši bjowe ke e: Ngana o wa ponyaponyetša. Menwana e kgupariwa e kgurupuluga. Ke yona ponagalo ya bolwetši bjowe bja dithabeng. Ka lebaka le lengwe ba bo bitša gore ke tša Bagwera ba gwe. Bolwetši bjowe bo alafiwa ka dithare tše: Lerapo la tshwenyana le se tsebana sa yona. Ke tshwenyana tše ditshetha. Majelo a baloi. Ke gore ditsoto tša melengwa. Diphophe tša mokgoro. Ke tšona dithare tšewe di alafago

396

RM/

bolwetši bja dithabeng.

958 Mekgwa ya kalafêlê. Dithare tšewe ka moka ga tšona di a ripeilwa ya ba di tsheta. Ka morago ga mowe, ba di tshuba ba oretša molwetši. Bjale ke moka ba di šila ka morago ga mo molwetši a oretše. Ba mo tlotša ka tshidi ela. Diphephe tša mokgura, ba di beša ba mo gata ka tšona. Tše dingwe ba di tlotša tshidi ela, ba di dira moseamelo wa ngwana. Ke gore bosego le mothegare o swanetše go seyamela tšona. Ke moka ke yona kalafele ya bolwetši.

397 959 Bolwetši bjo bongwe bja makgata ke thola. Bolwetši bjo ke bja makgata fela. Bjale ponagalo ya bjona, ke go bona ngwana a tsholla le tshollo le letala. Ke gona ba bona ngwana o tswenya ke bolwetši bja Thola. Bjona bo tseba ke mang le mang ke gore bomnago bana. Bo alafiwa ka yona thola. Mmago ngwana o tsogela e sa le bosego o mo tsotela thola ewe. Ka morago ga tsotelo ke moka le tshollo le akama.

960 Bolwetši bjo bongwe bja makgata ke Bobethe. Ke bolwetši bja letshollo, bjale letshollo lewe le fapane le a mangwe. Lona ke le lesweu le na le mahobe. Bjale le lona le bjale ka la thola. Bo tsibiwa ke mosadi yo mongwe le yo mongwe. Bo alafiwa ka bobethe. Mmago ngwana o tsogela go mo tsotela a sešu a thape. Ka morago ga mo a mo tsotetše ke moka bolwetši botlogela ngwana.

Ditaba tšena tša bongaka diripegetšitšwe. Dingaka tše dingwe le tšona di be di sa nyaka go thlaloša maekguto a dithlare tša bona. Bjale ke ba emišitše gore di tla ngwadiwa ka morago.

961 Lenaneo la ditemana la taba tša bongaka la ~~ma~~ puku ya 2.

101*

- 584 Temana ya 1: Go phekola ka ditaola 201.
- 564 Temana ya 2: Lebaka la go laola ga dingaka 207.
- 609 Temana ya 3: Dipheko tša ngaka 229.
- 632 Temana ya 4: Motsheko a etshekole 241.
- 678 Temana ya 5: Temogô ya malwetši 264.
- 700 Temana ya 6: Ditaola tša marapo, mankgonyane 275.
- 744 Temana ya 7: Thušo ya theata, mekgwa ya kalafo 295
- 399 810 Temana ya 8: Tebo ya se e lego maatla a dilo x 323.
- 833 Temana ya 9: Tometšo ya dithlare 234.
- 858 Temana ya 10: Tše di rotošago malwetši le bomadimabe 347.
- 906 Temana ya 11 (a) malwetši a tsibiwago le mealafêlê ya
ôna. 371
- 940 Temana ya 11 (b): Malwetši a bana le dithlare tša
ona.

END 891